

NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE

Rémai Dániel:

Az izraeli nemzetbiztonsági rendszer fejlődésének története

Beke József:

A keletnémet Állambiztonsági Minisztérium megalapítása és együttműködése a magyar állambiztonsági szolgálatokkal 1945–1990

Serbakov Márton Tibor:

A terroristák drónhasználata

Tóth Tamás:

A mobilhálózatok technológiai fejlődéstörténete – az analóg hangátviteltől az 5G-hálózatokig

János Pataki:

NATO in 2030 and what the future will bring “Essential security, dynamic engagement”

Kasznár Attila:

A kínai–amerikai kereskedelmi szembenállás és ennek hatása a magyar nemzetbiztonságra

Sáfrán József:

A Fúziós Központok és alapvető képességeik

Nándori Nikoletta Petra:

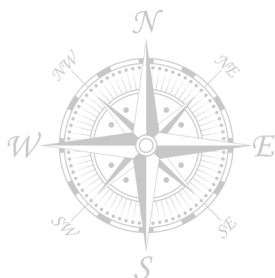
HUMINT – Gondolatok az emberi tényező szerepéről a 21. századi titkosszolgálati munkában

Nagy Katalin – Mezei József:

A biztonságtudatosítás megjelenése a terrorelhárítás területén

A NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM NEMZETBIZTONSÁGI INTÉZETÉNEK
ELEKTRONIKUS (ONLINE) MEGJELENESŰ TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

7. évfolyam 4. szám • 2019

Impresszum

Nemzetbiztonsági Szemle

A Nemzeti Közszerológiai Egyetem Nemzetbiztonsági Intézetének elektronikus (online) megjelenésű tudományos folyóirata

HU ISSN 2064-3756 (online)

A szerkesztőbizottság elnöke

Dr. habil. Boda József, NKE

A szerkesztőbizottság tagjai

Dr. Béres János

Dr. Botz László

Dr. habil. Dobák Imre

Dr. Philipp Fluri, Svájc

Hazai Lászlóné dr.

Dr. Kobilka István

Dr. Kovács Zoltán András

Dr. Ludek Michalék, Csehország

Prof. Dr. Padányi József

Dr. Regényi Kund Miklós

Prof. Dr. Resperger István

Prof. Dr. Szakály Sándor

Dr. Takács Tibor

Dr. Vida Csaba

Főszerkesztő

Dr. habil. Dobák Imre, NKE

Szerkesztőség

Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet

Szerkesztő: Dr. Deák József

Szerkesztőségi titkár: Mezei József

Internetes elérhetőség: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/nbsz>

Kiadó

Ludovika Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft.

Kapcsolat: www.ludovika.hu

1089 Budapest, Orczy út 1.

info@ludovika.hu • +36 1 432 9000

A kiadásért felel: Koltányi Gergely ügyvezető igazgató

Olvasószerkesztők: Orbán Áron, Resofszi Ágnes

Tördelőszerkesztő: Kőrösi László

Nyomdai kivitelezés: Ludovika Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft.

Tartalom

Rémai Dániel:

Az izraeli nemzetbiztonsági rendszer fejlődésének története 3

Beke József:

A keletnémet Állambiztonsági Minisztérium megalapítása és együttműködése a magyar állambiztonsági szolgálatokkal 1945–1990 20

Serbakov Márton Tibor:

A terroristák drónhasználata 30

Tóth Tamás:

A mobilhálózatok technológiai fejlődéstörténete – az analóg hangátviteltől az 5G-hálózatokig 44

János Pataki:

NATO in 2030 and what the future will bring “Essential security, dynamic engagement” 61

Kasznár Attila:

A kínai–amerikai kereskedelmi szembenállás és ennek hatása a magyar nemzetbiztonságra. 71

Sáfrán József:

A Fúziós Központok és alapvető képességeik 83

Nándori Nikoletta Petra:

HUMINT – Gondolatok az emberi tényező szerepéről a 21. századi titkosszolgálati munkában 96

Nagy Katalin – Mezei József:

A biztonságtudatosítás megjelenése a terrorelhárítás területén. 105

Rémai Dániel¹

Az izraeli nemzetbiztonsági rendszer fejlődésének története

Evolution of the Israeli Intelligence Community

A Közel-Kelet országai komplex, bonyolult világot alkotnak, amelyben sajátos szabályok uralkodnak. A 20. század történelmét végigkíséri az arab–izraeli ellentét, amely számos alkalommal vezetett nyílt fegyveres konfliktusokhoz. A komplex biztonsági helyzet folyamatos változása a titkosszolgálati szervek számára is számos alkalommal okozott nem várt kihívásokat az államalapítást követő évtizedekben. A tanulmány az egyes korszakok biztonsági kihívásainak fényében próbálja meg felvázolni az izraeli titkosszolgálati közösség szervezeteinek fejlődését, a feladatkörök változását. Külön hangsúlyt fektet az 1990 utáni időszakra, amely során kialakult az a status quo, amely meghatározza napjaink izraeli hírszerző közösségét. Tekintettel arra, hogy az elmúlt évtizedek legjelentősebb globális biztonsági kihívása a terrorizmus volt, a tanulmány részletesen vizsgálja a Shin Bet, az izraeli belbiztonsági szolgálat működését, a felmerülő kihívásokat és az ezekre adott válaszokat.

Kulcsszavak: *Izrael, terrorizmus, hírszerző közösség, nemzetbiztonsági rendszer, történelmi fejlődés*

The countries of the Middle East are a complex world with specific rules. The Arab–Israeli conflict was present all throughout the history of the 20th century, developing into open armed conflict on many occasions. The constant change of the complex security situation posed unexpected challenges for the intelligence services since the foundation of the State of Israel. The study outlines the evolution of the organisations of the Israeli intelligence community in the light of the constantly changing threats. The study focuses on the post-1990 period, because the status quo that defines today’s Israeli intelligence community was formed at this time. Terrorism has been the most significant global security challenge in recent decades, therefore the study examines in

¹ Rémai Dániel a Nemzeti Közsolgálati Egyetem (NKE) Terrorrelhárítási Tanszékének munkatársa; a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola hallgatója, ORCID: 0000-0002-5664-0977

detail the organisation of Shin Bet, the internal security service of Israel, and reviews the challenges and the responses to these.

Keywords: historical evolution, intelligence community, Israel, national security system, terrorism,

Bevezetés

A modern Izrael Állam megalakulása óta sajátos szerepben létezik a Földközi-tenger partján. Minden magára valamit adó, a térséggel, magával Izraellel vagy az izraeli állam egy-egy szervezetével foglalkozó tanulmány már az első mondatban megpróbálja kidomborítani, hogy egy máshol nem látható, komplex, sokszínű, folyamatosan változó és alakuló kérdéskör vizsgálatáról van szó.² Ezt a komplexitást szinte lehetetlen összefoglalni, visszaadni, valamint feltárni mindazon dimenziókat, amelyek meghatározzák a modern Izrael működését.

Amilyen összetett, sőt olykor zavarosnak, átláthatatlannak tűnik az izraeli politika, gazdaság, társadalom, haderőszerzés vagy akár az izraeli mindennapok alakulása, olyan átláthatatlanul sejlik fel előttünk az izraeli hírszerző közösség működése is. Tudjuk, hogy a ködös, fátyolos megjelenés mögött egy több évtizedes hagyományokkal rendelkező, a világ élvonalába tartozó hírszerző közösség működik. Ezek a szervezetek olyanok, „mint a róka, aki a farkával elfedi a homokba rajzolt nyomait”.³ Mivel alapvetően a titkosság jellemzi ezeket a szervezeteket, ezért sok esetben csak másodlagos forrásokra, meg nem erősített információkra vagy utalásokra támaszkodhatunk vizsgálatuk során. Ezek validálására sok esetben nincs lehetőség, ezért a dolgozatban tartózkodom a legendák, mítoszok fejtegetésétől és csak olyan információk közlésére próbálok szorítkozni, amelyeket hivatalos⁴ vagy tudományos forrásból erősítettek meg. Felmerül a kérdés, hogy a történelmi, vallási, gazdasági és egyéb dimenziók-e azok, amelyek meghatározzák a modern izraeli titkosszolgálatok működését vagy az ezen dimenziók által kialakított izraeli mentalitás az, amely profilt szab az izraeli hírszerző szolgálatoknak és rendvédelmi szerveknek?

Alapvetés, hogy Izraelben a meghatározó vezérfonal a biztonság megteremtésére való törekvés, ezért ez az állami döntéshozatal során megkérdőjelezhetetlen érdek. A biztonságra való törekvés nemcsak papíron jelenik meg, hanem a biztonsági környezet, a kihívások és fenyegetettségek mátrixa okán konkrét műveletekben manifesztálódik. Az izraeli belbiztonsági szervek és titkosszolgálatok az elmúlt évtizedekben eredményesen hajtottak végre akciókat belföldön és külföldön egyaránt, amelyeket a nyilvánosság előtt sok esetben a fiktív kémtörténetek máza fedett el. Azonban a háttérben egy jól strukturált, folyamatosan fejlődő és az aktuális kihívásokra reagáló hírszerző közösség működése zajlik, amely szigorú szabályrendszerek

² OSZETZKY 1984.

³ ABEL 1992, 177.

⁴ Izrael esetében a titkosszolgálatok parlamenti ellenőrzése nagyon erős, így a modern Izrael történelmében számos esetben találunk állandó vagy ad hoc parlamenti vizsgálóbizottságok működését összefoglaló dokumentumokat, jelentéseket, amelyek elsődleges forrásként szolgálhatnak.

és korlátozások között végzi munkáját. Éppen ezért az izraeli hírszerző közösség történeti fejlődésének áttekintése mellett céлом, hogy bemutassam az izraeli titkosszolgálatokat ellenőrző rendszert.

Vizsgálom továbbá a szervezetek fő tevékenységét és működési területeit, valamint az izraeli hírszerző közösség tagjai előtt álló jövőbeli kihívásokat és várható reakciókat, válaszokat. Tekintettel arra, hogy az elmúlt évtizedekben a terrorizmus kiemelt kihívást jelentett világszerte – Izraelben különösen –, így a dolgozat napjaink kihívásait elemző részének fókuszában a terrorelhárítás területének egyik kiemelt illetékességű szervezete, a Shin Bet⁵ áll.

Izrael állam és a biztonsági környezet változása

A modern Izrael Állam és a titkosszolgálati jellegű kihívások

Izrael úgy jelenik meg a Közel-Kelet térképén, mint a környező államok inverze: társadalmi, gazdasági, vallási, etnikai, világnézeti és gondolkodásmódbeli különbségek választják el a régió többi államától. „A kép valóban összetett. Vannak vallási különbségek [...]. Adódnak elmérgesedett nemzeti ellentétek Izrael és az arab országok között [...]. Elválasztja a Közel-Kelet országait a társadalmi fejlődés választott útja – ebben a vonatkozásban nemcsak a »tisztá« képletek jelentkeznek, hanem sok-sok átmeneti formáció, árnyalat létezik.”⁶

A 20. században Izrael és a környező arab országok kapcsolata több alkalommal nyílt háborús konfliktusba torkolt. Hadászati szempontból különösen nagy jelentősége van, hogy egy körülbelül 200 km szélességben és 500 km hosszan kiterjedő területről van szó, amelynek földrajzi adottságai nagyon változékonyak; a terület kiterjedése miatt hiányzik a hagyományos hadviselés egyik legfontosabb pillére, a stratégiai mélység.⁷

Az ország híján van természeti kincseknek, amelynek hatására a kutatás-fejlesztés (K + F) és annak támogatása a 20. század folyamán Izraelben állandóan magas szintű és kiemelt nemzeti érdek volt.⁸ Ebből fakadóan az ipari fejlesztések és a kutatási eredmények védelme kiemelt jelentőségű feladatkör.⁹

Ha össze akarjuk foglalni a modern izraeli biztonsági helyzetet, akkor alapvetésként kell elfogadnunk, hogy (1) ellenséges biztonsági környezet jellemzi a vizsgált országot, amelynek (2) társadalmát erős fenyegetettségérzet hatja át. Továbbra is (3) jelentős mértékű a vallási és etnikai megosztottság. (4) Izrael lakossága erős nemzetudattal rendelkezik, amelyet tovább erősít, hogy a régió (5) gazdaságilag és infrastrukturálisan

⁵ Az Izraeli Biztonsági Ügynökség (angolul: Israel Security Agency [ISA]) héber elnevezése, amelyet a Shin Bet vagy a Shabak rövidítéssel illetnek az (Sherut ha-Bitahon haKlali) elnevezés akronim verziója alapján. A dolgozat további részében egységesen a Shin Bet elnevezést fogom használni.

⁶ OSZETZKY 1984, 5.

⁷ www.youtube.com/watch?v=iDWXI8-4fxk (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)

⁸ ULLIAN 2014.

⁹ SENOR–SINGER 2009.

legfejlettebb állama. (6) A gazdasági szektorban a K + F iparágak jelenléte nagyon erős. (7) Szoros az összefonódás a katonai és rendvédelmi biztonsági szolgálatok, valamint a civil, piaci szereplők között. (8) A világon egyedülállóan magas az állami és a piaci szektor összefonódásának mértéke. (9) A régió biztonsági szempontbók halmozottan terhelt és (10) meghatározó nagyhatalmi érdekellentétek tarkítják. (11) Permanens külső és belső konfliktus jellemzi magát az államot, de biztonsági kérdésekben nincs frakciózás. (12) A megszilárdult államszerkezetből és a fenyegetettség formájának változásából eredeztethetően kialakult egy (13) generációs identitásválság, amely jelentős hatással van a hírszerző és belbiztonsági szervezetek mindennapi működésére, jövőbeli tevékenységükre és toborzási lehetőségeikre is.¹⁰ De ahhoz, hogy e felsorolás mögé lássunk és megtöltsük tartalommal, érdemes röviden áttekinteni az izraeli biztonsági helyzet változását a 20. században, valamint kijelölni a biztonsági szolgálatok helyét és feladatait.

A biztonsági helyzet változásának dinamikája és a biztonsági szolgálatok fejlődése

Sokan úgy vélik, hogy a régióban az alapvető konfliktus, hogy a 19. század végén elinduló alia¹¹ mozgalom hatására a térségben megváltoztak a demográfiai viszonyok, amely konfliktust generált az itt élő arab népcsoportok és a visszatelepülő zsidóság között. Ez a konfliktus végigkíséri a 20. század történelmét, ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy a konfliktus nem egyszerűsíthető le tisztán etnikai szembenállásra. Jelen dolgozat keretei között nincs lehetőség részleteiben vizsgálni az egyes korszakok biztonsági környezetét, de megállapítható, hogy egy folyamatos ciklikusság és kontinuitás jellemző. A térség biztonsági helyzete egy folyamatosan változó és alakuló, spirális folyamatábraként vizualizálható.¹²

A 20. század első évtizedeiben kerül sor az önálló, zsidó irreguláris katonai szervezetek megalakítására, amelyek elsődleges célja a Palesztin Mandátum területén élő zsidó lakosság védelme. A szervezetek fejlődése által a célok is átdimenzionálódnak, és az 1920-as és 1930-as évek elejétől egyre markánsabban jelennek meg az önálló zsidó állam létrehozására irányuló törekvések.¹³ Ekkoriban erősödik meg a Hagana,¹⁴ amely a brit támogatás által mind szervezeti formájában, mind működésében a legközelebb állt a hagyományos haderők működéséhez. Ugyan a Hagana

¹⁰ RÉMAI 2020a.

¹¹ A zsidó bevándorlás a Jisuv, majd később Izrael területére.

¹² RÉMAI 2014.

¹³ Például a Hashomer, a Hagana, az Irgun vagy a LEHI.

¹⁴ A Hashomer felbomlása után, annak romjain alakult Hagana (angolul: The Defence) a zsidó védelmi szervezetek közül a legnagyobb számú, legjobban képzett és felszerelt szervezetté nőtte ki magát az 1930-as évek közepére. Brit támogatással a Palesztin Mandátumterület meghatározó zsidó fegyveres csoportjává vált, így 1948-ban a létrejövő Izraeli Védelmi Erők magját a Hagana állománya alkotta.

mellett az Irgun¹⁵ és a LEHI¹⁶ is rendelkezett hírszerző egységgel mégis az úgynevezett Shai,¹⁷ a Hagana hírszerző egysége volt az, amelyik a legtöbb erőforrással és tapasztalattal rendelkezett 1948-ra, így e szervezet tagjai adták az akkor létrejövő izraeli hírszerző szervezetek állományának jelentős részét.

Az 1940-ben létrehozott, a Hagana alegységeként működő Shai egyszerre volt kémelhárító és hírszerző szervezet. A második világháború alatt a Shai felelt a Hagana számára biztosított fegyverszállítmányok célba juttatásáért, a kiképzések szervezéséért, illetve ez az egység adta a Hagana által biztosított nyelvi szakértőket és operatív személyeket a britek számára a térségben. 1945 után a szervezet fő feladata az önálló Izrael Állam megteremtésére tett törekvések támogatása volt politikai információk megszerzésével, propagandaanyagok készítésével és terjesztésével.¹⁸ Ebben az időben már sor került titkos műveletekre is, amelyeknek keretében anticionista és palesztin szervezetekbe épültek be ügynökeik. A Shai aktívan részt vett az 1945 és 1948 közötti fegyvercsempészetben és a zsidó bevándorlóknak a Palesztin Mandátum területére történő becsempészésében. A második világháború után a Shai volt felelős a Palesztin Mandátum területén létesített zsidó fegyver- és lőszergyarak biztonságáért is.¹⁹ 1948-ban a Shai egy 68 fős szervezet volt, amely 60 brit és zsidó, valamint 80 arab ügynököt foglalkoztatott évi 700 ezer dolláros költségvetésből.²⁰

1948. május 14-én Ben-Gurion²¹ kikiáltotta a független Izrael Államot. Az állam kikiáltását követően – ahogy az várható volt – kezdetét vette az első arab–izraeli háború. Tekintettel a már évek óta a levegőben lógó háborús helyzetre, a biztonsági szolgálatok – és elődszervezeteik – működése is a háborús céloknak voltak alárendelve. Az elődszervezetek azonos vagy hasonló jellegű szervezeti egységei az újonnan létrejövő szervezetekbe tagozódtak be, de sok esetben a korábban kialakított kapcsolataikat, eljárásrendjeiket és feladataikat örökítve tovább. Ben-Gurion három fő működési irányt jelölt meg a biztonsági szolgálatok számára, úgymint (1) a belbiztonság, (2) a külföldi hírszerzés és (3) a katonai hírszerzés.²²

A háború utáni rossz gazdasági helyzet ellenére Ben-Gurion kiemelten fontosnak látta a biztonsági szektor működtetését, hatékonyságának javítását, amelynek alapját az újraszervezésükben látta.²³ A feladatok nagyon hasonlóak voltak a háború

¹⁵ A Ze'ev Jabotinsky által alapított szervezet célja az alapítástól kezdődően a független zsidó állam létrehozása volt. Az Irgun (angolul: The National Military Organization in the Land of Israel) módszereiben és szervezeti felépítésében jelentősen eltért a Haganától. Akciói között robbantások, emberrablások is megjelentek, amelyeknek célpontjai főleg a brit tisztviselők és hivatalnokok voltak. Menachem Begin 1943-ban vette át a szervezet irányítását; ugyan az erőszakos, fegyveres akciók megmaradtak, de Begin vezetésével a szervezet propagandatevékenysége megerősödött (GERVASI 1979 alapján).

¹⁶ Az Avraham Stern által 1940-ben alapított LEHI, vagy másik nevén Stern Brigádok (angolul: Fighters for the Freedom of Israel – Lehi) különlegességét az adja, hogy működésük során nyíltan vállalták, hogy a kor által értett terrorista módszerekkel harcolnak az önálló zsidó állam létrejöttéért.

¹⁷ A Hagana hírszerzéssel, felderítéssel és titkos műveletekkel foglalkozó szervezeti egysége a Sherut Yediot, angolul Information Service.

¹⁸ TEVETH 1996.

¹⁹ ADELMAN 2008.

²⁰ ADELMAN 2008, 156.

²¹ David Ben-Gurion (1886–1973) a Palesztin Mandátum területén élő zsidó közösség egyik politikai vezetője, a modern Izrael Állam első miniszterelnöke (1948–1954 és 1955–1963 között).

²² KAHANA 2002.

²³ KAHANA 2002.

előtti időszakhoz, hiszen (1) a katonai fenyegetettség nem múlt el, (2) a belbiztonsági helyzet nem javult, (3) az állam gazdaságát meg kellett alapozni és ehhez szükség volt az ipar fejlesztésére, a tudományos eredményekre és az elért eredmények védelmére. Az általános feladatok mellett megjelentek speciális kihívások is, mint például, hogy (4) biztosítani kellett a bevándorolni kívánó zsidó csoportok utaztatását; vagy, hogy Ben-Gurion kiemelt fontosságú célként jelölte meg – a hivatalosan máig sem megerősített – (5) a nukleáris képesség²⁴ létrehozását.

Az újraszervezéssel az 1950-es évek elején Ben-Gurion Reuven Shiloah-t²⁵ bízta meg, akinek az volt az elképzelése, hogy egy szervezetbe szervezi a már létező és működő nemzetbiztonsági szervezeteket. Ez a szervezet a Moszad²⁶ lett volna, azonban nem sikerült minden szervezetet integrálni, így alakult ki a mai napig működő, többlábvú, modern izraeli titkosszolgálati rendszer. A katonai hírszerzés továbbra is az IDF-hez tartozott, az 1949-ben alakult Shin Bet volt felelős a belbiztonsági tevékenységért, míg a Külügyminisztérium hírszerzési egysége helyett megalakult és 1950. április elsején megkezdte működését a Moszad.²⁷

Izrael Állam 1948-as megalakulása után nemcsak a területi integritásának védelméért kellett megküzdenie, hanem az izraeli állampolgárok védelmében számos olyan akciót kellett végrehajtania, amelyre saját országának határain kívül került sor. Az újonnan alakult állam vezetése célul tűzte ki, hogy erején felül próbálja védelmezni a zsidó közösség tagjait világszerte. Kezdetben erre nem álltak rendelkezésre erőforrások, de az évek előrehaladtával sikerült forrásokat allokálni és elindultak a náci háborús bűnösök felkutatására és elfogására irányuló akciók (például Adolf Eichmann elfogása, 1960, Buenos Aires).²⁸ A Fekete Szeptember terrorszervezet által a müncheni olimpián, 1972-ben elkövetett támadás²⁹ kitervelőinek felkutatása és likvidálása szigorúan titkosszolgálati hatáskörbe tartozott. De az 1976-os entebbei túszerzés³⁰ során is jelentős szerepe volt a biztonsági szolgálatoknak az információk összegyűjtésében

²⁴ Mivel az izraeli atomfegyver létét Izrael állam a mai napig nem erősítette meg, így csak találgatások vannak a robbanófejek száma és az izraeli atomfegyver alkalmazási stratégiája kapcsán. Az elemzők 80 és 400 robbanófej közötti számot becsülnek a közvetett adatok alapján. COHEN 1998.

²⁵ Reuven Shiloah (1909–1959) Ben-Gurion közeli barátja, a Moszad első igazgatója (1950–1953). Shiloah a szervezet alapjainak lefektetése mellett nagy hangsúlyt fektetett a külföldi hírszerző ügynökségekkel való együttműködésre, ezért sokan az izraeli hírszerző közösségben mai napig meghatározó nemzetközi kapcsolatok megalapozójának tartják.

²⁶ A Moszad a „HaMossad leModi'in uleTafkidim Meyuhadim” elnevezés rövidítése (angolul: The Institute).

²⁷ THOMAS 2000.

²⁸ Az álnéven Argentínában bujkáló Adolf Eichmannt, a náci Németország egyik magas rangú tisztjét, akinek elvitathatatlan felelőssége volt a Holokauszt eseményeiben 1960-ban májusában fogta el egy titkos Moszad-egység, egy konspirált akció keretében Buenos Airesben, és titokban Izraelbe szállította.

²⁹ A Fekete Szeptember palesztin terrorszervezet 1972. szeptember 5-én, a müncheni olimpián 11 izraeli sportolót ejtett túszul és mészárolt le. A kudarcba fulladt szabadítási kísérletben egy német rendőr is életét vesztette. Az esemény mérföldkövet jelentett a rendvédelmi szervek működésében, innentől számoljuk a modern kori terrorizmus megjelenését, és ekkor vette kezdetét világszerte a különleges felszámoló egységek megalakítása és felkészítése ilyen és hasonló jellegű speciális helyzetekre.

³⁰ A Palesztin Népi Felszabadítási Front (PFLP) és a német Forradalmi Sejtek nevű szervezet két-két tagja 1976. június 27-én Athénban feljutott az Air France 139-es – Tel-Avivból Párizsba tartó – járatára, és a görögországi felszállás után hatalmába kerítette a gépet. A terroristák először Bengáziba repültek, majd onnan Ugandába. A mentőakció során az Izraeli Védelmi Erők egysége 1976. július 4-én 102 túszot szabadított ki az ugandai Kampala repülőterének entebbei termináljáról.

és elemzésében.³¹ Ezen akciók mellett a folyamatos háborús fenyegetettség szükségessé tette a katonai és polgári hírszerző szolgálatok *információgyűjtő, elhárító, felderítő és elemző* tevékenységeinek folyamatos fejlesztését.

A három fő ügynökség mellett az 1900-as évek második felében több olyan szervezet is létezett rövidebb-hosszabb ideig, amely az izraeli titkosszolgálati közösség tagjának volt tekinthető.

Az egyik első ilyen ügynökség az 1952–53-ban alapított úgynevezett Nativ³² volt, amely alapvetően a Hagana és más szervezetek által végzett Aliyah-Bet³³ műveletek irányítását vette át. A Nativ fő feladata kezdetben a világ minden részéről Izraelbe történő bevándorlás koordinálása, majd később a szovjet blokk országaiból történő bevándorlás segítése volt.³⁴ Napjainkra elvesztette titkosszolgálati jellegét, amely főleg a hidegháború idején volt meghatározó, de a szervezet – minden külső nyomás és támadás ellenére – csökkentett költségvetéssel és létszámmal a mai napig működik azzal a céllal, hogy a Hazatérési Törvényben³⁵ foglaltak szerint segítse az Izraelbe történő bevándorlást.

Az 1957-ben alakított Lekem³⁶ fő feladata a külföldi tudományos információk nyílt és rejtett forrásból történő megszerzése volt, különös tekintettel a nemzeti atomprogramokkal kapcsolatos információkra. A szervezet eredményességét közvetve jól mutatja, hogy 1957-es megalakítását követően közel 25 évig ugyanaz a személy, Benjamin Blumberg vezette. 1986-ban a Lekemet az akkori formájában felszámolták, miután Amerikában letartóztatták Jonathan Pollardot kémkedésért, aki az Amerikai Egyesült Államok haditengerészete hírszerzésének alkalmazottjaként információkat adott át Izraelnek.³⁷ A Lekem mint önálló szervezet megszűnt, de a feladatai átkerültek az Izraeli Védelmi Minisztérium égisze alatt működő Malmabhoz, a védelmi létesítményekért felelős ügyosztályhoz.

A Mamad az Izraeli Külügyminisztérium Politikai Kutató Osztálya, amelyet az izraeli hírszerző közösség mostohagyermekként emlegetnek.³⁸ A szervezet a Moszad megalakulása után maradt a Külügyminisztérium égisze alatt, ahol fő feladata az elemzés-értékelés volt. A mai napig működő osztály a Moszad és a Külügyminisztérium által megszerzett információkra építi elemző-értékelő tevékenységét.³⁹ Az Izraeli Rendőrség Nyomozati és Hírszerző Osztályának (IP-IIU) fő feladata a rendőrségi nyomozások információs támogatása. Sem a Mamad, sem az IP-IIU nem tekinthető az izraeli hírszerző közösség integrált tagjának, ugyanakkor kisebb mértékben

³¹ SHERMAN 2019.

³² A Nativ a „Lishkat Hakesher” elnevezés rövidítése (angolul: The Liaison Bureau).

³³ 1934 és 1948 között végzett titkos akciók jelölése, amelyek a Palesztin Mandátum területére történő illegális migrációt jelölték.

³⁴ LEVIN 1996.

³⁵ www.jewishvirtuallibrary.org/israel-s-law-of-return (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)

³⁶ A Lekem a „ha-Lishka le-Kishrei Mada” elnevezés rövidítése (angolul: Bureau of Scientific Relations).

³⁷ www.jewishvirtuallibrary.org/israeli-report-of-an-investigation-commission-on-the-pollard-case-may-1987 (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)

³⁸ KAHANA 2002, 421.

³⁹ Az elmúlt évtizedekben az Aman és a Mamad között több alkalommal került sor komolyabb konfliktusra a hatáskörök és konkrét elemzési eredmények okán, amelyek a Kneszetben lefolytatott vizsgálatok jegyzőkönyvei által kerültek nyilvánosságra.

és szűkebb erőforrásokkal, de elemző-értékelő jellegű feladatkört látnak el, szorosan együttműködve az Amannal,⁴⁰ a Moszaddal és a Shin Bettel.

A hagyományos, állami szintű kihívások mellett a 20. század második felében megjelentek az állami szint alatti szervezetek és az általuk generált új típusú kihívások is. Az 1990-es években elindult közel-keleti rendezési és békefolyamatok bizonyos mértékben előrevetítették a hagyományos háborúk esélyének csökkenését a térségben, azonban a Hezbollah és a Hamasz megerősödése, valamint már az első (1987–1993), de leginkább a második intifáda (2000–2005) eseményei rávilágítottak arra, hogy a háború hagyományos formája helyett más típusú kihívásokra kell az izraeli biztonsági szektornak koncentrálnia.⁴¹ Ugyan az 1990-es években a Hezbollah és a Hamasz jelentette kihívásokat sikerült elfogadható mértékben kezelni, de nem látszott, hogy kialakulna egy olyan átfogó stratégia, amely megoldást tudott volna nyújtani ezekre a fenyegetésekre.

Ahogy a világ nagy részén, a 20. század utolsó évtizedében és a 21. század első két évtizedében a terrorizmus elleni küzdelem jelentette az egyik legnagyobb kihívást az izraeli belbiztonsági erők számára is. A 2020-as évek elején Izrael Állam egy már az 1950-es évek óta hasonló formában működő titkosszolgálati struktúrával veszi fel a harcot az új típusú fenyegetésekkel és kihívásokkal. A három pillér, amire a modern izraeli titkosszolgálati rendszer támaszkodni tud: a Moszad, az Aman és a Shin Bet.

A modern izraeli hírszerző közösség

Az államalapítás korához képest napjainkra alapvetően változott meg Izrael Állam biztonsági környezete,⁴² de nem lett kevésbé komplex, csak átférfmálódott és a haderőnek, a rendvédelmi és biztonsági szolgálatoknak már együtt kell erre a megváltozott biztonsági helyzetre válaszokat és megoldásokat adnia.

Már az 1990-es évek elején minden szervezet elkezdte fejleszteni új típusú hírszerző képességeit,⁴³ de erről a megosztott képességfejlesztésről már az első intifáda után bebizonyosodott, hogy nem hatékony megoldás. Az Állami Főellenőr⁴⁴ vizsgálata után született meg 1994 körül a *Magna Charta* dokumentum, amely területi alapon határolta el az izraeli titkosszolgálatokat egymástól és rögzítette a felelősségi köröket.⁴⁵ Ugyan számos esetben találhatóunk átfedéseket, de ezek inkább az ellenőrzést és a hatékony, precíz titkosszolgálati munkát segítik, nem pedig fokozzák a szervezetek vetélkedését, mint az korábban megfigyelhető volt. A dokumentumot minden

⁴⁰ Az Aman az „Agaf HaModi'in” elnevezés rövidítése (angolul: the Intelligence Section).

⁴¹ RÉMAI 2020b.

⁴² Ugyan a térségben továbbra is fennáll az államok közötti konfliktusok kirobbanásának lehetősége, de kisebb eséllyel, mint korábban. Izrael az ezredfordulóra már sokkal inkább az állami szint alatti terroristaszervezetek támadásainak volt kitéve, mint államok általi fenyegetettségnek. Ez a tendencia némileg megváltozott az iráni politika radikalizálódásával és az iráni atomprogram fejlődésével. Ahogy az iszlám világban végigsöprő „arab-tavas” és annak következményei szintén új kihívások elé állították az izraeli védelmi tervezést.

⁴³ Jelentősen megnőtt a SIGINT és a TECHINT jelentősége.

⁴⁴ Az Állami Főellenőr a végrehajtott hatalom (a kormány és a kormányzervek, a hadsereg, az önkormányzatok és számos más állami intézmény) legfőbb ellenőrző szerve.

⁴⁵ KAHANA 2002.

hírszerző szervezet vezetője elfogadta, és a végrehajtást, valamint további finomhangolását és fejlesztését a Kneszet Hírszerzési Albizottsága felügyeli.⁴⁶

A Magna Charta dokumentum első verziójában nem rögzített kérdéskörök kapcsán számos vita bontakozott ki a szervezetek között.⁴⁷ A közel egy évtizedes folyamat végén alkották meg a 2000-es évek elején, az úgynevezett *Magna Charta 2* dokumentumot, amely kimondja, hogy az Aman a rangidős szervezet az információk gyűjtése és elemzése területén. Nem sokkal az elfogadás után már folyamatban volt egy harmadik verzió kidolgozása, amelynek célja a TECHINT- és a SIGINT-területek integrálása lett volna. E 2000-es évek eleji reformterv alapján – nyugati mintára – létrejött volna egy önálló SIGINT-felderítéssel foglalkozó titkosszolgálat, amely kiváltotta volna az egyes szervezetek ilyen jellegű önálló egységeit, különös tekintettel az Aman alatt működő 8200-as egységre.⁴⁸ Erre az integrálásra végül nem került sor, mivel az amúgy is integrált jellegű hírszerzés hatékonyságát nem feltétlen növelte volna. A változtatások elmaradása okán elmondható, hogy napjainkban az izraeli titkosszolgálati közösség nem hasonlít sem a brit, sem az amerikai modellre.

Összességében azt láthatjuk, hogy a 2000-es évek elejére az izraeli politikai vezetés kellő nyomást tudott gyakorolni a hírszerző szervezetekre, és sikerült kialakítania egy olyan működési modellt, amelyben a feladatkörök letisztultak és az együttműködések hatékonyra váltak. A felépült rendszert a sokszínűség és a tudatosság jellemzi, és éppen ez a kettőség az, amely hatékonyra teszi az izraeli titkosszolgálati közösség működését.⁴⁹

A hírszerző szolgálatok ellenőrzése – a politikai irányítás és ellenőrzés szintjei

Ha egyszerűsítve akarnánk összefoglalni, akkor Izraelben két polgári és egy katonai nemzetbiztonsági szolgálat működik. Az izraeli biztonsági szervezetrendszerben fontos szerepe van a Nemzeti Biztonsági Tanácsnak⁵⁰ (NBT), amelynek felállításáról az 1999. évi március 7-i 4889-es kormányrendelet határozott. A törvényben meghatározott célja szerint: „A kormánynak szüksége van egy, a miniszterelnök által felállított testületre, amely szakmai tanácsadást nyújt a nemzetbiztonság területén.”⁵¹

Izraelben a titkosszolgálatok parlamenti ellenőrzését a Kneszet Hírszerzési Albizottsága gyakorolja. Ez a bizottság felelős a teljes izraeli védelmi struktúra ellenőrzéséért

⁴⁶ https://knesset.gov.il/committees/eng/committee_eng.asp?c_id=4 (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16)

⁴⁷ KAHANA 2002.

⁴⁸ Az IDF 8200-as egysége az Aman alá rendelt SIGINT információgyűjtéssel foglalkozó szervezeti elem.

⁴⁹ COLONNA VILASI 2018.

⁵⁰ A Nemzeti Biztonsági Tanács a „HaMateh leBitachon Leumi” elnevezés rövidítése (angolul: National Security Council).

⁵¹ https://knesset.gov.il/laws/special/eng/basic14_eng.htm (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.); Az NBT fő feladatai közé tartozik: (1) a kormány felkészítése és stratégiai tanácsadás nemzetbiztonsági kérdésekben, (2) a várható kihívások és fenyegetettség monitorozása és ezek fényében (3) a nemzetbiztonsági szervezetrendszer feladatainak koordinálása, (4) a szervezetek együttműködésének koordinálása és az információ megosztásának elősegítése, valamint (5) a kapcsolattartás külföldi országok nemzetbiztonsági hatóságaival, diplomáciai kapcsolatok fenntartása a világ vezető hatalmaival és kooperáció globális biztonsági kérdésekben. RETTING GUR 2014.

a titkosszolgálatoktól, a rendvédelmi szerveken és a katasztrófaelhárító szervezeteken keresztül egészen a büntetés-végrehajtásig.

Az izraeli hírszerző szolgálatok feladatkörei

A *Moszadot* 1949. december 13-án alapították. A jelenlegi állomány létszámát 1200 főre becsülik. A miniszterelnök alá közvetlen felügyeletbe rendelt hírszerző és elhárító szerv, amelynek szakmai irányítását a szervezet igazgatója látja el. A szervezet fő feladata a (1) hírszerzés, a (2) titkos külföldi műveletek végrehajtása és a terrorelhárítás. A szervezet különleges jogi státusszal bír és mentesül az Izraeli Alkotmány alól.⁵²

Az *Aman* az Izraeli Védelmi Erők vezérkari főnöke alá tartozó szervezet, amelyet 1950-ben alapítottak. A jom kippuri háború után paralel létrejött a hadseregen belül egy másik hírszerző szerv, a Haman. 2000-ben az Izraeli Védelmi Erőkön belül végrehajtott reform keretében a két szervezetet *Modash* néven összeolvasztották. Az Aman kiemelt feladata az évenkénti országfenyegetettségi jelentés elkészítése, amely az összes hírszerző szolgálat által számára rendelkezésre bocsátott információkra épül. Alapvetően ez a dokumentum határozza meg az izraeli védelmi tervezés irányát. *Ilyen szempontból az Aman egy elemző-értékelő fúziós központként is működik.* Ezenfelül főbb feladatai közé tartozik a (1) katonai stratégiával és taktikával kapcsolatos hírszerzés és tájékoztatás, (2) a katonai táborok biztonságának felügyelete, objektumvédelmi képzések és ellenőrzések, (3) a katonai cenzúra működtetése, (4) katonai térképek rajzolása, szerkesztése és terjesztése, (5) a hírszerzési tevékenység folyamatos fejlesztése és a (6) külföldi katonai attasék felügyelete.⁵³

A Shin Bet, avagy „láthatatlan védelmezők”⁵⁴ a miniszterelnök alá közvetlen felügyeletbe rendelt belbiztonsági hírszerző és elhárító szerv, amelynek szakmai irányítását a szervezet igazgatója látja el. Fő feladatai a (1) nemzetbiztonság védelme, (2) terrorhálózatok elleni harc, (3) terrorgyanús elemek kihallgatása, (4) terrorelhárítási hírszerzés a Gázai övezetben és Ciszjordániában végrehajtott terrorellenes akciók okán, (5) kémelhárítás, a (6) vezető köztisztviselők, a (7) kritikus infrastruktúrák, a (8) kormányzati épületek, a (9) nagykövetségek és az (10) izraeli légi járművek védelme.⁵⁵

Ahogy korábban már kifejtettem, az átfedések nem okoznak diszcrepanciát a feladatok végrehajtása során. A Magna Charta-dokumentumok, a politikai nyomás és a valós fenyegetettség okán a szervezetek az évek során belátták, hogy a „need to know” és a „need to share” klasszikus információszerzési elve helyett az izraeli hírszerző közösséget a „must to share” elve kell, hogy jellemezze.⁵⁶ Az információ megosztása mellett nagyon szoros az operatív szintű kooperáció is.

⁵² https://knesset.gov.il/laws/special/eng/basic14_eng.htm (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)

⁵³ www.jewishvirtuallibrary.org/israel-intelligence-agencies (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)

⁵⁴ A szervezet jelmondata: „A láthatatlan pajzs.”/„A láthatatlan védelmezők.”

⁵⁵ www.shabak.gov.il (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)

⁵⁶ BEST JR 2011.

A Shin Bet

Az alapítás és annak előzményei

A Shin Bet szervezete Isser Harel⁵⁷ vezetésével 1949. február 8-án alakult az Izraeli Védelmi Erők irányítása alatt. Az 1948–49-es arab–izraeli háborút követően a Shin Bet a belbiztonsági feladatok mellett felelőssé vált a kémelhárításért is, és irányítása az Izraeli Védelmi Erőktől ekkor került át a miniszterelnök alá. Nagyjából innentől kezdve a szervezet részletes működésére, tevékenységére és pontos feladataira vonatkozóan nem rendelkezünk megerősített részletes információkkal. A Shin Bet történetét és működését 1950 és 1996 között csak nyilvánosságra került sikereik és kudarcaik mentén tudjuk vizsgálni.

Sikerek és kudarcok – a Shin Bet hiányos története

A Shin Bet egyik első nagy eredményeként könyvelték el, hogy 1956-ban megszerezték és az Egyesült Államok hírszerző szolgálatának átadták Nyikita Hruscsov szovjet pártfőtitkár beszédének másolatát, amelyben elítéli Sztálint. A Shin Bet lengyel hálózatán keresztül jutott hozzá a beszédtervezethez. A beszéd megszerzése sokáig nagy fegyverténynek számított, bár a legújabb kutatások⁵⁸ alapján a beszéd széles körben ismert volt a Szovjetunió politikai vezetői körében.

A Shin Bet következő sikere 1961-re datálódik, amikor elfogják Israel Beert, akit szovjet kémként azonosítanak. Az ausztriai születésű Beer alezredesként szolgált az Izraeli Védelmi Erők kötelékében és mélyen be volt ágyazva az izraeli belpolitikai körökbe, még Ben-Gurionnal is jó barátságot ápolt.⁵⁹

1967-ben, a hatnapos háborút megelőzően a Shin Bet kettős ügynöke, Rif'at al Gamal volt az, aki hamis izraeli mozgósítási tervek és kalkulációkat adott át az egyiptomi katonai vezetésnek, ezzel lépéselőnybe hozva az izraeli légierőt, lehetőséget biztosítva, hogy még a földön meg tudják semmisíteni az egyiptomi légiflotta jelentős részét.⁶⁰ Részben ennek a sikernek is köszönhetően a háborút követően a Shin Bet kapta a feladatot, hogy a terrorizmussal és extrémizmussal kapcsolatos hírszerzési feladatokat végezze Ciszjordánia és Gáza területén.

1984 áprilisában egy buszos túszejtés három elkövetőjéből kettőt a helyszíni felszámolás során megöltek, a harmadik elkövető pedig a Shin Bet őrizetében, kihallgatás során halt meg.⁶¹ Ez ráirányította a figyelmet a Shin Bet által alkalmazott kihallgatási módszerekre és végül a szervezet igazgatójának, Avraham Shalomnak

⁵⁷ Harel (1912–2003) később a Moszad kötelékében dolgozott, és aktív szerepe volt Adolf Eichmann elfogásában.

⁵⁸ MAYZEL 2013.

⁵⁹ www.shabak.gov.il/english//heritage/Pages/default.aspx#cbpf=.1957-1967 (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)

⁶⁰ Operation Yated.

⁶¹ Kav 300-as ügy.

a mandátumába került. 1987-ben megalakult a Landau Bizottság, amely a Shin Bet működését és az általa alkalmazott módszereket volt hivatott vizsgálni.⁶²

Mind a Landau Bizottság jelentése,⁶³ mind az 1995-ben Miriam Ben-Porat által készített és 2000-ben publikált (civil) jelentés arra világított rá, hogy a Shin Bet szisztematikusan alkalmazott erőszakos, kínzásra alapuló kihallgatási formákat. A jelentések által először mondták ki, hogy Izraeli biztonsági erők ilyen eljárásokat alkalmaznak palesztinok ellen. Ezek a megállapítások nagy felháborodást okoztak világszerte, amely által elindult a szervezet nimbuszának erodálódása.

A Shin Bet vesszőfutásának következő lépése 1995. november 4-én következett be, amikor Yigal Amir, egy szélsőséges zsidó fiatalember a tel-avivi városháza mellett közvetlen közletről meggyilkolta Jichák Rabin miniszterelnököt. Carmi Gillon a Shin Bet akkori igazgatója azonnal lemondott. Egy későbbi vizsgálat súlyos hiányosságokat állapított meg a személyvédelmi egység működése kapcsán.⁶⁴

A Shin Bet feltámadása – megújulás a 2000-es években

Rabin meggyilkolása megrázta Izraelt, de még inkább a Shin Betet. A szervezet élére kinevezett Ami Ayalon⁶⁵ alapjaiban szervezte újjá a szervezetet és helyreállította a szervezeti morált. Míg Ayalon átszervezte a Shin Betet és visszaadta a szervezet önmagába vetett hitét, addig utódja, Avi Dichter vezetésével a Shin Bet nyitni kezdett a nyilvánosság felé. Dichter elindította azt a folyamatot, amelynek a végén egy már-már közkezdvelt hírszerző és belbiztonsági szolgálat, az „emberarcú Shin Bet” áll.

Szervezet és működés

A Shin Bet szervezeti és működési formája titkos, csak feltételezések vannak erre vonatkozóan. A Shin Bet irányítását az izraeli miniszterelnök végzi, a szervezet vezetésével megbízott igazgató neki jelent.⁶⁶

A Shin Bet szervezeti működésére vonatkozóan a leggyakoribb feltételezés, hogy három igazgatóságra tagolódik:

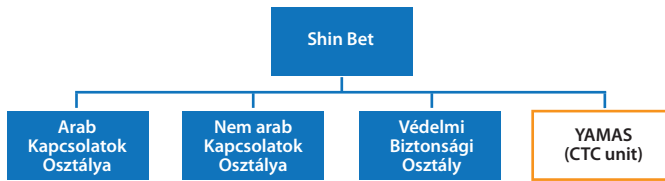
⁶² <https://www.shabak.gov.il/english//heritage/Pages/default.aspx#cbpf=.1957-1967#cbp=/SiteCollectionImages/terror-story.jpg> (A letöltés dátuma: 2020. 06. 11.)

⁶³ LELYVELD 2005.

⁶⁴ www.shabak.gov.il/english//heritage/Pages/default.aspx#cbpf=.1994-2000#cbp=/SiteCollectionImages/english/Time-Line-pics/PrimeMinisterYitzhakRabinisAssassinated.JPG (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)

⁶⁵ Ami Ayalon (1945–) az Izraeli Haditengerészet admirálisa, 1996 és 2000 között a Shin Bet igazgatója.

⁶⁶ Megjegyzendő, hogy a döntéshozatali forma Izraelben jelentősen eltér a nyugaton megszokott formáktól. A vezetői döntések kialakítását általában jellemzi a közvetlenség, az ad hoc alakuló szakértői munkacsoportok gyors és operatív döntése. A politikai vezetők és a szolgálatok vezetői között szoros együttműködés van, amely jelentős mértékben felgyorsítja a döntéshozatali folyamatokat. Ez egy különösen hatékony forma rapid krízishelyzetek kezelése során.

1. ábra

A Shin Bet feltételezett szervezeti felépítése

Forrás: a szerző szerkesztése http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1791564.stm alapján
(A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)

Az Arab Kapcsolatok Osztály felelős az arab népséggel kapcsolatos terrorcselekmények elhárításáért Izrael területén, Gázában és Ciszjordániában. Mintegy felderítő és operatív műveleteket végrehajtó szervként a legmodernebb technikai eszközpark bevetésével végzik a hagyományos titkosszolgálati, az alkotmányos rend fenntartásának feladatához legjobban hasonlító feladatát a szervezetnek.

A Nem arab kapcsolatok Osztálya a hagyományos felosztás szerint a kémelhárításért felelős osztály, amely külföldi titkosszolgálatokkal együttműködve a belföldi kémelhárításért felelős.

A Védelmi Biztonsági Osztály felelősségi köre a védett személyek (például miniszterelnök, kiemelt állami vezetők), a kiemelt fontosságú létesítmények, a kritikus infrastruktúrák, a kiemelt kutatóintézetek, a külképviseletek és a repterek, valamint ők felelnek az El-Al gépeinek biztonságáért.

A határőrség szervezete alatt működik, de közvetlenül a Shin Bet igazgatójának van alárendelve a Yamas elnevezésű hagyományos terrorelhárító műveleti egység. A Yamas fő profilja a tömegközlekedési eszközökön kialakuló tús helyzetek felszámolása, az öngyilkos merénylők likvidálása. Tipikus, speciálisan kiképzett terrorelhárító műveleti egységről beszélhetünk a Yamas esetében.⁶⁷

A Shin Bet-törvény – 2002

A Kneszet, az izraeli törvényhozás 2002-ben fogadta el azt a törvényt,⁶⁸ amely új alapokra helyezte a szervezet működését. A törvény nagyon komoly változást hozott a szervezet törvényi szabályozásában, mivel a Külügyi és Biztonsági Bizottság az Igazságügyi Bizottsággal együtt vizsgálja a szervezet alkotmányos működését. Ezzel a Shin Bet elvesztette azt az előjogát, amely szerint munkatársai az alkotmány hatályán kívül dolgozhatnak.⁶⁹ Ez egyértelmű jelzés volt a szervezet számára, hogy az 1980-as évektől jellemző gyakorlatot maga mögött kell hagynia. A költségvetés

⁶⁷ DEFLEM 2012.

⁶⁸ https://knesset.gov.il/review/data/eng/law/kns15_GSS_eng.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)

⁶⁹ Vö.: Moszad.

ellenőrzési jogköre a Kneszettől átkerült a Kneszet Külügyi és Biztonsági Bizottságához. Emellett a törvény rendelkezik arról, hogy a Shin Bet által őrizetbe helyezett személyeknek joguk van hivatalos panasz benyújtására az eljárás mód ellen. Párhuzamosan azonban a transzparencia mértékét jelentősen korlátozta: a Shin Bet működésével és tevékenységével kapcsolatos részletes információk kiadását a legmagasabb szintű politikai és szakmai vezetés együttes engedélyéhez kötötte.

A Z-generációs titkosszolgálat

A Shin Bet a 2000-es évek elején elkezdődött nyitás által sokkal érzékenyebben reagál az izraeli társadalom rezdüléseire, mint más izraeli biztonsági szolgálatok. Reagálva a fiatal izraeli generáció megváltozott biztonságfelfogására a Shin Bet nyitott az online tér felé, honlapja és Facebook-oldala kifejezetten informatív.

A Shin Bet volt az első titkosszolgálat, ami az IT-szakemberek utánpótlására egy online kriptográfiai feladványsort dolgozott ki, amely rejtvényként és kiválasztási eljárásként is funkcionált egyben. 2018 decemberében indult el a második ilyen jellegű kampányuk, amely még interaktívabb formában egyesíti a szervezet promócióját, az utánpótlás toborzását és a kiválasztást.⁷⁰

Összességében elmondható, hogy a Shin Bet nagy hangsúlyt fektet az izraeli társadalomban róla kialakult kép formálására. Ezt nem ad hoc módon, hanem több mint egy évtizede folyó lassú, kiforrott kampány által valósítja meg, amely egyre sikeresebb, és amelyhez minden rendelkezésre álló lehetőséget felhasznál a hagyományos médiától az új típusú technológiákig.⁷¹

Következtetések

Összefoglalva láthatjuk, hogy az Izraeli Hírszerző Közösséget sokszínű, eltérő feladatkörű szervezetek alkotják. Alapvetés, hogy az izraeli hírszerző közösség felépítése minden történelmi korban reflektál az aktuális kihívásokra és veszélyekre. Az 1949 és 2020 közötti időszakban a vizsgált szervezetek megélték kudarcokat, de a megfelelő vezetéssel megtalálták a működésük új, hatékony kereteit. A modern törvényi szabályozások és ellenőrzési rendszerek által a 2020-as évek elején egy letisztult, de egymással kommunikáló és kooperáló intézményi struktúra próbálja meg felvenni a harcot az Izrael Állam számára releváns kihívásokkal.

A Shin Bet példáján láttuk, hogy ez sok esetben nem feltétlen külső fenyegetés, hanem lehet akár egy generációs gondolkodásmód-váltás, amelyből fakadóan szintén olyan kihívások keletkeznek, amelyekre a szervezeteknek választ kell találniuk, hogy hatékony működésüket biztosítsák. Jelenleg úgy tűnik, hogy a szakmai munka

⁷⁰ <https://www.jpost.com/arab-israeli-conflict/want-to-join-the-shin-bet-try-the-intelligence-agencys-new-challenge-573735> (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)

⁷¹ EISIN 2009.

magas szinten tartása mellett a modern izraeli hírszerző szolgálatok utat találtak az izraeli társadalom felé is.

Az eredeti kérdésre válaszolva elmondható, hogy részben a történelmi, vallási, gazdasági és egyéb dimenziók azok, amelyek meghatározzák a modern izraeli titkoszolgálatok működését, de az izraeli hírszerző és elhárító szervek profilját egy speciális tényező, a kihívás- és problémaorientált izraeli gondolkodásmód is meghatározza.

A jövőben várhatóan nagy szerepe lesz az állami szint alatti kihívásoknak, úgymint a modern kori terrorizmus, de emellett Izrael hírszerző közösségének fenn kell tartania hagyományos képességeit is. A Shin Bet vélelmezhető szervezeti felépítése jól mutatja, hogy a modern titkosszolgálatoknak folyamatosan fejleszteniük kell képességeiket, és szükség esetén integrálniuk kell a titkosszolgálati profiltól eltérő képességű szervezeteket (vö.: YAMAS) is.

A 2000-es évek elejére kialakult és megszilárdult működési forma alapvetően lehetővé teszi – a felelősségi körök szilárd elhatárolása mellett – egy egymást támogató, erősítő hírszerző közösség napi szintű működését Izraelben, ami várhatóan képes lesz releváns válaszokat adni a következő évtizedek kihívásaira.

Felhasznált irodalom

- ABEL, Niels H. (1992): *About Gauss' mathematical writing style*. In SIMMONS, G. F.: *Calculus Gems*. New York, McGraw–Hill, Inc.
- ADELMAN, Jonathan R. (2008): *The Rise of Israel: A History of a Revolutionary State*. London, Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203928295>
- BEST JR., Richard A. (2011): *Intelligence Information: Need-to-Know vs. Need-to-Share*. Congressional Research Service. Elérhető: <https://fas.org/sgp/crs/intel/R41848.pdf> (A letöltés dátuma: 2020. 04. 25.)
- COHEN, Avner (1998): *Israel and the Bomb*. New York, Columbia University Press.
- COLONNA VILASI, Antonella (2018): The Israeli Intelligence Community. *Sociology Mind*, Vol. 8, No. 2, 114–122. DOI: <https://doi.org/10.4236/sm.2018.82009>
- DEFLEM, Mathieu (2012): *Yehida Mishtartit Mistaravim (YAMAS) (Israel)*. Elérhető: <http://deflem.blogspot.com/2012/10/yamas2012.html> (A letöltés dátuma: 2020. 04. 25.)
- EISIN, Miri (2009): The Israeli Intelligence Community and the Media. *Journal of Intelligence History*, Vol. 9, No. 1-2, 11–14. DOI: <https://doi.org/10.1080/16161262.2009.10555163>
- GERVASI, Frank (1979): *The life and times of Menahem Begin – Rebel to Statesman*. New York, G.P. Putman's sons.
- KAHANA, Ephraim (2002): Reorganizing Israel's Intelligence Community. *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*, Vol. 15, No. 3, 415–428. DOI: <https://doi.org/10.1080/08850600290101686>
- LELYVELD, Joseph (2005): Interrogating Ourselves. In: *The New York Times*. 2005. Elérhető: www.nytimes.com/2005/06/12/magazine/interrogating-ourselves.html (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)
- LEVIN, Aryeh (1996): *Envoy to Moscow: Memoirs of an Israeli Ambassador 1988–92*. New York, Routledge.

- MAYZEL, Matitiahu (2013): Israeli Intelligence and the leakage of Khrushchev's "Secret Speech". *Journal of Israeli History*, Vol. 32, No. 2, 257–283. DOI: <https://doi.org/10.1080/13531042.2013.822730>
- OSZETZKY Tamás (1984): *Arab–izraeli háborúk 1948–1982*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó.
- RÉMAI Dániel (2014): *Izraeli biztonság- és védelempolitika és az izraeli hadsereg 1948 és 1956 között. A térség geopolitikai tényezőinek hatása a modern izraeli hadsereg kialakulására és jellemzőire*. Diplomamunka. Budapest, Nemzeti Közszerológiai Egyetem.
- RÉMAI Dániel (2020a): *Kihívások, fenyegetettség a 21. században az Izraeli Védelmi Erők vonatkozásában*. (megjelenés alatt)
- RÉMAI Dániel (2020b): *Biztonsági kihívások hálójában, avagy az Izraeli Védelmi Erők esete az aszimmetrikus hadviseléssel*. (előkészületben)
- RETTING GUR, Haviv (2014): Inside Israel's White House: How Netanyahu runs the country. *The Times of Israel*, 2014. 01. 06. Elérhető: www.timesofisrael.com/inside-israels-white-house-how-netanyahu-runs-the-country/ (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)
- SENROR, Dan – SINGER, Saul (2009): *Start-up Nation: The Story of Israel's Economic Miracle*. New York, Hachette Book Group.
- SHERMAN, Rami előadása: Entebbe, a hadtörténet legzseniálisabb túsmentő akciója. Budapest, Óbudai Zsinagóga, 2019. február 16.
- TEVETH, Shabtai (1996): *Ben-Gurion's Spy: The Story of the Political Scandal that Shaped Modern Israel*. New York, Columbia University Press. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1949-3606.1999.tb00814.x>
- THOMAS, Gordon (2000): *Moszaik*. Budapest, J LX Kiadó.
- ULLIAN, Robert (2014): *Frommer's Easyguide to Israel*. New York, Frommer Media.

Internetes források

- Basic Law: The Government (2001)*. Elérhető: https://knesset.gov.il/laws/special/eng/basic14_eng.htm (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)
- BBC News: "Profile: Israel's Shin Bet agency"*. Elérhető: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1791564.stm (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)
- Bill Boggs interjúja Yitzak Rabin miniszterelnökkel*. Elérhető: www.youtube.com/watch?v=iDWX18-4fxk (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)
- General Security Service Law, 5762-2002*. Elérhető: https://knesset.gov.il/review/data/eng/law/kns15_GSS_eng.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)
- Israel Intelligence Agencies*. Elérhető: www.jewishvirtuallibrary.org/israel-intelligence-agencies (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)
- Israel Intelligence & Security: Report of an Investigation Commission on the Pollard Case*. (1987. május 27.) Elérhető: www.jewishvirtuallibrary.org/israeli-report-of-an-investigation-commission-on-the-pollard-case-may-1987 (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)

- A Kneszet Külügyi és Biztonsági Bizottsága.* Elérhető: https://knesset.gov.il/committees/eng/committee_eng.asp?c_id=4 (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)
- The Landau Commission updates ISA interrogation procedures, May 31, 1987.* Elérhető: <https://www.shabak.gov.il/english//heritage/Pages/default.aspx#cbpf=.1957-1967#cbp=/SiteCollectionImages/terror-story.jpg> (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)
- Law of Return (1950. július 5.)* Elérhető: www.jewishvirtuallibrary.org/israel-s-law-of-return (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)
- Shabak History.* Elérhető: www.shabak.gov.il/english/pages/moreshet.html#=1 (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)
- Prime Minister Yitzhak Rabin is assassinated.* Elérhető: <https://www.shabak.gov.il/english//heritage/Pages/default.aspx#cbpf=.1994-2000#cbp=/SiteCollectionImages/english/Time-Line-pics/PrimeMinisterYitzhakRabinisAssassinated.JPG> (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)
- A Shin Bet weboldala.* Elérhető: www.shabak.gov.il (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)
- Want to join the Shin Bet? Try the intelligence agency's new challenge* (2018). Elérhető: jpost.com/arab-israeli-conflict/want-to-join-the-shin-bet-try-the-intelligence-agencys-new-challenge-573735 (A letöltés dátuma: 2020. 06. 16.)

Beke József¹

A keletnémet Állambiztonsági Minisztérium megalapítása és együttműködése a magyar állambiztonsági szolgálatokkal 1945–1990

The Establishment of the East German Ministry of State Security and its Cooperation with the Hungarian State Security Services 1945–1990

A közvélemény előtt kevésbé ismert az a tény, hogy Magyarországon a rendszerváltás előtt a szovjet hírszerzés (KGB, GRU) mellett a keletnémet titkosszolgálat is nagyon jelentős operatív képességekkel rendelkezett. Míg a szovjet hírszerzés érdekei és tevékenységei elsősorban arra irányultak, hogy Magyarország a keleti blokk tagja maradjon, addig a keletnémet hírszerzés prioritása a hazánkban tartózkodó és itt találkozót lebonyolító nyugat- és keletnémet családok megfigyelése, a nyugatra szökésük meggátolása volt. Elemzésemben röviden be kívánom mutatni a keletnémet állambiztonsági szolgálat megalapítását, létrehozásának körülményeit. Bemutatom, hogy milyen jogi eszközökkel tette lehetővé a két érintett ország, hogy egy idegen titkosszolgálat operatív feladatokat hajtson végre nemcsak a magyar állambiztonsági szerv tudtával, de tevékeny közreműködésével. Végezetül pedig bemutatom azt a világpolitikai eseményt, amely ennek az együttműködésnek véget vetett.

Kulcsszavak: magyar állambiztonsági szolgálat, Állambiztonsági Minisztérium (Stasi), vasfüggöny, „Balaton-brigád”, hírszerzés, berlini fal

Little is known to the public about the fact that in Hungary, before the change of regime (1990), the East German secret service also had – besides Soviet intelligence (KGB, GRU) – very significant operational capabilities. While the interests and activities of Soviet intelligence were primarily aimed at keeping Hungary a member of the Eastern

¹ Beke József doktorandusz, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola, ORCID: 0000-0002-2722-6558

Bloc, the priority of East German intelligence was to observe the West and East German families staying in our country and having meetings there, and to prevent them from escaping to the West. In my analysis I would like to briefly introduce the establishment of the East German state security service and the circumstances of its establishment. I would like to outline the legal means by which the two countries concerned have enabled a foreign secret service to carry out operational tasks not only with the knowledge but also with the active involvement of the Hungarian State Security Agency. Finally, I present the world political event that brought this cooperation to an end.

Keywords: Hungarian State Security Agency, Ministry for State Security (Stasi), Iron Curtain, „Balaton Team”, intelligence, The Berlin Wall

Geopolitikai, történelmi előzmények

1945. május 8-án véget ért a második világháború az európai kontinensen. A német gazdaság és társadalom katasztrofális helyzetben volt. A gyárakat, ipari központokat a bombázásokban és a harcokban szinte teljes egészben lerombolták. Ami épen maradt, azt a szövetségesek (elsősorban a franciák és szovjetek) leszerelték és elszállították. A teljesen padlón lévő gazdaságot még tovább sújtotta a béketárgyalásokon megállapított jóvátételek fizetése. Tombolt a munkanélküliség és az infláció. A munkaképes férfi lakosság jelentős része vagy elpusztult a harcok során, vagy valamelyik megszálló hatalom hadifogságában vagy éppen egy keleti kényszermunkatáborában szenvedett.² Az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia kormányai ráébredtek, hogy ha a fenti gazdasági folyamatok folytatódnak, akkor Németországban az emberek tömegesen fognak megfagyni vagy éhen halni. Ennek hatására 1946 nyarán az amerikai és brit zónából leállították a jóvátételi szállításokat. A két zóna 1946 év végén egyesült, ezzel létrejött az úgynevezett bizónia. A következő évben a jóvátételi szállítások leállítására kényszerítették a franciák által megszállt zónát is. A zóna 1948-ban csatlakozott a bizóniához, és ezzel létrejött a trizónia. Ebből alakult meg 1949. május 8-án a Németországi Szövetségi Köztársaság (NSZK). A szovjet zónából 1949. október 7-én alakult meg a Német Demokratikus Köztársaság (NDK). Berlin továbbra is a négy nagyhatalom közös megszállása alatt állt.³

A politikai rendőrség felépítése az NDK megalapítása előtt

A szovjetek az általuk megszállt területen bevezették a Szovjet Katonai Közigazgatást. Feladata elsősorban a megszállt területek katonai–politikai–gazdasági irányítása, illetve a terület felkészítése az „önálló” működésre. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az élet minden területén fokozatosan átadták a hatalmat a helyi kommunista pártnak, akik Moszkva irányítása alatt és érdekében kormányoztak. A hatalom teljes

² A témáról bővebben: WINKLER 2005.

³ A témáról bővebben: FISCHER 2014, 70–80.

megszerzésének első lépéseként a rendvédelmi szervezetekben kezdték kialakítani befolyásukat. Ez nem „német” jelenség volt. Gyakorlatilag a szovjetek által megszállt valamennyi országban, az első körben a belügyet szerezték meg a kommunisták.

A szovjetek által megszállt német területen ez a folyamat az Információs Osztályok (Politkultur Osztály) létrehozásával kezdődött már 1945-ben. Feladatuk elsősorban a lakosság hangulatának figyelemmel kísérése, propagandatevékenység végzése, illetve az állami szervek ellenőrzése volt. Az osztály a Német Belügyi Főigazgatóság keretein belül működött. Személyi állományát tekintve javarészt átvették a korábbi náci rendszer hivatalnokait. Az Információs Osztály hatékonyan működött, azonban hamar rájöttek arra, hogy ebben a keretben az Osztályt tovább nem lehet fejleszteni, illetve jelen formában a szervezet nem pusztán a kommunista párt érdekeit szolgálta. A másik ok az volt, hogy az átvett korábbi náciak miatt rengeteg kritikát kaptak kívülről (elsősorban a többi megszálló hatalomtól) és belülről (a szovjet és német kommunistáktól) egyaránt. Ennek hatására indult el a szervezet és a közélet nácitlanítása, ami nagyjából 1950-re fejeződött be.⁴

Mindezek miatt 1947 novemberében átszervezték az osztályt, és létrehozták a Komissariat 5 nevű szervezetet, amelyet két alapvető feladattal bíztak meg. Egyrészt amolyan döntés-előkészítő folyamat részeként a kormányt kellett tájékoztatniuk az „országban” uralkodó negatív és pozitív közhangulatról. Másrészt olyan irányú propagandatevékenységet kellett folytatniuk, hogy a lakosságban csak pozitív kép alakuljon ki a kormányról, a kommunistákról és a kormányzásról. Ne feledjük el, ekkorra a kommunisták teljesen átvették a hatalmat a közigazgatás vezetésében gyakorlatilag minden szinten. A kommunisták nem véletlenül választották ezt a két területet. A propagandatevékenység és hangulatjelentések készítése közben ugyanis egyrészt kiválóan lehetett embereket beszervezni, hálózatot építeni, másrészt pedig információs bázist létrehozni. Ez az a mozzanat, ami miatt a Komissariat 5 a Ministerium für Staatssicherheit (Állambiztonsági Minisztérium, Stasi) elődszervezetének is tekinthető. A szervezet vezetője Erich Mielke lett. Híres artpoétikája, amely a szervezet jelmondata is: „Mindent tudni, mindent jelenteni!”⁵ 1949-re a fentiekben túlmenően egy újabb fontos feladatot bíztak az általa irányított Komissariat 5-re. Meg kellett szervezni, majd működtetni olyan internálótáborokat, ahová a Szovjetunióból hazaszállított hadifoglyokat zárták, és ahol ezeknek a hadifoglyoknak az „átnevelését” végezték.⁶ Ez nagyjából magyar viszonyok között Recsknek felelt meg mind módszerben, mind korszakban egyaránt. A Komissariat 5 a fentiek mellett végrehajtotta a nácitlanítást is a közéletben. Ez szintén kiváló ürügy volt arra, hogy leszámoljanak a kommunista párt vélt vagy valós ellenségeivel.

Német Néptulajdon Védelme Hivatal

Az 1948-ban létrehozott szervezet a Német Gazdasági Bizottság keretein belül működött. Elnöke a már említett Erich Mielke. Elsődleges feladata az elkobzott, államosított

⁴ JOBST 2002, 385–387.

⁵ JOBST 2002, 386.

⁶ TANTZSCHER 1998b, 40–64.

vagy kisajátított tulajdonok kezelése volt. Nem burkolt célja a Hivatal felállításával a keletnémet politikai vezetésnek azonban a szovjet típusú gazdaság bevezetése volt. Ennek érdekében jelentős számú szovjet „tanácsadót” alkalmaztak. A Hivatal megalapítását hivatalosan a magas infláció megállításával, a gazdaság stabilitása és a jótételi kötelezettség koordinálásával indokolták.⁷ Az államosítás és gazdasági cél elérése érdekében ruházták fel közhatalmi jogosultságokkal a szervezetet, emiatt is tekinthetünk rá úgy, mint a Stasi elődszervezetére.

A Stasi megalapítása, felépítése

1950. február 8-án a Politikultur Osztályok, a Komissariat 5, valamint a Német Néptulajdon Védelme Hivatal összevonásából létrehoztak egy önálló minisztériumot, amely a Ministerium für Staatssicherheit (Állambiztonsági Minisztérium, röviden Stasi) nevet kapta. A miniszter meglepetésre nem Mielke (államtitkár lett), hanem Wilhelm Zaisser lett. Ennek oka abban kereshető, hogy Mielke a hadifogsága idején lett kommunista, míg Zaisser az 1930-as évektől a háború végéig Moszkvában élt és szocializálódott, Sztálin így jobban megbízott benne. Az ilyen háttérű kinevezési gyakorlat jellemezte a keletnémet közigazgatást ebben az időszakban.⁸

A Stasi felépítése bonyolultabb volt a hasonló feladatokat ellátó, korabeli magyar állambiztonsági szolgálatok (ÁVO, ÁVH, III. Főcsoportfőnökség) felépítésénél. Ez köszönhető annak is, hogy a Stasi önálló minisztériumként, míg a magyar szolgálatok a Belügyminisztérium részeként működtek. A miniszter alatt 6 tábornok rendfokozatú helyettes volt, államtitkári beosztásban. A miniszterhelyettesek irányítása alatt álltak a különböző szakterületek főosztályi jogállással. Összesen 22 főosztályról tudunk, amelyeket római számmal jelöltek. A főosztályok alárendeltségében voltak a szakmai osztályok, amelyeket az abc betűivel jelöltek (például III. Főosztály, Rádiófelderítés és rádióelhárítás keretében az „N” Osztály, Hírközlés biztosítása). Voltak olyan osztályok, amelyek a miniszterhelyettes közvetlen irányítása alatt álltak. Ilyen volt például a Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya.⁹

A gyakorlati együttműködés, a Stasi működése Magyarországon

Az 1952-ben teljesen lezárt kelet-nyugatnémet határon keresztül már csak sokkal nehezebben, nagy rizikót vállalva lehetett átjutni a nyugati országrészbe. Azonban egészen a Fal 1961-ben bekövetkezett megépítéséig, további kilenc éven át lehetőség volt arra, hogy azok, akik nem akartak kommunizmusban élni, átmehettek Berlin nyugati felébe, majd az NSZK-ba.¹⁰ Berlinben ugyanis eddig lehetőség volt még arra, hogy – igaz korlátozásokkal vagy alapos indokkal mint például munkavégzés – a keletnémetek átmenjenek a főváros nyugati részébe. A 17 milliós NDK-ból ez idő alatt mintegy 3.582.500

⁷ JOBST 2002, 387–389.

⁸ TANTZSCHER 1998a, 125–160.

⁹ JOBST 2002, 387–389.

¹⁰ SLACHTA 2014, 58.

NDK-s menekült át „nyugatra”. Ugyanakkor az NSZK-ból csupán 487 ezren települtek át a kettéosztott ország keleti felébe.¹¹ A számokból világosan látszik, a kivándorlás mértéke kezelhetetlen méretűre nőtt. A helyzetet súlyosbította, hogy jellemzően a jól képzett, fiatal korosztály menekült nyugatra, és ez már rövidtávon is az ország lakosságának „elfogyását” vetítette előre, hosszú távon pedig az NDK fennmaradásának demográfiai alapját veszélyeztette. A keletnémet kormányzatnak nem maradt más lehetősége, mint hogy fallal veszi körül Berlin „nyugati részét”. Néhány hivatalos átkelőt leszámítva ezzel hermetikusan lezárta a menekülők előtt Berlint is, szétszakítva ezzel családokat, rokonokat, barátokat. Ezzel a lépéssel azonban nem szűntek meg mindazok a gazdasági, társadalmi és politikai különbségek a két Németország között, amelyek az áttelepülések elsődleges okai voltak, csupán fizikai akadályt képezett a menekülők előtt. A berlini fal a lebontásáig a szocialista rendszer, sőt a hidegháború szimbóluma lett. A fal által véglegesen kettészakított családok pedig folyamatosan vágytak arra, hogy egy egyesített országban élhessenek, de legalábbis – egy harmadik országban (például Magyarországon) – rendszeresen találkozhassanak.¹²

Az NDK és a Stasi vezetői arra törekedtek, hogy a szocialista országok baráti állambiztonsági szerveinek, az úgynevezett testvérszerveknek a segítségével minél hatékonyabban kontrollálhassák állampolgáraikat akkor is, amikor azok nyaralásukat töltötték, vagy munkájukból kifolyólag az ország határain kívül tartózkodtak. Az állambiztonsági együttműködéseknek köszönhetően pedig igyekeztek megakadályozni a két Németország lakói közötti kapcsolattartást is, de legfőképpen a keletnémetek disszidálását. Erre az az alapelv adott lehetőséget, miszerint a szocialista internacionalizmus jegyében minden ország, amelyik a szovjet érdekszférába tartozva szocialista államberendezkedéssel működött, magától értetődően és az államokat összekötő nemzetközi szerződések – mint a Varsói Szerződés és a KGST – értelmében, a teljes szocialista közösség érdekeit kötelező érvénnyel védte saját államának területén is.¹³

Együttműködés a keletnémet és a magyar állambiztonsági szolgálatok között

Az 1956-os forradalom és szabadságharcot követően magyarok százezrei menekültek el hazánkból a kommunista rendszer és a megtorlás elől. Jelentős részük az NSZK-ban talált új otthonra. Közülük néhányan új hazájukban folytatták a kommunista rendszer elleni politikai küzdelmet, például a Szabad Európa Rádió (SZER) munkatársaként. A hatalom félt egy újabb felkeléstől, ezért szorosabbra kívánta fűzni együttműködését a baráti országok állambiztonsági szolgálataival. Köztudomású dolog volt akkoriban, hogy a keletnémet titkosszolgálatnak kiváló operatív pozíciói voltak az NSZK-ban. A keletnémet állambiztonsági szervnek azért volt szüksége a magyar társszerv együttműködésére, mert alapvető operatív eljárás volt részükről, hogy állampolgáraikat

¹¹ MASÁT 2014, 53.

¹² SLACHTA 2014, 58–59.

¹³ SLACHTA 2014, 57–60.

külföldön is megfigyeljék.¹⁴ Ez pedig csak a fogadó ország titkosszolgálatának tudatával, beleegyezésével és segítségével volt lehetséges. Mindezek tudatában nem meglepő, hogy a két titkosszolgálat képviselői 1957-ben Berlinben együttműködési megállapodást¹⁵ írtak alá, amely a következő főbb területekre terjedt ki:

- információcseré politikai hírszerzés területén (NATO, Szocialista Internacionálé, egyházi szervezetek, stb.),
- ügynökhelyzetre vonatkozó információk átadása elsősorban NSZK és Ausztria vonatkozásában,
- együttműködés tudományos-technikai hírszerzés területén,
- ideológiai diverzió elleni harc,
- intézkedések magyar nemzetiségű, illetve magyar állampolgárságú menekültek operatív feldolgozásában,
- a SZER és a szocialista országok elleni fegyveres diverziós csoportok felkészítését szolgáló NATO-kiképzőhelyek együttes operatív feldolgozása.¹⁶

Ez a megállapodás a gyakorlati végrehajtás során jól működött, és rendszeres operatív kapcsolat alakult ki a két szerv között. A berlini fal építése és a keletnémet állampolgárok reakciója merőben új helyzetet teremtett. Egyrészt a fal meggátolta a keletnémet állampolgárok nyugatra szökését, de ugyanakkor gátolta a keletnémet ügynökök „áttelepítését” nyugatnémet területre. 1963-ban Budapesten írták alá azt az együttműködési megállapodást, amely a későbbi keletnémet ügynökök Magyarországra telepítését segítette, illetve amely alapján lehetőség nyílt arra, hogy az illegális határátlépés miatt elfogott keletnémet állampolgárokat vissza lehessen toloncolni az NDK-ba. Ehhez magyar részről csak a legfőbb ügyész írásos hozzájárulására volt szükség. Ezt a megállapodást 1969-ben kellett kiegészíteni, ugyanis ebben az évben lépett hatályba az az egyezmény,¹⁷ miszerint keletnémet és magyar állampolgárok vízummentesen utazhattak egymás országaiba.

A Stasi operatív csoportjának megalakulása és működése Magyarországon

A Stasi alapvető operatív taktikája volt a külföldön tartózkodó keletnémet állampolgárok megfigyelésére és feldolgozására a „meghosszabbított fal” eljárása.¹⁸ A lényege ennek az eljárásnak az volt, hogy az NDK területén kívül, baráti országokba helyeznek ki Stasi-ügynököket, akik a keletnémet turistákat figyelték meg külföldön. Erich Mielke vezérezredes 1964. május 6-án kiadott, mindössze három oldalas, 373/64-es

¹⁴ TANTZSCHER 1999a, 48–59. Magyarul ugyanez: TANTZSCHER 1999b, 40–59.

¹⁵ 1958. évi 20. törvényerejű rendelet.

¹⁶ JOBST 2015, 60–62.

¹⁷ 1969. évi 31. törvényerejű rendelet a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Német Demokratikus Köztársaság Kormánya között Berlinben, 1969. június 20-án a vízummentes utazás tárgyában aláírt egyezmény kihirdetéséről.

¹⁸ A témáról bővebben: TANTZSCHER 2001.

számú miniszteri parancsa hívta életre azt a rendszert, ami egészen 1989 végéig meghatározta a „meghosszabbított fal” rendszerében működő kihelyezett egységek tevékenységét és működésük kereteit.¹⁹ Ilyen együttműködési megállapodást kötött a Stasi Magyarországon kívül Bulgáriával és Csehszlovákiával is. Az 1970-es évek elejéig elsősorban a nyári szezonra telepítettek ügynököket a három országba. De a turizmus és kereskedelem fejlődésével fokozatosan változtattak ezen az eljáráson, és 1975-re már egész évben, folyamatosan volt Stasi-jelenlét külföldön.

A külföldre telepített Stasi-ügynököknek tehát alapvető feladatuk szabták meg az illegális határátlépés szándékának felderítését, illetve megelőzését. De emellett nagyon fontos feladat volt a nyugatnémet és nyugat-berlini turisták megfigyelése is. Tartottak attól ugyanis, hogy az idegenforgalmi helyeken egymással érintkező németek ideológiai támogatást kapnak disszidálásukhoz. Emellett reális veszélyként értékelték annak a lehetőségét is, hogy ha nem is disszidálnak, de az ideológiai befolyásolás ezeken a turistákon keresztül elterjedhet az NDK-ban. Ezt nevezték ideológiai diverzióknak. A telepített ügynökök munkáját a következő pontokban lehet összefoglalni:

- a Magyarországra irányuló keletnémet turizmus és idegenforgalom biztosítása elsősorban a Balaton környékére, Budapestre, és a határ menti területekre. (Érdekességként jegyzem meg, hogy a közhiedelemmel ellentétben a legtöbb keletnémet nem Ausztria, hanem Jugoszlávia felé akart, illetve próbált meg disszidálni. Ennek oka az volt, hogy az osztrák határt sokkal jobban őrizték [„Vasfüggönynek” nevezett műszaki határárral], mint a jugoszlávot);
- az NDK külképviseleteinek, kereskedelmi kirendeltségeinek és utazási irodáinak az operatív biztosítása;
- a „szervezett emberkereskedelem” visszaszorítása;
- olyan keletnémet állampolgárok, akik minősített adat birtokában voltak és nem szocialista baráti ország állampolgáraival találkoztak, ezeknek a találkozónak a megghiúsítása és/vagy a találkozó dokumentálása;
- a nyugat- és keletnémet állampolgárok kapcsolatfelvételének megakadályozása vagy dokumentálása;
- a titkos munkatársak, titkos együttműködők munkájának koordinálása.²⁰

Természetesen ezeket a feladatokat önállóan a Stasi nem tudta megcsinálni egy idegen országban (például telefonlehallgatás, titkos kutatás, leplezett megfigyelés, környezettanulmány, stb.), ezért a már említett együttműködési megállapodások alapján a fogadó ország titkosszolgálatát,²¹ jelen esetben a III. Főcsoportfőnökséget vették igénybe. Erre a feladatra magyar részről a Nemzetközi Osztály vezetője volt kijelölve. Vele lehetett és kellett is az operatív igényeket egyeztetni. A kihelyezett csoport állomáshelyei Budapest, Siófok, Veszprém, Szombathely és Pécs voltak. Létszámuk általában 5–8 fő között mozgott. A kitelepülés fizikai feltételeit (fedett lakás, fedőokmányok, nemzetközi telefonvonal, stb.) a magyar partnerszolgálat biztosította, amiért a keletnémetek szigorú elszámolás szerint fizettek is. A Stasi

¹⁹ SLACHTA 2014, 138–140.

²⁰ JOBST 2015, 116–118.

²¹ A titkosszolgálatok történetéről és működéséről bővebben: BODA–REGÉNYI 2019.

munkatársai egymás között magukat csak „balatoni csoportnak” nevezték, ami nem keverendő össze a „Balaton munkadossziéval”, amely a fonyód-alsóbélatelepi kemping portásnőjének jelentéseit tartalmazza.²² A mintegy 10 éven át tartó megfigyeléseiről készített jelentésekben meglepő részletességgel taglalja nem csupán a keletnémet állampolgárok mindennapjait a kempingben, hanem annak hangulatát egy-egy német család találkozása során. A jelentések kiváló alapját adták nemcsak a keletnémet Stasi-munkatársak hangulatjelentéseinek, hanem az éves kötelező összefoglaló jelentéseiknek is. A portásnőt egyébként a Somogy Megyei Rendőr-főkapitányság III/II. Alosztály munkatársainak javaslatára és segítségével szervezték be a Stasi telepített ügynökei. Ebből kiindulva kétségem sincs afelől, hogy a portásnő a magyar szerveknek is jelentett és erről a Stasi munkatársai egészen biztosan tudtak. Kiképzését követően a portásnő precízen végrehajtotta a rá bízott feladatokat, amelyek elsősorban a kelet- és nyugatnémet állampolgárok találkozáinak dokumentálásából állt.²³ Ez csak egyetlen eset a sok beszervezett ügynök közül. (Kedvelt terület volt egyébként a beszervezésre az utazási irodák vagy a külföldiek által szívesen látogatott helyeinek [bárok, éttermek, lokálok] munkatársai.) Ami miatt ezt az esetet kiemeltem, az, hogy a beszervezett portásnő rendkívüli hatékonysággal és elszántsággal, ideológiai meggyőződésből dolgozott.

A berlini fal leomlása, az együttműködés vége

Az 1980-as évek második felétől a volt szocialista országok egymáshoz való viszonya kezdett átalakulni. Bár a szövetségi viszony megmaradt, azonban olyan fontos kérdések kerültek napirendre a bi- és multilaterális együttműködések során, mint a gazdasági és társadalmi reformok, vagy a kisebbségi jogok, emberi jogok kérdése. A nyitás politikáját magyar részről a román falurombolás elleni tiltakozó akciók, a világútlevél bevezetése, a nyugati határra telepített műszaki határzár lebontása (amelyről később még említést teszek), valamint a Genfi Menekültügyi Egyezményhez való csatlakozás jellemezte. Ez utóbbi esemény nem a keletnémet állampolgárok, hanem Romániából a Ceausescu-rendszer üldözései miatt Magyarországra menekült magyar nemzetiségű román állampolgárok védelme érdekében történt. Az azonban sem jogi, sem pedig morális szempontból nem volt vállalható, hogy a Genfi Egyezmény rendelkezéseit differenciáltan alkalmazzák hazánkban. A magyar hatóságok aggályosnak tartották azt a lehetőséget, hogy keletnémet állampolgárok ezrei kérjenek menekültstátuszt hazánkban.²⁴ Jobb megoldást nem találtak, minthogy a szerződés hatályba léptetését késleltették, amennyire lehetett. 1989. március 14-én azonban mégis hatályba lépett hazánkban az egyezmény, így a Minisztertanács rendelkezett arról, hogy menekülttáborokat kell felállítani az országban.²⁵ A Stasi természetesen pontos információkkal rendelkezett a csatlakozási tárgyalásokról és a magyar kormány terveiről. Ennek ellenére meggyőződéssé vált Kelet-Berlinben, hogy a magyar

²² SLACHTA 2014, 224–228.

²³ SLACHTA 2014, 226–227.

²⁴ A témáról bővebben: OPLATKA 2008.

²⁵ JOBST 2015, 185–195.

fél továbbra is a toloncegyezmény rendelkezéseinek megfelelően visszatoloncolja az NDK-ba a tiltott határátlépés miatt elfogott keletnémet állampolgárokat.

A keletnémet nagykövetség munkatársai, valamint a „Balaton brigádban” dolgozó Stasi-ügynökök 1989 kora nyarától jelentésekben figyelmeztették az NDK kormányát, hogy a magyar kormányzat arról döntött, hogy a nyugati határra épített műszaki határzárát fokozatosan fel kívánja számolni.²⁶ Mindenki tisztában volt azzal, hogy ez a lépés azzal jár, hogy a keletnémet állampolgárok tömegestől megpróbálnak Ausztriába jutni. A magyar kezdeményezést az NDK kormánya aggódva figyelte, és minden fórumon rosszállását fejezte ki. Ennél többet nem tehettek, ugyanis nem szólhattak bele egy szuverén állam belügyeibe szovjet támogatás nélkül. A szovjet pártfőtitkár, Mihail Gorbacsov azonban a magyar határnyitást hallgatólagosan tudomásul vette. Bár számíthattak volna rá, a Stasi mégis váratlanul érintette a Magyar Demokrata Fórum soproni szervezete által szervezett kirándulás a határra, a „Vasfüggöny” helyére, amely Páneurópai Piknikként vonult be a világtörténelembe.²⁷ Az eredetileg néhány száz főre tervezett rendezvényen végül több ezer keletnémet állampolgár is megjelent. A tehetetlen magyar és osztrák határőrök passzivitását kihasználva a keletnémetek egyszerűen átsétáltak Ausztriába. A Stasi erre úgy reagált, hogy elrendelték a Magyarországra távozó keletnémet állampolgárok hozzátartozóinak szorosabb megfigyelését, zsarolását. Az NDK kormánya hivatalos jegyzékben tiltakozott a határnyitás ellen, míg a magyar kormány 1989. szeptember 6-án felmondta a vízumegyezmény azon pontját, miszerint nem enged keletnémet állampolgárokat továbbutazni harmadik országba.²⁸

A Stasi javaslatára a keletnémet válasz az volt, hogy a Magyarországra utazni kívánó állampolgáraik kérelmét úgy bírálták el, mintha kapitalista országba utaztak volna, ügynökeiket a Balaton környékéről az ország nyugati részébe (Sopronba és Szombathelyre) vezényelték át. Érdemi munkát azonban már nem tudtak végezni, ugyanis 1989. október második felére felszámolták a „Balaton brigádot”, hazarendelték ügynökeiket, így a Stasi befejezte működését Magyarországon.

Felhasznált irodalom

- BODA József – REGÉNYI Kund szerk. (2019): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó.
- FISCHER Ferenc (2014): *A kétpólusú világ 1945–1989*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó.
- HORVÁTH István – NÉMETH István (1999): *... és a falak leomlanak. Magyarország és a német egység (1945–1990)*. Budapest, Magvető Kiadó.
- JOBST Ágnes (2002): A politikai rendőrség létrehozása a Német Demokratikus Köztársaságban In GYARMATI György szerk.: *Történeti Hivatal Évkönyve 2000–2001*. Budapest, Történeti Hivatal. 381–398.
- JOBST Ágnes (2015): *A Stasi működése Magyarországon*. Budapest, JAFFA Kiadó.

²⁶ A témáról bővebben: OPLATKA 2008.

²⁷ HORVÁTH – NÉMETH 1999

²⁸ SLACHTA 2014, 300–311.

- MASÁT Ádám (2014): *A Berlini fal és a menekültkérdés*. Doktori értekezés. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.
- OPLATKA András (2008): *Egy döntés története. Magyar határnyitás – 1989. szeptember 11. nulla óra*. Budapest, Helikon Kiadó.
- SLACHTA Krisztina (2014): *A Stasi Magyarországon: Az egykori NDK Állambiztonsági Minisztérium operatív csoportjának magyarországi tevékenysége, együttműködés a magyar és a kelet-német állambiztonsági szervek között*. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem.
- TANTZSCHER, Monika (1998a): Die Vorläufer des Staatssicherheitsdienstes in der Polizei der Sowjetischen Besatzungszone. Ursprung und Entwicklung der K 5. In *Jahrbuch für historische Kommunismusforschung*. Berlin, Aufbau-Verlag.
- TANTZSCHER, Monika (1998b): „In der Ostzone wird ein neuer Apparat aufgebaut” Die Gründung des DDR Staats-sicherheitsdienstes. *Deutschland Archiv*, Jg. 31. 1998/1.
- TANTZSCHER, Monika (1999a): Die Stasi und die „Kaffeehaus-Tschekisten.” Über die geheimdienstlichen Beziehungen der DDR zur Volksrepublik Ungarn. *Horch und Guck*, Jg. 8. Heft 27. 1999/3.
- TANTZSCHER, Monika (1999b): A Stasi és a kávéházi csekisták. *Valóság*, 42. évf. 11. sz. 44–58.
- TANTZSCHER, Monika (2001): Die verlängerte Mauer. Die Zusammenarbeit der Sicherheitsdienste der Warschauer-Pakt-Staaten bei der Verhinderung von „Republikflucht.” *Analysen und Berichte*, Nr. 1. (BStU. Berlin)
- WINKLER, Heinrich August (2005): *Németország története a modern korban*. 2 kötet. Budapest, Osiris Kiadó.

Jogi források

1958. évi 20. törvényerejű rendelet a Magyar Népköztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság között a polgári, családjogi és bűnügyi jogsegély tárgyában Berlinben az 1957. évi október hó 30. napján aláírt szerződés kihirdetéséről
1969. évi 31. törvényerejű rendelet a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Német Demokratikus Köztársaság Kormánya között Berlinben, 1969. június 20-án a vízummentes utazás tárgyában aláírt egyezmény kihirdetéséről

Serbakov Márton Tibor¹

A terroristák drónhasználata

The Usage of Drones by Terrorists

A dróntechnológia fejlődésével, elterjedésével együtt járt, hogy a bűnözők, köztük a terroristák is elkezdték azt saját céljaikra fordítani. A drónok számos módon használhatók fel súlyos bűncselekmények, köztük terrorcselekmény elkövetéséhez és azok megkönnyítéséhez. Jelen tanulmányomban ennek a jelenségnek a fenyegetésére világítok rá, górcső alá véve a dróntechnológia terrorizmus elleni harcban betöltött szerepét, a bűnözői célokra való alkalmazhatóságát, a terroristák drónhasználatát, a drónelhárítás kérdéseit és új technológiáit. A terrorizmus elleni harc szereplőinek mind elméleti, mind gyakorlati síkon fel kell készülnie a fenyegetésre adott válaszra.

Kulcsszavak: drón, terrorizmus, technológia, drónelhárítás, nemzetbiztonság

With the evolution and the increasing accessibility of drone technology, criminals and among them terrorists started to utilise drones for their own purposes. Drones can be used in several ways to commit and to aid serious criminal offences, including acts of terrorism. This paper aims to shed light on this threatening phenomenon, examining the role of drone technology in the fight against terrorism, the applicability of drones for criminal purposes, the usage of drones by terrorists, the theory of the fight against drones and counter-drone technology. The fight against terrorism must prepare to face this threat both in theory and practice.

Keywords: drone, terrorism, technology, counter-drone, national security

Bevezetés

2018. október 10-én Christopher Wray FBI-igazgató a Senate Committee on Homeland Security and Governmental Affairs előtt a potenciális dróntámadások nemzetbiztonsági kockázatára figyelmeztetett. Wray szerint a drónok és más pilóta

¹ Dr. Serbakov Márton Tibor doktorandusz, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszék, ORCID: 0000-0003-0664-7879

nélküli repülőgépek (unmanned aircraft) fenyegetése azok széles körű elérhetősége és a könnyű használhatósága miatt folyamatosan növekszik. Az FBI-igazgató szerint fennáll a kockázata annak, hogy terroristacsoportok az Amerikai Egyesült Államok (a továbbiakban: USA) területén drónokat használjanak támadások véghezviteléhez. Wray megjegyezte, hogy ugyan erre szerencsére még nem volt példa, viszont ezeknek az eszközöknek a tengerentúli konfliktusövezetekben való elterjedtsége azt sugallja, hogy csupán idő kérdése, hogy egy terrorszervezet vagy drokartell belföldi támadásra használja fel azokat.² 2019 augusztusában Julian King biztonsági unióért felelős uniós biztos egy *Welt am Sonntag*-nak adott interjúban a drónok jelentette terrorveszélyre figyelmeztetve elmondta, hogy a drónok egyre nagyobb teljesítményűek és egyre okosabbak, amely egyre vonzóbbá teszi őket a legitim és az ellenséges cselekedetekre való felhasználásra is.³ Kis-Benedek József *A terrorizmus új trendjei* című tanulmányában a terrorizmus új irányai között a drónok terroristák általi alkalmazására hívja fel a figyelmet, amelynek terjedése a jóslata szerint a jövőben a legkülönbözőbb formákban lesz várható.⁴

Jelen tanulmányban a dróntechnológia terrorista célokra való felhasználhatóságára, és az abban rejlő fenyegetésre kívánok rávilágítani, megvizsgálva a dróntechnológia terrorizmus elleni harcban betöltött szerepét, bűnözői célokra való alkalmazhatóságát, a terroristák drónhasználatát, a drónelhárítás kérdéseit, technológiai újdonságait és végül az eszközökre vonatkozó szabályozást.

A drónok mint fegyverek a terrorizmus elleni harcban

A pilóta nélküli légi jármű (Unmanned Aerial Vehicle, a továbbiakban: UAV): „[o]lyan légijármű, mely légtérben való közlekedését fedélzetén tartózkodó gépszemélyzet nélkül, földi irányítás mellett vagy autonóm módon végzi”.⁵ A dróntechnológiát katonai célokra már az 1960-as évektől használják, és az 1991-es öbölháború óta az kulcsszerepet játszik a fegyveres konfliktusok során. A katonai pilóta nélküli repülőeszközök piacát az USA és Izrael uralja, a civil felhasználású drónok gyártása terén pedig Kína a világszempontban.⁶ Az USA a Közel-Keleten 2001 óta használ fegyverrel felszerelt drónokat terrorista célpontok ellen.⁷ A dróncsapások az USA biztonsági stratégiájának sarokkövévé váltak a terrorizmus elleni háború során.⁸ Az USA hatalmas összegeket fordít a drónprogramjára: a 2019-es pénzügyi év költségvetésében az Amerikai Védelmi Minisztérium mintegy 9,39 milliárd USD-t igényelt a pilóta nélküli rendszerekre és a kapcsolódó technológiákra.⁹ A nagyobb harci UAV-k drágák. Az amerikai „MQ-9A Reaper” például több mint 16 millió USD-ba kerül.¹⁰ Az óránkénti repülési

² SCHAPIRO–CAPRA 2018.

³ SCHILTZ 2019.

⁴ KIS-BENEDEK 2018a, 21.

⁵ TÓTH 2018, 4.

⁶ MARTIN 2019.

⁷ KIS KELEMEN 2018, 16.

⁸ FISK–MEROLLA–RAMOS 2019, 977.

⁹ GETTINGER 2018, 1.

¹⁰ MARONE 2018.

költség a dróntípustól függően változó, de a nagyobb fegyveres rendszerek, mint a Global Hawk óránként akár 15 ezer USD-be (!) kerülnek.¹¹ Teroorelhárítási célokra Törökország rendkívül fejlett, kamerával és fegyverrel felszerelt, civilek és terroristák tevékenységei között különbséget tenni képes, tanulékony mesterséges intelligenciával rendelkező drónokat használ.¹² Pakisztán és Nigéria is használ drónokat teroorelhárítási célokra.¹³ A mesterséges intelligenciával ellátott harci drónok tekintetében úgy gondolom, hogy soha nem lesz megengedhető, hogy emberi életek felett mesterséges intelligencia (legyen az bármilyen fejlett is) emberi jóváhagyás nélkül döntsön, nem szabad a terrorizmus elleni harcot teljességében automatizálni a jövőben sem.

Vannak szakemberek, akik szerint a dróncsapások a terrorizmus elleni harcban ellentétes hatást érnek el. Mahmood és Jetter amellet érvel, hogy a dróncsapások a terrorizmusnak nem a csökkenéséhez, hanem a növekedéséhez vezetnek – Pakisztánban¹⁴ a dróncsapások az USA népszerűségét csökkentik, és radikális ideák felé terelik a pakisztániakat.¹⁵

Boda József szerint a nemzetközi terrorizmus elleni hatékony fellépéshez nemzetközi összefogásra van szükség, a felderítést és a hírszerzést pedig a megelőzés leghatékonyabb eszközének tartja, a terroristaszervezeteket a lehetséges finanszírozási forrásaitól el kell vágni, és fel kell készülni a támadások megelőzésére és megakadályozására.¹⁶ Finszter Géza gondolatait idézve: „[nem] véletlen, hogy a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni küzdelmet gyakran nevezik bűnügyi hírszerzésnek, jelezve, hogy az ilyen típusú deliktumok felderítésében csak a titkosszolgálati eszközök lehetnek eredményesek”.¹⁷ Boda szerint nemzetbiztonsági szempontból az egyes államok, államcsoportok nemzetközi összefogása¹⁸ a nemzetközi terrorizmus ellen sokat jelent, de annak fenyegetése az ISIS felszámolása után sem fog eltűnni.¹⁹

¹¹ *Understanding drones* 2020.

¹² BAYAR 2019.

¹³ PANT 2018, 63.

¹⁴ Az amerikai dróncsapások pakisztáni hatásait elemzi továbbá: JOHNSTON–SARBAHI 2016, 203–219.

¹⁵ MAHMOOD–JETTER 2019, 34.

¹⁶ BODA 2007, 47.

¹⁷ FINSZTER 2018, 78.

¹⁸ „Korunkban már mind a technikai, mind egyéb szakmai feladatok terén már nehezen elképzelhető, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok széles körű együttműködési felületek és kapcsolatok nélkül hatékonyan hajtsák végre feladataikat. Itt kell megemlíteni egyrészt a titkos információgyűjtés ellátásához, az infokommunikációs környezet fejlődéséhez kapcsolódó hírközlési és infokommunikációs szolgáltatókkal való együttműködések, de itt jelennek meg a műszaki-tudományos, ipari együttműködési felületek is, amelyek többek között a fejlesztések és az eszközrendszerek kialakítása terén kaphatnak különös jelentőséget. Másrészt pedig nagy szükség van a biztonsági környezet változására (pl. terrorizmus) reagáló nemzeti és gyakran nemzetközi szintérré kiszélesedő szakmai együttműködésekre és információcserét biztosító kapcsolatokra.” BODA–DOBÁK 2016, 20.

¹⁹ BODA 2018, 10.

A drónok felhasználhatósága bűnözői célokra

Krajnc rámutat, hogy szinte törvényszerű volt, hogy a „sötét oldal”, a bűnözők és köztük a terroristák is felfigyeljenek a drónokban rejlő lehetőségekre, és nem kellett sokat várni az illegális célú alkalmazásukra.²⁰

A drónok bűnözők általi felhasználhatóságának csupán az emberi kreativitás szab határt. Az alkalmazhatóság taxatív felsorolása lehetetlen, ezért jelen tanulmány csupán példákra szorítkozik:

Egy drón számos módon használható fegyverként. Az egy célpontba reptethető, mint „kamikaze” vagy öngyilkos drón; azokkal robbanóeszköz szállítható vagy dobható le; azokra szerelhető fegyver; nagy sebességgel forgó rotátorpengéikkel súlyos sérülés és akár halál is okozható; de drónokkal akár tömegpusztító fegyvereket, vegyi, biológiai fegyvereket, nukleáris és más radioaktív anyagokat is lehetséges szállítani.²¹

A kereskedelmi forgalomban elérhető drónok akár 22 kg tömegű teher szállítására is alkalmasak. A bűnözők élnek az ilyen eszközökkel történő könnyű és kevésbé kockázatos (szemben például gépjárművel történő) kábítószer-csempészs lehetőségével. A bűnözők a drónokat felhasználják továbbá kémkedésre, megfigyelésre, ATM-automaták közelében PIN-kódok meglesésére, rendőrség megfigyelésére, megzavarására, rablások előkészítéseként a biztonsági rendszerek gyengeségeinek feltérképezésére, rendőrségi informátorok megfigyelésére.²² Hatóságok munkájának megzavarására egy példa 2017 telén az USA-ban történt eset, amikor egy akció során az FBI túsumentő csapatának megfigyelőpontját drónokkal özönlötték el, ezzel komolyan megnehezítve a túsumentő csapat munkáját. Az elkövetők nem csupán súlyosan megzavarták a csapat megfigyelőtevékenységét, hanem az ügynököket folyamatosan megfigyelés alatt is tartották, és társaiknak a YouTube-on közvetítették a drónok által felvett képet. Az FBI Operational Technology Law Unit vezetője, Joseph Mazel szerint a bűnüldöző hatóságok felügyeletének megzavarása a leginkább elterjedt módja szervezett bűnözők drónhasználatának. A bűnszervezetek tanúkat félemlítenek meg drónokkal, folyamatosan figyelik a rendőrségi épületeket, hogy lássák, ki működik együtt a hatóságokkal. Rablások, betörések előkészületéhez használnak drónokat úgy, hogy különböző létesítményeket, épületeket figyelnek meg, hogy a biztonsági rendszerek gyengeségeit és a biztonsági őrök, dolgozók, ott lakók napi rutinját ismerve, ezen információk birtokában később könnyedén betörhessenek ezekbe az épületekbe.²³

Az USA határain drokartellcsempészek használnak drónokat, hogy elkerüljék a határőröket. Eddig a határőröknek az őket megfigyelő és mozgásukat rádióon jelentő emberi felderítők miatt kellett aggódniuk, de ezt a feladatot ténylegesen a drónok vették át, így a drokartellcsempészeknek nem vagy csak kevésbé kell félniük az elfogástól.²⁴ A taktikát nem csak a tengerentúlon alkalmazzák: Gaál Gyula arról számol be, hogy 2016 nyarától aktivizálódó embercsempész tevékenység volt tapasztalható

²⁰ KRAJNC 2018, 359.

²¹ RASSLER 2016, 52–58.

²² SCHAFFER 2018.

²³ TUCKER 2018.

²⁴ HICKS 2018.

a szerb–magyar határszakaszon, amely elsődlegesen a határőrizeti célú ideiglenes biztonsági határzáron különböző módszerek (alászás, átmászás) alkalmazásával történő átjutást segítette. Az embercsempészek a szerb területről kézi hőkamerákkal, illetve drónokkal végeztek folyamatos figyelmet a magyar rendőri és honvédségi állomány felderítésére. Amennyiben kockázatosnak ítélték az illegális migránsok átjuttatását, akkor több napig is várakoztak a túlololdali határterületen. A mozgásukat mindaddig igyekeztek rejtetni, amíg a továbbszállítás nem volt biztosított.²⁵ Egy Európai Unió által finanszírozott projekt célja szerint nemsokára mesterséges intelligencia által vezérelt drónok rajai járőrözhetnek az EU határai mentén.²⁶

A terroristák drónhasználat

2018. augusztus 4-én kedd, egyesével 1 kg plasztikbombával felszerelt drónnal kísérelték meg megölni Nicolas Maduro venezuelai elnököt, amely eset Colin P. Clarke szerint valószínűleg egy új korszakot jelzett előre – a pilóta nélküli légi járművek (drónok) terrorizmusának korszakát.²⁷

Terroristák már több mint egy évtizede használnak drónokat.²⁸ A Hezbollah első sikeres drónbevetése 2004 novemberében történt, amikor a terrorszervezet egy iráni gyártmányú Mirsad-1 katonai felderítő drónt küldött izraeli légtérbe, és azzal az észak-izraeli Nabariva városa fölött végzett felderítést körülbelül 20 percen át. Ez volt az első alkalom, hogy egy nem állami szereplő drónokat használt egy állam ellen, amely a terroristacélokra való felhasználás egy új világát tárta fel.²⁹

A terroristák a következő célokra használják/használhatják fel a drónokat: támadásra, megzavarásra, megfigyelésre, propagandavideók készítésére.³⁰

Négy terrorszervezet rendelkezik azonosítható drónprogrammal: a Hezbollah,³¹ a Hamász, az Iszlám Állam, és a Jabhat Fateh al-Sham.³² Az ISIS³³ 2017 januárjában jelentette be, hogy létrehozta a drónegységét, az „Unmanned Aircraft of the Mujahedeen”-t.³⁴ A terrorszervezet hivatalos al-Naba hírlevele szerint az: „A new source of horror for the apostates!” (A rettegés egy új forrása a hitehagyottak számára!).³⁵ Az Iszlám Állam terrorszervezet a teljes információs hadviselés minden területét felhasználja.³⁶ „Tevékenységük tervezésénél a volt szovjet/ orosz iskola hadműveleti, harcászati tervezését, a felforgató és mélységi műveleteket, az afgán,

²⁵ GAÁL 2019, 140.

²⁶ CAMPBELL 2019.

²⁷ CLARKE 2018.

²⁸ PANT 2018, 63.

²⁹ SANTORO–PLAW 2017, 4.

³⁰ CTED Trends Alert 2019, 3.

³¹ A Hezbollah drónpogramjáról bővebben lásd: GROSSMAN 2018, 99–104.

³² RASSLER 2016, V.

³³ „A nyugati média az ISIL, vagy ISIS kifejezést használja, ezzel jelezni kívánják, hogy fegyveres szervezetről és nem államról van szó. Ez persze erősen vitatható, sőt nem igaz, mert a szervezet pont az állam létrehozását hangsúlyozza.” KIS-BENEDEK 2018b, 246.

³⁴ HORTON 2018.

³⁵ WARRICK 2017.

³⁶ RESPERGER 2019, 41.

iraki és egyéb hadszínterek harcászati tapasztalatait fedezhetjük fel. A hibrid hadviselés³⁷ minden eleme fellelhető ebben: a reguláris erők (lövész, harckocsi, tüzér), a könnyű fegyverzetű alakulatok, irreguláris csapatok, az információs hadviselés, így a közösségi média elemei is.³⁸ Truls Hallberg Tønnessen amellett érvel, hogy ugyan az Iszlám Állam gyors fejlődést ért el a drónok használatában és azok fegyverként való alkalmazása terén, de önmagában a dróntechnológia az ISIS ellen dolgozott, mivel sok főbb vezetőjét a technológiailag sokkal fejlettebb amerikai drónokkal likvidálták.³⁹ Terroristák általi drónhasználatra számos példa hozható: az Iszlám Államhoz kötődik egy 2016 októberében elkövetett akció, amelynek során egy rejtett bombával felszerelt drónnal öltek meg két, a szerkezetet vizsgáló kurd pesmerga katonát. 2017 januárjában az ISIS közzétett egy propagandavideót, amelyben majdnem egy tucat példa volt látható arra, hogy modifikált kvadkopter drónnal hogyan képesek megfelelőnek mondható pontossággal löni ellenségeiket a levegőből.⁴⁰ 2017-ben a Moszulért vívott csatában az ISIS civil felhasználású drónokat alakított fegyverré, úgy, hogy azokra műanyag csövet szereltek, és abba helyeztek 40 mm-es puskagránátot. Az azt irányító terrorista az iraki csapatok fölé röptette a drónt, és az pedig elektronikus parancsra leejtette a gránátot.⁴¹ 2018. január 5-én egy azonosítatlan szíriai lázadó csoport 13 „csináld magad”, házilag összetákoltt drónnal támadta meg az orosz Khmeimim légi bázist és a Tartúsz kikötőjében lévő haditengerészeti bázist. A drónok szárnyaira robbanóanyagot és repeszeket szereltek. A támadás végül sikertelen volt, mert az orosz erők felfedezték a drónokat, és kinetikus és elektronikus légvédelmi rendszerek használatával néhányat megsemmisítettek, a többi felett pedig elektronikusán átvették az irányítást és azokat a földre irányították.⁴² 2019. január 10-én egy huti felkelők által irányított bombával felszerelt drón a jemeni Al-Anad légi bázison megrendezett 8000 fős katonai felvonuláson hajtott végre támadást, amelynek során hat katona életét veszítette és sokan közülük megsebesültek.⁴³ 2019 nyarán huti felkelők dróntámadásokat hajtottak végre Szaúd-Arábia King Khalid légi bázisán és az Abha és Najran repülőtereken.⁴⁴

2019 augusztusán az Izraeli Védelmi Erők meghiúsítottak egy iráni akciót, amely Izrael területére Szíriából robbanószerrel felszerelt „kamikaze” drónok reptetésére irányult volna.⁴⁵ Az Izraeli Védelmi Erők nyilatkozata szerint 2019. szeptember 7-én a Gázai övezetből palesztin terroristák egy felfegyverzett drónt irányítottak Izrael fölé,

³⁷ „A hibrid hadviselés a hagyományos reguláris (lineáris, konvencionális) és az irreguláris (nem lineáris, nem konvencionális) hadviselés puha, közepes és kemény módszereinek, eljárásainak rugalmas alkalmazása abból a célból, hogy az ellenség államát, fegyveres erőit működésképtelenné, védtelenné tegyék és akaratunkat rákényszeríthessük, legfőképpen azzal a stratégiai céllal, hogy az erőszak szintje a konfliktus folyamán ne haladja meg a háborús szintet.” Lásd: RESPERGER 2018, 21.

³⁸ RESPERGER 2019, 52.

³⁹ TØNNESSEN 2017, 104.

⁴⁰ RASSLER 2018, IV.

⁴¹ UTTERBACK 2017.

⁴² HORTON 2018.

⁴³ EL-HAJ 2019.

⁴⁴ <https://www.aljazeera.com/news/2019/08/yemen-houthis-launch-drone-attacks-saudi-airports-air-base-190805105248712.html> (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)

⁴⁵ www.timesofisrael.com/idf-names-iranian-general-as-mastermind-of-thwarted-drone-attack-plot/ (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)

ami egy robbanószerkezetet helyezett el a határ menti biztonsági kerítés közelében, mielőtt visszatért Gázába. A támadás során egy katonai jármű könnyű sérüléseket szenvedett.⁴⁶ 25 drón és robotrepülőgép használatával mérték csapást a világ legnagyobb olajfinomítójára, a szaúd-arábiai Aramcóra, 2019. szeptember 14-én, Abkaik és Huraisz kormányzóságban. A támadást a jemeni huti lázadók vállalták magukra. Hiába van Szaúd-Arábiának kifinomult és drága légvédelmi felszerelése – az amerikai Patriot légvédelmi rakétarendszer, a német Skyguard rendszer, a francia Shanine mobil légvédelmi rendszer, és hamarosan az amerikai fejlesztésű THAAD (Terminal High Altitude Area Defense) végfázisú nagy magassági területvédelmi rendszer – a légvédelem nem vált be a dróntámadás ellen. Jack Watling szerint ezek az eszközök jelen helyzetben jelentéktelenek voltak. Watling szerint a Patriot arra lett tervezve, hogy nagy magassági ballisztikus rakétákat lőjenek le vele, nem pedig alacsonyan szálló drónokat és robotrepülőgépeket.⁴⁷ Nicolas Hers szerint a hutik által használt kis drónok jelentős problémát jelentenek a konvencionális erők számára, mivel azok radarok által nehezen felfedezhetők és relatíve lassan repülnek, továbbá GPS használatával a légvédelem résein átnavigálhatnak. Gawdat Baghat szerint a drónok „harci repülőgépek árának töredékéért” biztosítanak légierőt.⁴⁸ Összességében kijelenthető, hogy a drónok használatával számtalan módon követhető el terrorcselekmény, amelyek változatosságának csupán az emberi leleményesség szab határt.

A drónelhárításról

Makkay Imre a drónelhárítás kapcsán a hagyományos légvédelem eszközeinek az elégtelenségére és az alternatív megoldásokra világít rá: „[a] katonai és polgári légtérben megjelenő pilóta nélküli légi járművek általában nem kezelhetők – a méretüknel, mozgásuknál fogva – hagyományos légvédelem eszközeivel. A felderített, azonosított és egyértelműen ellenséges/veszélyt jelentő drónok eltávolítására ma már több alternatív megoldás létezik. A legfontosabb kérdés, a védendő emberi-, anyagi értékek épsége – mindemellett a környezet és abban élők sértetlensége – amit a módszer kiválasztásánál és alkalmazásánál figyelembe kell venni. Ennek függvényében lehet dönteni, hogy a célpont elektronikai/navigációs/kommunikációs rendszerének blokkolása, maradandó károsítása, a hordozó kinetikus eszközzel, robbanó töltettel, illetve irányított energiájú fegyverrel való megsemmisítése az adott helyzetben milyen eredményhez vezet.”⁴⁹

Beyerer a drónok elleni passzív és aktív intézkedések között tesz különbséget, az utóbbiakat pedig a soft és hard kategóriákba sorolja. Passzív intézkedés például egy riasztó megszólaltatása. Soft intézkedés például a drón és irányítója közötti rádiókapcsolatot megzavaró „jamming”, vagy a „spoofing”, amely során szándékosan

⁴⁶ www.timesofisrael.com/army-gaza-drone-dropped-explosives-in-israel-near-border-idf-vehicle-damaged/ (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)

⁴⁷ TURAK 2019.

⁴⁸ BRUMFIEL 2019.

⁴⁹ MAKKAY 2015a, 68.

hibás GPS-adatokat küldenek a drónnak, hogy az irányt változtasson. Hard intézkedés a drón fizikailag történő elfogása vagy lelövése.⁵⁰

Rassler a dzsihádista fórumokon a terroristákat foglalkoztató és általuk használt a drónok és a hozzájuk tartozó logisztikai lánc támadására, bomlasztására vagy szabotázsára irányuló technikákat ismerteti, amelyek a következők: „Jamming”, azaz a drónokat irányító jelek megszakítása; a drónok által küldött videójelek eltérítése; a drón GPS navigációs rendszerének eltérítése; és a drón feletti irányítás átvétele hackeléssel. A dzsihádista fórumokon a diskusziók kiterjedtek arra, hogy miként lehetséges megtámadni és leküzdeni a módszereket, amelyek segítségével egy drónrakétát a célpontjához kötnek. Rassler indítványa szerint az USA-ban évente megrendezett Black Dart katonai gyakorlat keretében egy nyugati drónelhárító eszközök leküzdésének olcsó és praktikus módjaira irányuló versenyt kellene hirdetni és szponzorálni, amelynek az eredményeit viszont nem kellene publikálni, mivel a dzsihádisták is odafigyelnek az ilyen témákra. Rassler szerint továbbá ötleteket kellene meríteni a dzsihádisták online beszélgetéseiből a drónok elleni ellenintézkedésekről.⁵¹

2015. januárban egy kvadrotoros drón zuhant a Fehér Ház gepére, három hónappal később pedig egy nagyobb UAV méretének megfelelő girokopter landolt a Capitoliumhoz közeli gyepen, zavartalanul repülve át a tiltott légtérben. Személyi sérülés ugyan nem történt az előbbi példákban, és nem volt kimutatható a szerkezetek működtetőinek esetleges rossz szándéka, de azt a példák kiválóan demonstrálják, hogy biztosított helyekre milyen könnyen be tudnak jutni az UAV-k.⁵² A British Civil Aviation Authority beszámolója szerint 2016. július 8-án Londonban egy a Heathrow Repülőtér felé tartó, éppen a The Shard felhőkarcoló fölött körülbelül 4900 láb (1493,52 m) magasságban repülő Airbus A320 utasszállító repülőgép kis híján összeütközött egy, azt kevesebb, mint 65 láb (19,812 méter) távolságra megközelítő körülbelül 50 cm széles, fekete színű drónnal. Az eszközt irányító személyt nem sikerült megtalálni. Az eset sajnos nem ritka.⁵³ Szörnyű, belegondolni, milyen következményekkel járt volna, ha az előbbi eset során egy terrorista által irányított, robbantószerrel felszerelt drónról lett volna szó, amit irányítója sikeresen reptetett volna bele az említett utasszállítóba.

2018. december 19. és 21. között a londoni Gatwick Repülőtér légi forgalmát a hatóságok felfüggesztették, mert drónokat észleltek a reptér közvetlen közelében. Először helyi idő szerint szerda este 9 óra után zárták le a légi forgalmat, csütörtökön hajnali háromig. A zárást egészen péntek hajnalig néhány óránként hosszabbították a hatóságok, végül a repülőtér péntek hajnali 4 óra után nyitott meg, de még nem teljes kapacitással. A rendőrség a lakosság és a hadsereg segítségét kérte a felelősök elfogásában. Az esetet nem terrorcselekményként kezelték.⁵⁴

Hogy a 2018-as labdarúgó-világbajnokság biztonságát garantálják, az orosz kormány óvintézkedésként komoly antiterrorista intézkedéseket foganatosított, amelyek

⁵⁰ BEYERER 2019.

⁵¹ RASSLER 2017, 25–26.

⁵² CARD 2018, 85.

⁵³ SMITH 2016.

⁵⁴ www.airportal.hu/dronok-miatt-benult-meg-a-legiforgalom-a-london-gatwick-repuloteren/ (A letöltés dátuma: 2020. 02. 29.)

közé tartozott a világbajnokságnak otthont adó stadionok körül a repülő és „repülő készülékek” teljes kilitása is.⁵⁵

Léteznek már rendkívül fejlett drónelhárító rendszerek: Az izraeli fejlesztésű Skylock rendszer lehetővé teszi a drónok felfedezését, semlegesítését, a drón feletti irányítás átvételét, és a drón elpusztítását.⁵⁶ Ezek a rendszerek felhasználhatók többek közt határvédelemre, kritikus infrastruktúra védelmére, repülőterek, konvojok, VIP-k védelmére.⁵⁷ A Skylock antidrón-technológiával az ellenséges drónok feletti irányítás átvehető, amely után az eltérített eszközzel bárhol lehet landolni. A drónban sérülést nem okozó irányításátvétel lehetővé teszi a drónok újbóli felhasználását, és azokból az elfogása előtt gyűjtött minden adat kinyerését. Más haditechnikai vállalkozások is nyújtanak a Skylock technológiájához hasonló képességekkel rendelkező rendszereket. Az Elbit Systems nemrég felfedte a ReDrone drónelhárító rendszerét, amely elérhető helyhez kötött és hordozható modellekben is, amelyeket katonák vihetnek magukkal a terepen. Az Elbit szerint a rendszer egyedi olyan tekintetben, hogy annak a segítségével egyszerre több drón felett is át lehet venni az irányítást és azokkal landolni lehet anélkül, hogy bennük kárt tennék.⁵⁸ A terroristák drónhasználatát által jelentett fenyegetést Németország rendkívül komolyan veszi: a Németországi Szövetségi Oktatási és Kutatási Minisztérium (BMBF) a „Kutatás a polgári biztonságért” program keretében több mint 21 millió EUR összeggel fog finanszírozni tíz együttműködési projektet a drónok elleni védekezés fejlesztése céljából, beleértve az AMBOS-, ArGUS-, ORAS- és MIDRAS-projektet.⁵⁹

Következtetések

A gyors technológiai fejlődés és az új technológiák növekvő kommercializálódása a terrorizmus váratlan fordulataihoz vezethet hosszabb távon.⁶⁰ A jövőben valószínűleg egyre gyakoribbak lesznek a terroristák és más extrémista csoportok által drónok használatával elkövetett támadások, és nem szabad alábecsülnünk ezeknek az eszközöknek a hatékonyságát a terroristák kezében, a közvetlen támadásokra való felhasználhatóság tekintetében, és mint a felderítés hatékony eszközeit, amelyek megkönnyíthetik a más eszközökkel elkövetett terrortámadások megtervezését és véghezvitelét.⁶¹ A terroristák a drónokat rettenetes akciók elkövetésére használhatják fel, azokkal például megölhetnek egy kiemelkedő politikai vezetőt, vagy tömegrendezvényen vegyi fegyvert vethetnek be. A szakértők szerint nem az kérdés, hogy ilyen cselekmények elkövetésére sor kerül-e, hanem az, hogy „mikor”.⁶² A terroristák rendkívül alkalmazkodóképesek és innovatívak, és továbbra is új módokat fognak találni a félelem és káosz terjesztésére. A terrorizmus elleni harc szakembereinek

⁵⁵ WILLIAMS–SOUZA 2018, 8.

⁵⁶ www.skylock1.com/ (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)

⁵⁷ www.skylock1.com/drone-threats/ (A letöltés dátuma: 2020. 02. 29.)

⁵⁸ KUBOVICH 2019.

⁵⁹ BEYERER 2019.

⁶⁰ TØNNESSEN 2017, 107.

⁶¹ SPECKHARD–SHAIKOVCI 2019.

⁶² PANT 2018, 62.

neki kell látniuk a fenyegetésre adott erőteljesebb válasz kidolgozásának, a felfedezés és az ellentechnológia tekintetében, valamint felfegyverzett drónokkal elkövetett támadások elleni védekezésre való kiképzés tekintetében is. Hosszabb távon a drónhasználatot szabályozó jogszabályokat és rendelkezéseket az előtt kell kidolgozni, mielőtt egy támadás megtörténne és nem pedig azt követően.⁶³ A kérdés kezelése szempontjából értékesnek tartom Makkay gondolatait: „A katonai alkalmazás mellett a napi polgári légiforgalomban is megjelenhetnek szabálysértő, sőt terrorista szándékú légi járművek, melyek azonosítás után – a légtér és a földi környezet biztonsága érdekében – el kell távolítani. Amíg a katonai környezetben a feladat, addig a polgári életben a biztonság a kiemelt fontosságú. Mindezek kezelésére, megoldására széleskörű társadalmi összefogásra, tudományos kutatásokra, összehangolt végrehajtásra van szükség.”⁶⁴ Egyetértek Gál gondolataival a magyar jelenre vonatkozóan: „Magyarországon az illegális tömeges migráció⁶⁵ és a terrorizmus két olyan veszélyfaktor, amely szerencsére de facto még nincs jelen a mindennapokban, de fel kell készülnünk rá, és mindent meg kell tenni a megelőzés, a biztonság fokozása érdekében.”⁶⁶ A drónok számtalan módon használhatók ártó szándékkal, azok súlyos bűncselekmények közvetlen elkövetésére és megkönnyítésére is alkalmasak. Hazánkban is komolyan kell vennünk ezeknek az eszközöknek terrorcselekmények elkövetésére való felhasználhatóságát és az ebben rejlő kockázatot. A terrorizmus elleni harc szereplőinek mind elméleti, mind gyakorlati síkon fel kell készülnie választ adnia a fenyegetésre, a megelőzés és a már elkövetett terrorcselekményekre történő reakció tekintetében is. Úgy gondolom, a fejlett drónelhárító rendszereknek (mint az izraeli Skylock, vagy a ReDrone) minden repülőtér elengedhetetlen kellékeivé kell válniuk. A jövőben továbbá megfontolandónak tartanám biztonsági szempontból érzékeny és nagyobb tömegrendezvényekről a drónok kilitását és drónelhárító rendszerek használatát.

Felhasznált irodalom

- BODA József – DOBÁK Imre (2016): Titkosszolgálatok fejlődése – technikai szemmel. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 4. évf. 4. sz. 17–25.
- BODA József (2007): A terrorizmus rövid története és az ellene való fellépés lehetőségei. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 13. évf. 16. sz. 46–51.
- BODA József (2018): A XXI. század nemzetbiztonsági kihívásai. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XX., A XXI. század biztonsági kihívásai*. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja. 5–13.
- CARD, Bryan A. (2018): Terror from Above How the Commercial Unmanned Aerial Vehicle Revolution Threatens the US Threshold. *Air & Space Power Journal*, Vol. 32, No. 1. 80–95.

⁶³ CLARKE 2018.

⁶⁴ MAKKAY 2015b, 77–78.

⁶⁵ A migráció és a kriminalitás kapcsolatáról bővebben lásd: KÓHALMI 2016, 94–99.

⁶⁶ GÁL 2019, 217.

- CTED Trends Alert (2019): Greater Efforts Needed to Address the Potential Risks Posed by Terrorist Use of Unmanned Aircraft Systems. Elérhető: www.un.org/sc/ctc/wp-content/uploads/2019/05/CTED-UAS-Trends-Alert-Final_17_May_2019.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 02. 29.)
- FINSZTER Géza (2018): *Rendészettan*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó.
- FIKSK, Kerstin – MEROLLA, Jennifer L. – RAMOS, Jennifer M. (2019): Emotions, Terrorist Threat, and Drones: Anger Drives Support for Drone Strikes. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 63, No. 4. 976–1000. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022002718770522>
- GAÁL Gyula (2019): Az embercsempészes sajátosságai hazánkban. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *Gondolatok a rendészettudományról: Írások a Magyar Rendészettudományi Társaság megalapításának tizenötödik évfordulója alkalmából*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság. 137–142.
- GÁL István László (2019): Korrelációs kapcsolat az illegális migráció és a terrorizmus finanszírozásának volumene között. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XXI.: A bűnüldözés és a bűnmegelőzés rendészettudományi tényezői*. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja. 217–224.
- GETTINGER, Dan (2018): *Summary of Drone Spending in the Fy 2019 Defense Budget Request*. New York, Center For The Study Of The Drone At Bard College.
- GROSSMAN, Nicholas (2018): *Drones and Terrorism: Asymmetric Warfare and the Threat to Global Security*. London, I.B. Tauris. 99–104. DOI: <https://doi.org/10.5040/9781350986169>
- JOHNSTON, Patrick B. – SARBAHI, Anoop K. (2016): The Impact of US Drone Strikes on Terrorism in Pakistan. *International Studies Quarterly*, Vol. 60, No. 2. 203–219. DOI: <https://doi.org/10.1093/isq/sqv004>
- KIS KELEMEN Bence (2018): Drónok háborúja (2.): A dróntámadások jogszerűségének vizsgálata a humanitárius nemzetközi jog és az emberi jogok tükrében. *Honvédségi Szemle*, 2. sz. 16–29.
- KIS-BENEDEK József (2018a): A terrorizmus új trendjei. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XX.: a XXI. század biztonsági kihívásai*. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja. 15–24.
- KIS-BENEDEK József (2018b): *Katonai biztonság Marokkótól Iránig*. Budapest, Zrínyi Kiadó.
- KŐHALMI László (2016): A migráció és a kriminalitás néhány összefüggése. *Jura*, 22. évf. 1. sz. 94–99.
- KRAJNC Zoltán (2018): Drónok, hibrid fenyegetés, terrorizmus a légtérből: a légi hadviselés privatizálása. *Hadmérnök*, 13. évf. 4. sz. 358–369.
- MAHMOOD, Rafat – JETTER, Michael (2019): *Military Intervention via Drone Strikes*. Bonn, IZA – Institute of Labor Economics.
- MAKKAY Imre (2015a): Drónok harca. *Repüléstudományi Közlemények*, 27. évf. 1. sz. 61–72.
- MAKKAY Imre (2015b): Drónok háborúja. In SZAMOS Tamás szerk.: *A nyílt információgyűjtés fejlődő területei: Nemzetközi tudományos-szakmai konferencia tanulmánykötet*. Budapest, Belügyi Tudományos Tanács. 67–80.
- PANT, Atul (2018): Drones: An Emerging Terror Tool. *Journal of Defence Studies*, Vol. 12, No. 1. 61–75.

- RASSLER, Don (2016): *Remotely Piloted Innovation: Terrorism, Drones and Supportive Technology*. West Point, Combating Terrorism Center.
- RASSLER, Don (2017): Drone, Counter Drone: Observations on the Contest Between the United States and Jihadis. *CTC Sentinel*, Vol. 10, No. 1. 23–27.
- RASSLER, Don (2018): *The Islamic State and drones: Supply, scale and future threats*. West Point, Combating Terrorism Center.
- RESPERGER István (2018): *A válságkezelés és a hibrid hadviselés*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó.
- RESPERGER István (2019): Az Iszlám Állam terrorszervezet aszimmetrikus hadviselése elleni lehetséges stratégia. In RESPERGER István – UJHÁZI Lóránd szerk.: *A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó – Wolters Kluwer. 41–60.
- SANTORO, Elizabeth – PLAW, Avery (2017): Hezbollah's Drone Program Sets Precedents for NonState Actors. *Terrorism Monitor*, Vol. 15, No. 21. 3–5.
- TØNNESSEN, Truls Hallberg (2017): Islamic State and Technology – A Literature Review. *Perspectives on Terrorism*, Vol. 11, No. 6. 101–111.
- TÓTH László (2018): *Tájékoztató a pilóta nélküli légi jármű-rendszerek (UAS) frekvenciahasználatáról és engedélyezési kérdéseiről*. Budapest, NMHH Spektrumgazdálkodási Osztály. Elérhető: http://nmhh.hu/dokumentum/193162/UAV_tajekoztato.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- WILLIAMS, Brian Glyn – SOUZA, Robert Troy (2018): The Islamic State Threat to the 2018 FIFA World Cup. *CTC Sentinel*, Vol. 11, No. 5. 1–11.

Internetes források

- Army: *Gaza drone drops explosives in Israel near border, IDF vehicle damaged* (2019). Elérhető: www.timesofisrael.com/army-gaza-drone-dropped-explosives-in-israel-near-border-idf-vehicle-damaged/ (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- BAYAR, Gozde (2019): *Turkey corners terrorists with advanced drones: Expert*. Elérhető: www.aa.com.tr/en/science-technology/turkey-corners-terrorists-with-advanced-drones-expert/1648311 (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- BEYERER, Jürgen (2019): *Defense against drones – the danger on the radar screen*. Elérhető: www.fraunhofer.de/en/research/current-research/defense-against-drones.html (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- BRUMFIEL, Geoff (2019): *In Yemen Conflict, Some See A New Age of Drone Warfare*. Elérhető: www.npr.org/2019/05/29/726760128/in-yemen-conflict-some-see-a-new-age-of-drone-warfare (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- CAMPBELL, Zach (2019): *Swarms of drones, piloted by artificial intelligence, may soon patrol Europe's borders*. Elérhető: www.theintercept.com/2019/05/11/drones-artificial-intelligence-europe-roborder/ (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)

- CLARKE, Colin P. (2018): *Approaching a 'New Normal': What the Drone Attack in Venezuela Portends*. Elérhető: www.rand.org/blog/2018/08/approaching-a-new-normal-what-the-drone-attack-in-venezuela.html?adbsc=social_20180819_2494251&adbid=1031272092719665152&adbpl=tw&adbpr=22545453 (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- EL-HAJ, Ahmed (2019): *Rebel drone strikes Yemen military parade, killing several*. Elérhető: www.pbs.org/newshour/world/rebel-drone-strikes-yemen-military-parade-killing-several (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- HICKS, Michael (2018): *Criminal intent: FBI details how drones are being used for crime*. Elérhető: www.techradar.com/news/criminal-intent-fbi-details-how-drones-are-being-used-for-crime (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- HORTON, Michael (2018): *Inside The Chilling World Of Artificially Intelligent Drones*. Elérhető: www.theamericanconservative.com/articles/inside-the-chilling-proliferation-of-artificially-intelligent-drones/ (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- IDF names Iranian general as mastermind of thwarted drone attack plot* (2019). Elérhető: www.timesofisrael.com/idf-names-iranian-general-as-mastermind-of-thwarted-drone-attack-plot/ (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- KUBOVICH, Yaniv (2019): *New Tech Lets Israel Take Over Hostile Drones, Reuse Them against Enemy*. Elérhető: www.haaretz.com/israel-news/premium-israel-iran-drones-syria-hezbollah-take-over-reuse-against-enemy-1.7762981 (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- MARTIN, Nik (2019): *Drones could be used in terror attacks, EU security chief fears*. Elérhető: www.dw.com/en/drones-could-be-used-in-terror-attacks-eu-security-chief-fears/a-49876427 (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- MARONE, Francesco (2018): *Drones – A Terrorist Air Force?* Elérhető: www.eeradicalization.com/drones-a-terrorist-air-force/ (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- SCHAFFER, Lisa M. (2018): *Drones: The Latest in Criminal Accessories*. Elérhető: blogs.findlaw.com/blotter/2018/07/drones-the-latest-in-criminal-accessories.html (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- SCHAPIRO, Rich – CAPRA, Tony (2018): *Terrorists likely to attack U.S. with drones, says FBI director*. Elérhető: www.nbcnews.com/politics/national-security/terrorists-likely-attack-u-s-drones-says-fbi-director-n918586 (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- SCHILTZ, Christoph B. (2019): *EU warnt vor „feindseligen Akten“ durch Drohnen*. Elérhető: www.welt.de/politik/ausland/article197881063/Terrorgefahr-EU-warnt-vor-feindseligen-Akten-durch-Drohnen.html (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- SMITH, Alexander (2016): *Drone Has 'Very Near Miss' With Airbus Jet Near The Shard in London*. Elérhető: www.nbcnews.com/news/world/drone-has-very-near-miss-airbus-jet-near-shard-london-n685261 (A letöltés dátuma: 2020. 02. 29.)
- SPECKHARD, Anne – SHAIKOVCI, Ardian (2019): *Terrorists' Use of Drones Promises to Extend Beyond Caliphate Battles*. Elérhető: www.hstoday.us/subject-matter-areas/counterterrorism/terrorists-use-of-drones-promises-to-extend-beyond-caliphate-battles/ (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- TUCKER, Patrick (2018): *A Criminal Gang Used a Drone Swarm to Obstruct an FBI Hostage Raid*. Elérhető: www.defenseone.com/technology/2018/05/criminal-gang-used-drone-swarm-obstruct-fbi-raid/147956/ (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)

- TURAK, Natasha (2019): *How Saudi Arabia failed to protect itself from drone and missile attacks despite billions spent on defense systems*. Elérhető: www.cnbc.com/2019/09/19/how-saudi-arabia-failed-to-protect-itself-from-drones-missile-attacks.html (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- Understanding Drones* (2020). Elérhető: www.fcni.org/updates/understanding-drones-43 (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- UTTERBACK, Mitch (2017): *How ISIS is turning commercial drones into weapons in the battle for Mosul*. Elérhető: www.foxnews.com/tech/how-isis-is-turning-commercial-drones-into-weapons-in-the-battle-for-mosul (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- WARRICK, Joby (2017): *Use of weaponized drones by ISIS spurs terrorism fears*. Elérhető: www.washingtonpost.com/world/national-security/use-of-weaponized-drones-by-isis-spurs-terrorism-fears/2017/02/21/9d83d51e-f382-11e6-8d72-263470bf0401_story.html (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- Drónok miatt bénult meg a légiforgalom a London-Gatwick repülőtéren* (2018). Elérhető: www.airportal.hu/dronok-miatt-benult-meg-a-legiforgalom-a-london-gatwick-repuloteren/ (A letöltés dátuma: 2020. 02. 29.)
- Skylock Anti Drone Systems. Elérhető: www.skylock1.com/ (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)
- www.skylock1.com/drone-threats/ (A letöltés dátuma: 2020. 02. 29.)
- Yemen: Houthis launch drone attacks on Saudi airports, airbase* (2019). Elérhető: www.aljazeera.com/news/2019/08/yemen-houthis-launch-drone-attacks-saudi-airports-airbase-190805105248712.html (A letöltés dátuma: 2020. 01. 30.)

Tóth Tamás¹

A mobilhálózatok technológiai fejlődéstörténete – az analóg hangátviteltől az 5G-hálózatokig

A History of Technological Development of the Mobile Networks – from Analogue Voice Transmission to 5G Networks

Az információgyűjtő szervezetek tevékenysége során látható, hogy újabb és újabb kihívásokkal kell szembenézniük, amelyek a technológiai környezet robbanásszerű fejlődéséből adódnak. A fejlődés elemzése kapcsán megfigyelhetők bizonyos trendek, tendenciák, amelyekkel az egyes fejlődési szakaszok leírhatók, illetve prognosztizációs szempontból újabb kihívások és várható jellemzők azonosíthatók be az információgyűjtő szervezetek előrejelző funkcióinak köszönhetően. Az ellenőrzött információk legnagyobb hányada jelenleg valamely technikai eszközhöz, infokommunikációs rendszerhez kapcsolódik, ami alapján elengedhetetlen az információgyűjtő szervezetek technikai felderítőképességének folyamatos fejlesztése. E képességek optimalizálása az adott társadalom kommunikációs szokásaihoz, valamint az adatátviteli technológiákhoz igazodik. Jelen publikáció a technikai képességek osztályán belül, a törvényes kommunikációellenőrzés prognosztizálható kihívásainak azonosításához kíván egyfajta alapot teremteni. A cikk célja a mobil földfelszíni hírközlési hálózatok fejlődési szakaszainak elemzése az analóg hangátvitel kialakulásától, egészen az 5G-hálózatok várható jellemzőiig – a normatív környezet és műszaki előrejelzések vizsgálata alapján. Így a fejlődési stádiumok ismerveinek elemzése-értékelése következtében, a későbbiek során beazonosíthatóvá válnak olyan trendek, tendenciák, amelyek relevanciával bírnak az információgyűjtés aspektusából, és ezek majd egy következő publikáció tárgyát fogják képezni.

Kulcsszavak: hírközlés, mobilhálózatok fejlődése, 5G

¹ Tóth Tamás okleveles nemzetbiztonsági szakértő, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, ORCID: 0000-0003-4977-6355

It is apparent that information gathering organisations face ever new challenges due to the explosive evolution of the technological environment in which they operate. The analysis of this evolution reveals certain trends, tendencies that can describe the individual evolutionary stages, and from a prognostic aspect, future challenges and estimated characteristics can be identified based on the predictive function of information gathering organisations. Most of the verified information is currently connected to a technical device, an infocommunication system, based on which it is essential to continuously improve the technical intelligence of information gathering organisations. The optimisation of these capabilities is adapted to the communication habits of the given society as well as to the data transmission technologies. This publication seeks to provide a basis for identifying the predictable challenges of legal communication control within the technical skills department. The aim of the article is to analyse the development stages of mobile terrestrial communication networks from the development of analogue voice transmission to the expected characteristics of 5G networks – based on the examination of the normative environment and technical forecasts. Thus, as a result of the analysis and the evaluation of the criteria of the developmental stages, trends and tendencies that have relevance from the aspect of information gathering can be identified later.

Keywords: telecommunication, development of mobile networks, 5G

Bevezetés

A kommunikáció egyidős az emberiséggel, alapvető szerepe volt a civilizáció kialakulásában, hiszen a releváns információk eljuttatása a döntéshozóhoz alapvetően tudta meghatározni például a katonai, politikai döntések sikerességét. Továbbá elengedhetetlen szerepe volt a tudományos fejlődésben is. Gondoljunk csak a Gutenberg-féle nyomdagépre, hiszen „Johannes Gutenberg a 15. században a nyomdaprés feltalálásával forradalmasította a kommunikációt”.² A könyvnyomtatás lehetővé tette a papíralapú hordozón megjelent információk szélesebb társadalmi körben való megismerhetőségét. Azonban távközlésről vagy telekommunikációról mint a kommunikáció kiterjesztett formájáról igazából az elektromosság, az elektromágnesesség megjelenésétől kezdve beszélhetünk. Ezt az időszakot megelőzően ugyan jelen volt az úgynevezett optikai alapú távközlés, de ekkor a fény terjedése, a látótávolság határolta a be az információk közlésének lehetőségeit, vagy például annak távolságát. Az ilyen jellegű közlemények megjelenhettek akár füstjelek, fényjelek formájában, de az 1700-as évek elejétől kezdődően, például a hajózás területén zászlókkal is kommunikáltak a felek. E technológia korlátja az emberi szem látótávolsága volt, amelyet bizonyos mértékig ki lehetett terjeszteni például távcsövek alkalmazásával. A látótávolsági korlátok alapján, az ilyen eljárásokat optikai távközlési formáknak nevezi a szakirodalom, azonban ez a megoldás nem tudta kiküszöbölni a földrajzi

² WEAVER 2014, 89.

adottságokat, az éghajlati és domborzati viszonyokat, illetve a bolygó felszíni görbületét.³ Az utolsó optikai alapú távközlőeszköz a magyar Chudy József által, 1787-ben feltalált redőnyös optikai távíró volt. A rendszer egymástól mintegy 10 kilométerre lévő őrházak láncolatán alapult, és a jeleket kivilágított ablakrendszerrel továbbította.⁴ Természetesen említést kell tenni a futárokról, illetve a postagalambokról is mint az információ továbbításának eszközeiről, azonban ezek nem tekinthetők technológiai oldalról információtovábbítási csatornáknak.

Vezetékes távközlési technológiák

A hagyományos értelemben vett távközlést Samuel Finley Breese Morse által, az elektromágneses elven működő, nagy hatótávolságú távírókészülék 1836-os feltalálásától számítjuk. Az adatot itt már elektromágneses jelként továbbították, vezetékes hálózaton keresztül. Ez a készülék már képes volt jelek küldésével és fogadásával áthidalni például a Washington–Baltimore-távolságot, amely városokat összekötő távíróhálózat 1844-ben épült ki.⁵ Davis Edvin Hughes 1854-ben létrehozta a betűtávíró, amelynek segítségével az első papírra nyomható szöveges üzeneteket továbbíthatták a kommunikáló felek között.⁶ A távírók katonai célú alkalmazása a katonai hírközlést is forradalmasította egyben. A következő nagyobb esemény a távközlési technológia fejlődésében az elektromágneses indukció jelenségén alapuló, egyidejű vezetékes hangközlést lehetővé tevő távbeszélő-készülék megjelenése volt. A készülék a beszélő hangját elektromos jellé alakította, amit vezetéken nagy távolságra lehetett továbbítani, a vétel helyén pedig az elektromos jelet visszaalakította hanggá.⁷ A technológiát több személy és nemzet is magáénak vallja, azonban az általános vélekedés alapján, ez Alexander Graham Bell személyéhez köthető, aki 1876-ban szabadalmaztatta a technológiát. Egy évvel később telefonvonal épült ki Salem és Boston városa között, mintegy 25 km-t kötve össze. A telekommunikáció nyújtotta lehetőségek kiterjesztését, így adott előfizetők egymással tetszőleges összekötését, valamint szélesebb társadalmi körben való elérhetőségét a Puskás Tivadar által feltalált telefonközpont biztosította. Az első ilyen központ 1877-től Bostonban működött, amelyről már több mint 20 km-es távolságra is lehetett telefonálni. Az első európai telefonközpont 1879-ben, Párizsban épült meg Puskás munkássága alapján. Virág Tamara szerint „a telefonközpont tette lehetővé, hogy a telefon ne csak a posták és főbb hivatalok kizárólagos hírközlő eszköze legyen, – mint a távíró – hanem az egyszerű polgárlakások összekapcsolója is”.⁸

³ www.origo.hu/longform/20170523-a-telekommunikacio-fejlolese.html#story-body (A letöltés dátuma: 2020. 03. 27.)

⁴ ASCHOFF 1984, 203–204.

⁵ TARJÁN é. n.

⁶ BARTOLITS 2000.

⁷ MÉSZÁROS é. n.

⁸ VIRÁG 2015.

Vezeték nélküli, analóg távközlési technológiák

A következő technológiai fejlődési pontot a vezeték nélküli távközlési eszközök, a rádiók feltalálása jelentette. A rádiózás nem más, mint „a fénynél alacsonyabb frekvenciájú elektromágneses hullámok modulációjával működő, jeltovábbításra használt technológia. A jeltovábbítás irányának függvényében megkülönböztetünk rádióadót és rádióvevőt, mivel ezek működése és belső felépítése jelentősen eltérő.”⁹ A rádió elektromágneses hullámok formájában továbbítja a jelet. Az üzenetet az adó kódolja, amit a nagy távolságban lévő vevőhöz sugároz. A vétel során a vevő az elektromágneses jelet dekódolja, így az az emberi fül számára hallható hanggá válik. A jel kiküldésére és fogadására a rádiók antennákat használnak. A rádió feltalálása az 1890-es évekre tehető. Az első ilyen eszköz, azaz a szikratávíró megalkotása Nikola Tesla és Alekszandr Popov nevéhez köthető, akik a rendelkezésre álló források alapján, egymástól függetlenül, eltérő földrajzi területen fedezték fel a technológiát.¹⁰ Ez azonban csak néhány kilométeres távokat tudott áthidalni. Az első nagy hatótávolságú rádió létrehozása Guglielmo Marconi nevéhez köthető, aki 1901. december 12-én megvalósította az európai és az észak-amerikai kontinens közötti 3500 km-es összeköttetést, a szikratávíró továbbfejlesztésével.¹¹ A rádiók elterjedésének okán, a kommunikációra elsődlegesen hasznosított hosszú és középhullámú sávok telítődtek, így indokolttá vált a magasabb frekvenciasávok igénybevétele. Megjelentek a magasabb frekvenciákat használó, nagyobb teljesítményű és érzékenyebb berendezések, mint az URH (ultrarövid hullámú) rádió.¹² A rádiózás forradalmasítása, valamint a magasabb frekvenciatartományok hasznosítása lehetővé tette a radar, majd később a rádiónavigációs rendszerek bevezetését is.

A második világháborút követően a távközlés fejlődését alapvetően a mobilitás trendje kezdte meghatározni. A kereslet ugyanis a felhasználók vezeték nélküli kommunikációs igényei irányába mozdult el. A technológiai fejlődés lehetővé tette a mobil vezeték nélküli kommunikációs eszközök alkalmazását, amelynek feltétele volt a készülékek kompakt méretű kivitelezése. Tehát tapasztalható volt az eszközök kompakt, könnyen hordozható méretű kialakítása trendjének megjelenése is. E fogyasztói igények kielégítése vált lehetővé a tranzisztor 1947-es felfedezésével, majd az integrált áramkörök 1958-as feltalálásával, végül a mikroprocesszor 1971-es kifejlesztésével, amely biztosította a mai számítógépek gyártási technológiájának alapjait is.¹³ Látható, hogy az elektronikai vezérlést lehetővé tevő vezérlőmodulok korszerűsödése egyre dinamikusabb mértékben nőtt. Azonban a távközlés forradalmasítása elképzelhetetlen lett volna a növekvő kommunikációs igényeket kiszolgáló képes hálózati infrastruktúra fejlesztése nélkül. Az Amerikai Egyesült Államokban (a továbbiakban: USA, Egyesült Államok) az 1970-es években megjelent a hálózat-, csatorna-hozzáférést a korábbiaknál jobban optimalizálni képes, a kiszolgálási időt csökkentő úgynevezett trónköléses technológia.

⁹ BENE é. n.

¹⁰ HAIG et al. 2013.

¹¹ TARJÁN é. n.

¹² HAIG 2018, 22–23.

¹³ BETKER–FERNANDO–WHALEN 1997.

A technológiának köszönhetően javult az úgynevezett professzionális felhasználók (rendvédelem, kereskedelem, személyszállítás) csatornahozzáférési hatékonysága, azonban a nyilvános hálózatokon – a felhasználók nagy száma miatt – ez nem csökkentette elfogadható mértékűre a kiszolgálásra várakozás idejét. Az 1940-es években, az USA-beli Bell Labs kutatóintézetben megszületett egy koncepció a cellás rendszerű, analóg mobiltávközlés megvalósítására, amely megoldást jelentett a hálózati hozzáférés optimalizálására, azaz egyazon frekvenciakészlettel nagy területen magas számú felhasználó kiszolgálására, az adott frekvenciák bizonyos területenkénti újrafelhasználásával. A rendszer továbbfejlesztésével az 1980-as években az Egyesült Államokban bevezették az AMPS¹⁴ mobiltelefon-rendszert,¹⁵ míg Európában más rendszerű (például NMT¹⁶ 450, C 450, NMT 900, TACS¹⁷), de szintén analóg rádiótelefon-rendszereket indítottak el. Ezek jellemzője az volt, hogy bizonyos területeket, de maximum egy országot fedtek le, az egyes készülékek pedig kizárólag csak a saját hálózaton működtek. Ezeket a rendszereket ma a mobil távközlés első generációs hálózatának, azaz 1G-nek nevezzük, amelyekben hangalapú közlemények voltak továbbíthatók és fogadhatók valós időben.¹⁸ A hálózati kommunikációs eszközök palettáján megjelent a mobil-rádiótelefon. „A cellás elv lényege, hogy a sík terepen elméletileg kör alakú cellák – amelyek a nyilvános célú hálózathoz csatlakoznak – saját adó-vevő állomással rendelkeznek, és egy olyan frekvenciakészletet használnak, amelynek egyik elemét sem alkalmazzák a szomszédos cellákban. A cellákon áthaladó mobiltelefon-használók automatikusan arra a frekvenciára váltanak, amelyiket az éppen látogatott cella használ.”¹⁹ Ezt mutatja be az alábbi, nagyon leegyszerűsített 1. ábra.

Ez az elv komoly jelentőségű, például a készülékek egyedi, geolokációs adatainak meghatározása szempontjából is. Az analóg, cellás rendszerek iránti felhasználói igény jelentős növekedésével, valamint a rádiótelefonok más országokban történő használati igényének megjelenésével az 1G-hálózatok az 1980-as évek végére ismét olyan problémákkal szembesültek, amelyek magukban hordozták egy új, terhelhetőbb, immár globális technológia bevezetésének szükségességét a telekommunikáció zavartalan biztosítása érdekében.

¹⁴ Advanced Mobile Phone System – fejlett mobiltelefon-rendszer.

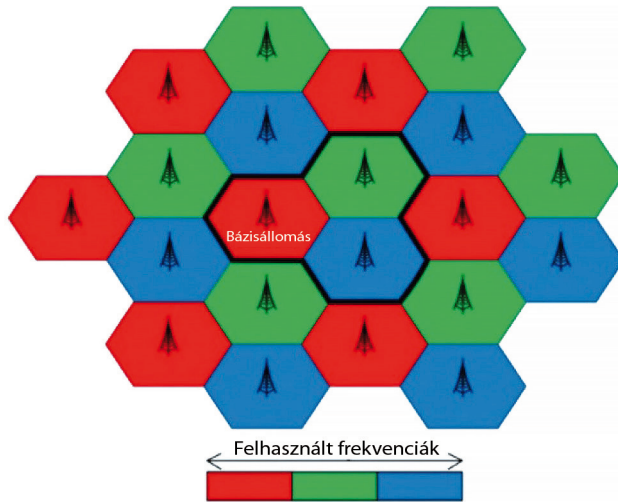
¹⁵ HUURDEMAN 2003.

¹⁶ Nordic Mobile Telephone – északi (skandináv) mobiltelefon.

¹⁷ Total Access Communication System – teljes hozzáférésű kommunikációs rendszer.

¹⁸ Bár például a Magyarországon is használt NMT 450 rendszerben annak leállítását megelőző 1-2 évben már elérhető volt az SMS-szolgáltatás is, ám annak használata nagyon alacsony mértékű volt.

¹⁹ HAIG 2018, 37–38.

1. ábra

Frekvenciák újrafelhasználásának elve a cellás rendszerekben

Forrás: a szerző szerkesztése YASSIN et al. 2017, 6. alapján

Mobil, vezeték nélküli, digitális távközlési technológiák

Az 1G-hálózatok hiányosságának kiküszöbölésére megoldást jelentett a digitális technológia. Az 1990-es évekre több digitális mobiltávközlő rendszer, azaz 2G-hálózat is létrejött, amelyek közül a GSM²⁰ vált a legelterjedtebbé globális szinten. 1990. október 15-én, Közép-Európában elsőként indult el Magyarországon az első kereskedelmi GSM mobiltelefon-szolgáltatás. A hálózat főbb eleme a mobiltelefon, a bázisállomás, a felügyeleti központ és a digitális kapcsolóközpont lett. A GSM-hálózatok ugyan főleg hangalapú kommunikációra voltak kialakítva, azonban a felhasználók már rövid, szöveges üzeneteket is küldhettek egymásnak (SMS²¹), illetve később az adatátviteli sebesség növelésével multimédiás tartalmakat is forgalmazhattak (MMS²²). A hálózat biztosította a roaming funkciót is, azaz a más országban is igénybe vehető telefonszolgáltatást. Megjelent a mobiltelefonhoz optimalizált internet, a WAP²³-alapú hálózat is, amelynek segítségével a weboldalak egyszerűsített változatai is hozzáférhetőek lettek. A digitális, kódolt és a levegő interfészen is titkosított GSM-hálózatokon a beszédhang, valamint az adatok továbbítása sokkal biztonságosabb, mint az analóg rendszerek esetében. Az ilyen hálózatok a csatorna-hozzáféréshez

²⁰ Global System for Mobile Communications – globális mobilkommunikációs rendszer.

²¹ Short Message Service – rövidüzenet-szolgáltatás.

²² Multimedia Messaging Service – multimédiás üzenetküldési szolgáltatás.

²³ Wireless Application Protocol – a vezeték nélküli adatátvitel egy nyílt nemzetközi szabványa.

kezdetben többszörös idő- (TDMA²⁴-) és frekvenciaosztásos (FDMA²⁵-) módszert alkalmaztak, illetve később a még hatékonyabb spektrumgazdálkodás érdekében vezették be a CDMA²⁶-technológiát. Az adókészüléken a beszédhangot kódolták és digitális jel formájában továbbították a vevőkészülékhez. A dekódolást a vevőkészülék végzi, csatorna-hibajavítási eljárások alkalmazásával, ezáltal a többutas hullámterjedés fading²⁷ hatása is jelentősen csökkenthető.²⁸ A hálózat kezdetben 14,4 kbit/s sávszélességgel üzemelt, a csomagkapcsolt adatátvitelt lehetővé tevő GPRS,²⁹ azaz az úgynevezett 2,5G megjelenését követően ez 115 kbit/s-ra fokozódott, majd az EDGE³⁰-szabvány, az úgynevezett 2,75G bevezetését követően 384 kbit/s adatátviteli sebesség vált biztosítottá a hálózaton. Az adatátvitel növekvő felhasználói igénye egyre nagyobb átviteli sebességet követelt meg, amely szükségessé tette egy új technológián alapuló, mobil rádiótelefon-hálózat megalkotását.

Az adatátviteli sebesség fokozására megoldást jelentett az 1998-ban megjelenő, Európában 2001 környékén bevezetett 3G-technológia. A technológia a WCDMA³¹ szélessávú kódosztásos hozzáférési módszerre épül. A WCDMA egy a CDMA-n alapuló technológia, amely a nagyobb sávszélességet azzal biztosítja, hogy az adatátvitel nem egy szűk frekvenciasávban, hanem a rendelkezésre álló frekvenciatartományban szétterítve megy végbe. A technológia használatával rétegezett hálózat alakítható ki, így a kapacitás- és lefedettség-növelő eljárások sűrűn lakott területeken is optimálissá tehetők a mikro- és makrocellák kevert kialakításával.³² Bevezetése új rádiós hálózat kiépítését igényli, a már meglévő GSM-hálózat megtartása mellett. A 3G-hálózat már alkalmas a normál, lakossági felhasználói internetes adatforgalom lebonyolítására, a GSM-alapú kommunikáció biztosítása mellett, a GSM és WCDMA rádiós hozzáférés párhuzamos működtetésével. A technológia forradalmasította a szélessávúinternet-alapú kommunikáció biztosításával a távközlés globalizációját, hiszen a mobil rádiótelefonokon így már elérhetők az üzleti alkalmazások, az online tartalmak, valamint a tartalom-, az OTT³³- szolgáltatók által nyújtott szolgáltatások (például Facebook, YouTube, stb.) és csevegőalkalmazások (például Viber, Messenger, iMessage, stb.).³⁴ Ezek az internettechnológiára épülő OTT-szolgáltatások a PC/SaaS³⁵

²⁴ Time Division Multiple Access – időosztásos többszörös hozzáférés.

²⁵ Frequency Division Multiple Access – frekvenciaosztásos többszörös hozzáférés.

²⁶ Code Division Multiple Access – kódosztásos többszörös hozzáférés.

²⁷ A vezeték nélküli hírközlésben a többutas hullámterjedés által okozott jelenség, amelynek során a vételi télerősség véletlenszerűen gyengülhet/erősödhet, amelyet a vevőantennára különböző amplitúdókkal és fáziskülönbséggel érkező, felületi és térhullámú jelek interferenciája okoz. www.frekvencia.hu/lexikon/f/fading.htm (A letöltés dátuma: 2020. 04. 13.)

²⁸ MIR–KUMAR 2015, 2545–2551.

²⁹ General Packet Radio Service – általános csomagkapcsolt rádiószolgáltatás.

³⁰ Enhanced Data rates for GSM Evolution – GSM-rendszer csomagkapcsolt adatátviteli megoldásának továbbfejlesztése.

³¹ Wideband Code Division Multiple Access – szélessávú, kódosztásos, több hozzáférése kapcsolat.

³² DWIVEDI–SHUKLA 2007, 1–3.

³³ Over the Top – Egy olyan alkalmazás vagy szolgáltatás, amely lehetővé teszi egy termék elérését az interneten keresztül, kikerülve a hagyományos terjesztést. Ilyenek lehetnek például a kommunikációs szolgáltatások, mint a Skype, Gmail, az egyéb alkalmazásszolgáltatások, mint a Facebook, LinkedIn, Twitter, valamint a tartalomszolgáltatások, mint például a Netflix, YouTube.

³⁴ NYESTE 2013, 59–64.

³⁵ PC/SaaS: Public cloud/Software as a Service – nyilvános számítási felhő/softver mint szolgáltatás.

típusú felhőalapú rendszerek közé sorolhatók. Hiszen mindenki számára elérhető a meglévő IKT-eszközökkel, akár csekély számítástechnikai tudással is használhatók, továbbá olcsón, sokszor ingyenesen igénybe vehetők, amelyek ma már szerves részét képezik mindennapi életünknek, kommunikációnknak.³⁶ A 3G/UMTS³⁷-technológia kezdeti 384–2000 kbit/s (körülbelül 2–10 Mbit/s) sávszélességről, a HSDPA,³⁸ azaz az úgynevezett 3,5G-szolgáltatás 14,4 Mbit/s sávszélességre növelte az adatátviteli kapacitást, optimális környezetben.³⁹

Mobil, vezeték nélküli, digitális, IP-alapú távközlési technológiák

A társadalom infokommunikációs szokásai, igényei alapján látható, hogy az adatátviteli sebesség és a sávszélesség folyamatos növelése továbbra is indokolt volt annak érdekében, hogy minél nagyobb mennyiségű adat legyen továbbítható, minél rövidebb időn belül. Az interneten elérhető, nagy felbontású videókhoz és más, magas sávszélességet igénylő szolgáltatásokhoz (például élő, nagyfelbontású, HD-minőségű videokonferenciák) való hozzáférés igénye alapvetővé vált. Itt elsősorban már a vállalati hasznosíthatósági igényekre gondolok. Ezt a meglévő GSM- és UMTS-alapú hálózatokon túl, csak az internetalapú kommunikációs csatornák tudják kiszolgálni, amelyet a 4G-technológián alapuló, LTE⁴⁰-hálózatok biztosítanak jelenleg. A technológia először 2005-ben, Dél-Koreában volt elérhető WiMAX néven, Magyarországon 2012. január 1-től üzemel a 4G széles sávú mobilszolgáltatás, azonban ezen a hálózaton még csak mobilinternet-szolgáltatást lehetett nyújtani. Magyarországon először a 4G-hálózat-alapú hangszolgáltatás, azaz a VoLTE⁴¹ 2017. április 27-én indult el. A VoLTE technológia révén a hanghívások is a 4G-hálózaton bonyolíthatók le, ami gyorsabb hívásfelépülést, HD-hangminőséget és telefonálás közben is folyamatos, 4G-sebességű mobilinternet-kapcsolatot biztosít a felhasználók számára. (Az első VoLTE-alapú hívásra képes hálózat 2012-ben, szintén Dél-Koreában indult el.)⁴²

A 4G a negyedik generációs mobil kommunikációs szabványokat magában foglaló technológiák gyűjtőfogalma. A 4G-szabvány fejlesztésének alapját a 2G- és 3G-hálózatokénál gyorsabb adatkapcsolat, vagyis a nagyobb sebességű és még jobb minőségű mobilinternet-szolgáltatás biztosítása jelentette.⁴³ A technológia célja a felhőfejlesztési lehetőségek biztosítása a magas felbontású internetes, multimédiás, illetve 3D-s tartalmak közvetítése számára. Az LTE egy IP-alapú (internetprotokoll) csomagkapcsolt adatátvitelt megvalósító, széles sávú, nagy sebességű mobiltávközlési rendszer.⁴⁴

³⁶ KOVÁCS 2015, 136.

³⁷ Universal Mobile Telecommunications System – univerzális mobil távközlési rendszer.

³⁸ High Speed Downlink Packet Access – nagysebességű csomagletöltési hozzáférés.

³⁹ ANWAR 2008, 154–155.

⁴⁰ Long Term Evolution – hosszú távú fejlődés.

⁴¹ Voice over LTE – LTE feletti hangátvitel.

⁴² www.telekom.hu/rolunk/sajtoszoba/sajtokozlemenyek/2017/aprilis_27 (A letöltés dátuma: 2020. 02. 16.)

⁴³ www.telekom.hu/rolunk/sajtoszoba/sajtokozlemenyek/2017/aprilis_27 (A letöltés dátuma: 2020. 02. 16.)

⁴⁴ ARORA 2012, 69.

Az LTE-hálózatban elérhető adatátviteli sebesség kezdetben 10 Mbit/s körül alakult, mára pedig a technológiai innováció hatására, mobilkörnyezetben az adatátviteli sebesség meghaladja a 326 Mbit/s-ot, a 3G-hálózat kezdeti 2 Mbit/s adatátviteli sebességével szemben.⁴⁵ A 4G-mobilhálózaton folytatott kommunikáció internetkapcsolata a vezeték nélküli helyi hálózati (WLAN⁴⁶, WiFi), vagy akár az internetprotokoll feletti egyéb VoIP⁴⁷-alapú hangátvitel (például Skype, stb.) kiszolgáltatását vagy adott esetben kiterjesztését is lehetővé teszi. Ez utóbbi esetében, amikor működése során a hívó elhagyja az adott hálózat lefedettségi területét, a rendszer ezt érzékeli és a mobiltelefon automatikusan átáll az LTE- vagy GSM-hálózatra, a felhasználó beavatkozása nélkül. Tehát a hálózat működése megosztott. Globális szinten a 4G/LTE-előfizetések száma 2016-ra elérte az 1,2 milliárdot, egyes becslések alapján várhatóan, 2021-re ez a szám 4,3 milliárdra fog emelkedni.⁴⁸

Az alapvetően beszéd és személyi internetelés-felhasználásra optimalizált hálózatok nem biztosítanak elegendő adatátviteli kapacitást az ipar – a technológiai fejlődés által megkövetelt jóval nagyobb adatátviteli igénye – számára. Például az orvostechológiában, a robotikában vagy az okosvárosokban kulcsszerepet betöltő internetre kapcsolt eszközök, azaz a dolgok internete (IoT) biztonságos vezérlését lehetővé tevő kommunikáció az eddigi hálózatokon nem biztosítható adatátviteli sebességet követel meg. A nemzetgazdaság versenyképessége és a polgárok életminőségének javítása céljából elengedhetetlen a digitális szolgáltatások széles körű elterjedése Magyarországon, az Európai Unió többi tagállamában és globális szinten is.⁴⁹ Ehhez a távközlési infrastruktúra fejlesztése szükséges, amelyet a 2017-ben a 3GPP⁵⁰ által kidolgozott, nemzetközi 5G-mobilhálózati szabvány non-standalone (NSA) változata tesz lehetővé, amely a meglévő 4G-hálózatok bázisán biztosítja az 5G-hálózat kiépítését. 2019-re a 3GPP megalkotta a Release 15 szabványt, amely nemcsak a független 5G hálózati architektúra kiépítését teszi lehetővé, de egyben biztosítja a lehetőséget az új üzleti modellek kidolgozására és alkalmazására is.

A technológia számos ágazatban, például a közlekedésben, az autóiiparban, a mezőgazdaságban, a feldolgozóiparban, az egészségügyben, a szórakoztatóiparban fogja elősegíteni az innovatív, olykor diszruptív⁵¹ termékek és szolgáltatások, üzleti modellek megjelenését.⁵² A 3GPP a 2020-as év második felében tervezi a Release 16 szabvány kiadását, amely az 5G-hálózat további finomításait és az újabb funkciók integrálásának lehetőségeit fogja ajánlás szinten megfogalmazni. Globális szinten az 5G széles körű kereskedelmi beindítása 2020-tól várható,⁵³ ám Magyarországon már 2019. október 17-én elindította a Vodafone Magyarország Mobil Távközlési Zrt. az első kereskedelmi 5G-szolgáltatást, Budapesten a meglévő 4G infrastruktúrájára jelentősen alapozva, néhány Duna-menti belvárosi kerületben, valamint Zalaegerszegen

⁴⁵ ALMAZROI 2018, 13.

⁴⁶ Wireles Local Area Network – rádióhullámot használó vezeték nélküli helyi hálózat.

⁴⁷ Voice over IP – internetprotokoll feletti hangátvitel.

⁴⁸ TCHAO–GADZE–ÁGYAPONG 2018, 165.

⁴⁹ <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/hirek/a-jovo-lehetosege-az-5g> (A letöltés dátuma: 2020. 02. 16.)

⁵⁰ 3rd Generation Partnership Project – 3. Generációs Együtműködési Projekt.

⁵¹ A piacra kerülő új termék hatására az addig megszokott piaci erőssorrend megváltozik.

⁵² www.3gpp.org/release-15 (A letöltés dátuma: 2020. 02. 16.)

⁵³ GYURKITY 2018.

az okosautók fejlesztéséhez kialakított tesztpálya körzetében.⁵⁴ A gazdasági társaság által megindított 5G kereskedelmi szolgáltatásról azonban elmondható, hogy az egyelőre csak viszonylag kis földrajzi területet fed le. Egyes mobilszolgáltatók előrejelzései szerint az 5G-előfizetések száma 2023 végére meghaladhatja az 1 milliárdot, tehát az összes mobil előfizetés 12%-a már 5G-s lesz.⁵⁵

Az 5G-mobilhálózat a sávszélesség területén akár az 1 Gbit/s-ot meghaladó sebességet fog eredményezni, a kommunikáció 1-4 milliszekundumos válaszüzeje, a nagyon magas rendelkezésre állás, a megbízhatóság és az optimális biztonsági szint mellett. A gyakorlatban ez azt jelenti például, ha 4G-/LTE-kapcsolattal egy óra alatt tölthetünk le egy teljes HD-filmet okostelefonunkkal, akkor 5G-kapcsolattal ez az idő századrészére csökkenhet. Az adatátviteli sebesség ekkora mértékű növeléséhez jelentős sávszélességre van szükség, ami a vivőfrekvenciák növelését teszi szükségessé, így a hullámok milliméteres tartományba kerülnek, ezért sűrűbben elhelyezett bázisállomásokra lesz szükség, hiszen a fák vagy az épületek is jelentősen csillapítják ezeket a hullámokat.⁵⁶ Ehhez természetesen új frekvenciasávok kiosztása is szükséges, amelyre Magyarország viszonylatában a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (a továbbiakban: NMHH) átfogó tendert írt ki 2019. július 18-án, „[a]z 5G bevezetését támogató és további vezeték nélküli szélessávú szolgáltatásokhoz kapcsolódó frekvenciahasználati jogosultságok” tárgyban, amelyben szerepel többek között az 5G szempontjából úttörő 26 GHz-es sáv hasznosíthatósága is.⁵⁷ A 26 GHz-es frekvenciasáv nagy kapacitást képes biztosítani a mikrocellákon, azaz a legfeljebb pár száz méter átmérőjű cellákon alapuló, 200 MHz-es blokkmérettel jellemezhető, 5G-technológiával üzemelő innovatív, vezeték nélküli, szélessávú elektronikus hírközlési szolgáltatások számára.⁵⁸ A frekvenciatendert az NMHH 2020. április elején sikeresen lebonyolította, így a jelenlegi négy mobilszolgáltató közül három szolgáltató (a Vodafone Magyarország Mobil Távközlési Zrt., a Magyar Telekom Nyrt. és a Telenor Magyarország Zrt.) hozzájutott az 5G-hálózat országos kiépítéséhez szükséges frekvenciasávokhoz.⁵⁹ A Magyar Telekom Nyrt. pedig még 2020. április 9-én – az országban másodikként – el is indította 5G kereskedelmi szolgáltatását.⁶⁰ (A 4. mobilszolgáltatót, a DIGI Távközlési és Szolgáltató Kft.-t az NMHH még a tender korai szakaszában kizárta a versenyből.⁶¹)

Az 5G-eszközök, akár az infrastruktúra, akár a felhasználók vonatkozásában rendkívül korlátozottan állnak jelenleg rendelkezésre globális szinten. Az új technológiát hasznosítani képes IKT⁶²-eszközök fejlesztése kissé le van maradva az 5G-technológia elméleti kidolgozásához és az infrastruktúra-építéshez képest.

⁵⁴ www.vodafone.hu/documents/20143/626722/20191018.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 02. 16.)

⁵⁵ GYURKITY 2018.

⁵⁶ https://hvg.hu/brandchannel/invitech_20190904_Osszel_jon_az_5G_de_mit_kell_tudni_rola (A letöltés dátuma: 2020. 02. 09.)

⁵⁷ http://nmhh.hu/cikk/204906/NMHH_kitarul_a_kapu_az_5Gs_frekvenciak_ertesitesere_elott (A letöltés dátuma: 2020. 03. 16.)

⁵⁸ Az Európai Bizottság (EU) 2019/784 végrehajtási határozata (5)

⁵⁹ UF/19180-197/2019. számú NMHH határozat.

⁶⁰ www.telekom.hu/rolunk/sajtoszoba/sajtokozlemenyek/2020/aprilis_9 (A letöltés dátuma: 2020. 04. 13.)

⁶¹ NAGY 2020.

⁶² Information and Communications Technology – információs és kommunikációs technológiák.

Az 5G-mobilhálózatokra vonatkozó hazai és európai uniós normarendszer várható keretszabályozásai

Magyarország Kormánya a nagy sebességű mobil hírközlési hálózatfejlesztési beruházások megvalósításával összefüggő közigazgatási hatósági ügyek nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű üggyé nyilvánításáról szóló 484/2017. (XII. 28.) Korm. rendeletben nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségűvé nyilvánította a magyarországi távközlési szolgáltatók 4G-s és 5G-s, nagy sebességű mobil hírközlési hálózatfejlesztési beruházásait. A fejlesztések kiindulópontjaként a megfelelő színvonalú digitális infrastruktúra kiépítését határozták meg, amely nélkülözhetetlen feltétel mind a digitális gazdaság, mind a polgárok és a vállalkozások digitális kompetenciáinak fejlesztéséhez, mind pedig az állami digitális szolgáltatások elterjedéséhez. E hálózat alapját kezdetben a meglévő 4G-bázisállomások fogják jelenteni.⁶³ A kormány a Nemzeti Infokommunikációs Stratégia (NIS) 2016. évi monitoring jelentéséről, a Digitális Jólét Program 2.0-ról, azaz a Digitális Jólét Program kibővítéséről, annak 2017–2018. évi Munkaterve elfogadásáról, a digitális infrastruktúra, kompetenciák, gazdaság és közigazgatás további fejlesztéseiről szóló 1456/2017. (VII. 19.) Korm. határozat alapján kiemelkedően fontosnak tartja, hogy Magyarország a mobil távközlés új technológiai megoldása, az 5G hálózati és alkalmazásfejlesztések egyik európai központjává váljon, és az elsők között vezesse be a vezető nélküli gépjárművek elterjedése szempontjából is kulcsfontosságú 5G-technológiát. A kormányhatározat az elérendő célok megvalósítása érdekében elrendelte Magyarország 5G Stratégiájának elkészítését, amelyet várhatóan a 2020-as év első felében fog elfogadni Magyarország Kormánya.

A hazai normarendszeren túl, európai uniós szinten is komoly figyelem fordul a hírközlési technológiák fejlődésének jogszabályi ösztönzésére és szabályozására, amely a technológiák által nyújtható szolgáltatások bővülése okán, a polgárok élet-színvonalának fenntartható növelését célozza. Az IoT jól mutatja, hogy az elektronikus kommunikációt biztosító, rádióhullám-alapú jelátvitel technológiája exponenciálisan hogyan fejlődik, és hogyan formálja a társadalmi és gazdasági rendszereket. A fejlődés által nyújtott lehetőségek minél hatékonyabb kihasználása érdekében olyan normarendszer kialakítása indokolt, amely nem gátolja az új infokommunikációs technológiák elterjedését, továbbá amely a szűkös frekvenciakészlet lehető leghatékonyabb felhasználását segíti elő. A 2018. december 17-e óta hatályos Európai Elektronikus Hírközlési Kódex⁶⁴ (a továbbiakban: Kódex), a korábbi uniós szintű hírközlési szabályozás felülvizsgálatát követően egységes szerkezetbe foglalta az uniós hírközlési szabályokat. A Kódex célja többek között az interoperabilitás és konnektivitás javítása, egyrészt a nagyon nagy sebességű, széles sávú hálózatok⁶⁵ (a sávzélesség több Gbit/s) európai szintű elterjedésének ösztönzésével, valamint az 5G-hálózatok kiépítésének elősegítésével, az uniós szintű megszakítás nélküli lefedettség megvalósítása érdekében.⁶⁶

⁶³ <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/tartalom/mobilinternet-halozatfejlesztes> (A letöltés dátuma: 2020. 02. 09.)

⁶⁴ 2018/1972 európai parlament és tanácsi Irányelv (EU) (EEHK irányelv).

⁶⁵ Very High Capacity Networks (VHCN).

⁶⁶ EEHK irányelv (3), 36.

Magyarország 5G Stratégiája is az uniós normának való hazai megfelelés céljából kíván stratégiai szintű elvárásokat megfogalmazni, hiszen szükséges a Kódex hazai átültetéséhez a megfelelő törvényi szintű szabályozás megalkotása. Az Európai Unió tagállamainak 2020. december 21-ig kell végrehajtaniuk a Kódex hazai jogrendbe történő átültetését, amely ipso iure hatályossá válik. Azonban a határidővel kapcsolatban vannak kivételek, például a Kódex 54. cikke alapján a tagállamoknak 2020. december 31-ig kell lehetővé tenniük a 26 GHz-es frekvenciasáv legalább 1 GHz-es tartományának hasznosíthatóságát az 5G-hálózatok kiépítésének elősegítése érdekében.⁶⁷

A Kódex megalkotása során négy európai parlamenti és tanácsi irányelvet⁶⁸ vizsgáltak felül, továbbá az aktualizálás kiterjedt még az Európai Elektronikus Hírközlési Szabályozók Testületének (BEREC) és Hivatalának létrehozásáról szóló 1211/2009/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletre is. A négy irányelv mindegyike a hírközlő hálózatok üzemeltetőire és a szolgáltatások nyújtóira vonatkozik. A szabályozási keret felülvizsgálata lehetőséget teremtett a négy irányelv átdolgozására, egységes szerkezetbe foglalására, valamint biztosítottá vált a szabályozás piaci realitásokhoz történő igazítása, mivel a hírközlési szolgáltatások nyújtása az alkalmazásszolgáltatók, azaz az OTT-szolgáltatások megjelenése okán, mára nem kizárólag a hálózatüzemeltetéshez kapcsolódik. Emellett a távközlési ágazat, a médiaágazat és az IKT-ágazat konvergenciája miatt is indokolt volt, hogy minden elektronikus hírközlést biztosító szolgáltatásra és hírközlőhálózatra a lehető legnagyobb mértékben vonatkozzon egységes uniós szabályozás.⁶⁹ A fentiekre tekintettel a meglévő hírközlési keret átdolgozása új irányelv elfogadását eredményezte, amely a korábbi irányelvek érdemi módosításait és a nem módosított rendelkezéseit is egységes szövegbe foglalja.⁷⁰

Konklúziók

A publikáció során látható, hogy a mobil hírközlési hálózatok a kezdeti analóg típusú, elektronikus jelátviteltől kezdve, a digitális, GSM-alapú hangátvitelen és az internetalapú csatlománnyküldésen keresztül, mára már képesek a rendkívül jó minőségű, valós idejű videófolyamok (streamek) megosztására is, köszönhetően az IP-technológia által nyújtotta lehetőségeknek, az adatátviteli sebesség folyamatos növekedésének és a késleltetési idő tizedmásodperc alá történő csökkenésének. Az elemzés összefoglalása érdekében, a releváns fejlődési stádiumokat és a hozzájuk tartozó ismereteket az 1. táblázat szemlélteti.

⁶⁷ EEHK irányelv 54. cikk 141.

⁶⁸ 2002/19/EK Hozzáférési irányelv, 2002/20/EK Engedélyezési irányelv, 2002/21/EK Keretirányelv, 2002/22/EK Egyetemes Szolgáltatási irányelv.

⁶⁹ <https://nki.gov.hu/it-biztonsag/hirek/megallapodas-szuletett-az-uj-eu-s-tavkozlesi-szabalyokrol/> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 16.)

⁷⁰ KAJZINGER 2018.

1. táblázat

A mobil hírközlési technológiák fejlődésének főbb állomásai és ismérvei

Jeltípus	Technológia	Megjelenés éve	Sávszélesség	Közlemény típusa
Analóg	1G	1980	9,6 kbit/s	hang
Digitális	2G (GSM)	1990	14,4 kbit/s – 236 kbit/s	hang, SMS, MMS
	3G	1998 (Mo.:2001)	384 kbit/s – 14,4 Mbit/s	hang, SMS, MMS, internetes tartalom (weboldalak, fájl, szöveg, kép, hang, [korlátozottan, és nem valós időben] videó)
IP-alapú	4G/LTE	2005 (Mo.: 2012)	10 Mbit/s – 326 Mbit/s	+ internetes tartalom – hang és élő videóstream
	4G/VoLTE	2012 (Mo.: 2017)		+ hang és élő videóstream
	5G	2017 (Mo.: 2019)	1 Gbit/s – 10 Gbit/s	+ rendkívül nagyméretű internetes tartalom

Forrás: a szerző szerkesztése a cikk első fejezetében szereplő kapcsolódó források alapján.

A fenti táblázat alapján megállapítható a hálózati technológiák gyorsuló ütemű fejlődésének és az adatátviteli sebesség ugrásszerű növekedésének trendje. Az 1G kezdetleges 9,6 kbit/s sávszélességéhez képest, mára már az 5G-technológia ennek több mint a 100 ezerszeresét, azaz 1 Gbit/s-ot⁷¹ is képes elérni. A közleménytípusok szélesedő palettája is megfigyelhető a táblázat alapján. Míg az 1G-hálózat csak hangátvitelre volt alkalmas, addig a 2G-vel már megjelent a szöveges üzenet küldése, majd a 3G-technológia bevezetését követően az egyre nagyobb méretű internetes tartalom megosztásának lehetősége is. Jelenleg a mobilhálózaton keresztül kezdeményezhető GSM (2G-) alapú hívás, küldhető és fogadható SMS, ugyanakkor az egyes applikációk segítségével kezdeményezhető és fogadható internetalapú hanghívás, valós idejű videóstream, továbbá elérhetőek online tartalmak is (3G/4G/5G). A fenti vizsgálatok alapján, véleményem szerint levonható az a következtetés, amelyet a vonatkozó szakirodalom,⁷² más bizonyítási eljárást alkalmazva alátámasztottnak tekint, miszerint a hírközlés és az elektronikus úton folytatott kommunikáció, a mobil vezeték nélküli földfelszíni távközlés halmazában közös metszetet képez.

Látható, hogy az 5G-hálózat NSA-szabványa már 2017-ben elkészült, a 3GPP a Release 15 szabványt 2019-ben kiadta, és az 5G-hálózat optimalizálását biztosító Release 16 szabvány megjelenése pedig 2020 második felében várható. Ez azt jelenti, hogy a hálózatfejlesztés az 5G-mobiltechnológia 4G-hálózaton való üzemelésétől az önálló, optimális 5G-infrastruktúra kialakításáig, a szabványosítás szempontjából várhatóan 3 év alatt lezajlik, amely 3 db, az adott hálózatot érintő szabvány kiadását eredményezi. Úgy gondolom, hogy ez a tendencia kellő mértékben érzékelteti a technológiaváltás hihetetlenül gyorsuló ütemét, amely a jövőben még intenzívebb lehet. Arról nem is beszélve, hogy ez milyen innovációt eredményez a rádiókommunikációra épülő egyéb szférákban, ágazatokban, például a gépjárműipar, a robotika vagy

⁷¹ 1 Gbit/s = 1.000.000 kbit/s

⁷² Kovács 2015, 139.

a mesterséges intelligencia fejlesztése területén. Látható az is, hogy Magyarországra a globális szinten elsőként kiépített 5G-(rész)rendszer a megjelenést követő 2-3 éven belül érkezett meg az újabb generációs mobiltechnológia, azaz elmondható, hogy hazánk a vizsgált technológia élvonalában jár európai és világszinten is – Magyarország törekvéseinek megfelelően.

A fentiekben túl levonható az a következtetés is, miszerint a kereskedelmi 5G-szolgáltatás 2020. évi általános elindulását követően, a 2G-, 3G- és 4G-hálózatokon végbemenő mobilkommunikáció törvényes ellenőrzésén kívül, az ellenőrzési rendszereket alkalmassá kell tenni a legújabb technológia, azaz az 5G számára is. Az 5G-re vonatkozó ellenőrzési képesség optimalizálása kapcsán érdemes figyelembe venni a Hírközlési Kódex alapján azon európai uniós törekvéseket, amelyek az 5G-hálózatok interoperabilitásának és konnektivitásának javítását célozzák, egyrészt a VHCN európai szintű elterjedésének ösztönzésével, másrészt az 5G-hálózatok uniós szintű, megszakítás nélküli lefedettségének kiépítésével.

Felhasznált irodalom

- ALMAZROI, Abdulaleem Ali (2018): Performance analysis of 4G broadband cellular networks. *International Journal of Advanced and Applied Sciences*, 5. évf. 9. sz. 12–17. DOI: <https://doi.org/10.21833/ijaas.2018.09.003>
- ANWAR, Toni (2008): Performance Analysis of 3G Communication Network. *ITB Journal of Information and Communication Technology*, 2. évf. 2. sz. 130–157. DOI: <https://doi.org/10.5614/itbj.ict.2008.2.2.4>
- ARORA, Mohit (2012): Long Term Evolution (LTE) Technology. *International Journal of Latest Technology in Engineering Management & Applied Science*, 1. évf. 3. sz. 69–71. Elérhető: www.researchgate.net/publication/319465003_LONG_TERM_EVOLUTION_LTE_TECHNOLOGY (A letöltés dátuma: 2020. 02. 16.)
- ASCHOFF, Volker (1984): *Geschichte der Nachrichtentechnik*. Springer-Verlag. 203–204. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-662-02416-4>
- BARTOLITS István (2000): *A távközlés regénye*. Elérhető: <http://w3.tmit.bme.hu/thsz/TavkReg.pdf> (A letöltés dátuma: 2020. 02. 09.)
- BENE Zoltánné PUSZTAI Virág (é. n.): *Mediaelmélet*. Elérhető: www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/MediaelméletV2/index.html (A letöltés dátuma: 2020. 02. 09.)
- BETKER, Michael R. – FERNANDO, John S. – WHALEN, Shaun P. (1997): The history of the microprocessor. *Bell Labs Technical Journal*, 2. évf. 4. sz. 29–56. DOI: <https://doi.org/10.1002/bltj.2082>
- DWIVEDI, Vidya Kant – SHUKLA, Manoj (2007): *Code Division Multiple Access (CDMA) System in Multipath Environment*. National Conference on Communication Technology. Elérhető: www.researchgate.net/publication/200783159_Code_Division_Multiple_Access_CDMA_System_in_Multipath_Environment/link/09984da86bc439f832012f0a/download (A letöltés dátuma: 2020. 02. 16.)
- GYURKITY Péter (2018): *Elkészült a teljes 5G-szabvány*. Elérhető: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/131800/elkeszult-a-teljes-5g-szabvany> (A letöltés dátuma: 2020. 02. 16.)
- HAIG Zsolt (2018): *Információs műveletek a kibertérben*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó.

- HAIG Zsolt – KOVÁCS László – MUNK Sándor – VÁNYA László (2013): *Az infokommunikációs technológia hatása a hadtudományokra*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- HUURDEMAN, Anton A. (2003): *The Worldwide History of Telecommunications*. Hoboken, John Wiley & Sons. DOI: <https://doi.org/10.1002/0471722243>
- KAJZINGER Ervin (2018): *Az elektronikus hírközlési keretszabályozás felülvizsgálata – az új Kódex*. Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság. Elérhető: www.hte.hu/documents/4176585/4575122/Kajzinger_Ervin.pdf/8dbbdb76-cf8f-5044-b9f7-2d6b90cca7c2 (A letöltés dátuma: 2020. 03. 16.)
- KOVÁCS Zoltán (2015): *Az infokommunikációs rendszerek nemzetbiztonsági kihívásai*. Doktori értekezés. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola. Elérhető: <https://adoc.tips/az-infokommunikacios-rendszerek-nemzetbiztonsagi-kihivasai.html> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 22.)
- MÉSZÁROS István (é. n.): *Oktatási segédlet a Telekommunikáció tantárgy Vezetékes távközlés részéhez*. Elérhető: <http://vip.tilb.sze.hu/~wersenyi/TKJ2.pdf> (A letöltés dátuma: 2020. 02. 09.)
- MIR, Mohammad Meraj ud in – KUMAR, Sumit (2015): Evolution of Mobile Wireless Technology from 0G to 5G. *International Journal of Computer Science and Information Technologies*, 6. évf. 3. sz. Elérhető: <https://ijcsit.com/docs/Volume%206/vol6issue03/ijcsit20150603123.pdf> (A letöltés dátuma: 2020. 02. 09.)
- NAGY Viktor (2020): *Kizárták a DIGI-t az 5G-frekvenciaárverésből, a cég az eredmény visszavonását kéri*. Portfólió. Elérhető: www.portfolio.hu/uzlet/20200331/kizartak-a-digi-t-az-5g-frekvenciaarveresbol-a-ceg-az-eredmeny-visszavonasi-keri-423214 (A letöltés dátuma: 2020. 04. 13.)
- NYESTE Gábor (2013): *Telekommunikáció*. Eger, Médiainformatikai Kiadványok. Elérhető: www.mek.oszk.hu/14000/14002/pdf/14002.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 02. 16.)
- TARJÁN M. Tamás (é. n.): *1838. január 6. – Morse első sikeres távirókísérlete*. Rubiconline. Elérhető: www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1838_januar_6_morse_elso_siker_tavirokiserlete (A letöltés dátuma: 2020. 02. 09.)
- TCHAO, E. T. – GADZE, Dzisi – AGYAPONG, Jonathan (2018): Performance Evaluation of a Deployed 4G LTE Network. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 9. évf. 3. sz. DOI: <https://doi.org/10.14569/ijacsa.2018.090325>
- VIRÁG Tamara (2015): *Telefon*. Magyar Szabadalmi Hivatal. Elérhető: www.sztnh.gov.hu/hu/magyar-feltalalok-es-talalmanyaik/mozgokepek-a-magyar-technika-tortenetebol/kurbilis-telefon/telefon (A letöltés dátuma: 2020. 02. 09.)
- WEAVER, Russell L. (2014): A sajtó és a kifejezés szabadsága. *In Medias Res*, 14. évf. 1. sz. 89–105.
- YASSIN, Mohamad – ABOULHASSAN, Mohamed A. – LAHOUD, Samer – IBRAHIM, Marc – MEZHER, Dany – COUSIN, Bernard – SOUROUR, Essam A. (2017): Survey of ICIC Techniques in LTE Networks under Various Mobile Environment Parameters. *Wireless Networks*, Vol. 23, No. 2. 403–418. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11276-015-1165-z>

Internetes források

- A 4G hálózat adat mellett már a hangunkat is viszi – Elindítja a 4G Hangot a Magyar Telekom* (2017). Magyar Telekom – Sajtóközlemény. Elérhető: www.telekom.hu/rolunk/sajtoszoba/sajtokozlemenyek/2017/aprilis_27 (A letöltés dátuma: 2020. 02. 16.)
- Fading*. Távközlési és Műholdas Lexikon. Elérhető: www.frekvencia.hu/lexikon/f/fading.htm (A letöltés dátuma: 2020. 04. 13.)
- A jövő lehetősége az 5G*. (2019). Elérhető: <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/hirek/a-jovo-lehetosege-az-5g> (A letöltés dátuma: 2020. 02. 16.)
- Megállapodás született az új EU-s távközlési szabályokról* (é. n.). Nemzeti Kibervédelmi Intézet. Elérhető: <https://nki.gov.hu/it-biztonsag/hirek/megallapodas-szuletett-az-uj-eu-s-tavkozlesi-szabalyokrol/> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 16.)
- Mobilinternet Hálózatfejlesztés, Digitális Jólét Program*. (é. n.). Elérhető: <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/tartalom/mobilinternet-halozatfejlesztes> (A letöltés dátuma: 2020. 02. 09.)
- NMHH: kitérül a kapu az 5G-s frekvenciák értékesítése előtt* (2019). Elérhető: http://nmhh.hu/cikk/204906/NMHH_kitarul_a_kapu_az_5Gs_frekvenciak_ertekesitese_elott (A letöltés dátuma: 2020. 03. 16.)
- Ősszel jön az 5G, de mit kell tudni róla?* (2019). HVG. Elérhető: https://hvg.hu/brand-channel/invitech_20190904_Osszel_jon_az_5G_de_mit_kell_tudni_rola (A letöltés dátuma: 2020. 02. 09.)
- Release 15* (2018). Elérhető: www.3gpp.org/release-15 (A letöltés dátuma: 2020. 02. 16.)
- A Telekom elindítja kereskedelmi 5G szolgáltatását* (2020). Elérhető: www.telekom.hu/rolunk/sajtoszoba/sajtokozlemenyek/2020/aprilis_9 (A letöltés dátuma: 2020. 04. 13.)
- A telekommunikáció fejlődése – A füstjelektől a 4G telefonig* (2017). Origo. Elérhető: www.origo.hu/longform/20170523-a-telekommunikacio-fejlodesei.html#story-body (A letöltés dátuma: 2020. 03. 27.)
- A Vodafone elindította Magyarországon első 5G hálózatát Budapesten* (2019). Elérhető: www.vodafone.hu/documents/20143/626722/20191018.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 02. 16.)

Jogi források

- 1456/2017. (VII. 19.) Korm. határozat a Nemzeti Infokommunikációs Stratégia (NIS) 2016. évi monitoring jelentéséről, a Digitális Jólét Program 2.0-ról, azaz a Digitális Jólét Program kibővítéséről, annak 2017–2018. évi Munkaterve elfogadásáról, a digitális infrastruktúra, kompetenciák, gazdaság és közigazgatás további fejlesztéseiről
- 484/2017. (XII. 28.) Korm. határozat a nagy sebességű mobil hírközlési hálózatfejlesztési beruházások megvalósításával összefüggő közigazgatási hatósági ügyek nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű ügyé nyilvánításáról

- Az Európai Bizottság (EU) 2019/784 végrehajtási határozata a 24,25 – 27,5 GHz frekvenciasávnak az Unión belül vezeték nélküli széles sávú elektronikus hírközlési szolgáltatások nyújtására alkalmas földfelszíni rendszerek számára történő harmonizálásáról Elérhető: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b94cd49f-77a5-11e9-9f05-01aa75ed71a1/language-hu/format-XHTML> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 16.)
- Az Európai Parlament és Tanács 1211/2009/EK rendelete az Európai Elektronikus Hírközlési szabályozók Testületének (BEREC) és Hivatalának létrehozásáról (2009. november 25.) Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R1211&from=EN> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 16.)
- Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2018/1972 Irányelve az Európai Elektronikus Hírközlési Kódex létrehozásáról (2018. december 11.) Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L1972&from=en> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 16.)
- UF/19180-197/2019. számú NMHH határozat: árverési eljárás eredményének megállapítása „*az 5G bevezetését támogató és további vezeték nélküli szélessávú szolgáltatásokhoz kapcsolódó frekvenciahasználati jogosultságok*” tárgyában (2020. április 01.) Elérhető: http://nmhh.hu/cikk/211267/UF191801972019_szamu_hatarozat_arveresi_eljaras_eredmenyenek_megallapitasa_az_5G_bevezeteset_tamogato_es_tovabbi_vezetek_nelkuli_szelessavu_szolgaltatasokhoz_kapcsolodo_frekvenciahasznalati_jogosultsagok_targyaban (A letöltés dátuma: 2020. 04. 13.)

János Pataki¹

NATO in 2030 and what the future will bring “Essential security, dynamic engagement”

*A NATO 2030-ban és amit hoz a jövő
„Alapvető biztonság, dinamikus alkalmazás”*

In the history of NATO, we had to respond to the challenges of a constantly changing world with regard to security risks. The new security challenges radically differ from the usual ones. Poverty, civil wars, and other conflicts and disasters can result in a wave of refugees to neighboring countries and regions. In these areas, emergency situations may emerge in security policy that the countries and regions concerned do not handle properly. Such emergencies may escalate or extend to nearby regions. To handle this, new skills need to be developed, and the correct answers can be given using the Bartlett theoretical model. The purpose of my study is to examine the future responsibilities of the Alliance and the processes supporting the fulfillment of these tasks, the strengthening the Alliance as a factor of lasting peace.

Keywords: NATO, challenges, Bartlett Model

A NATO története során folyamatosan változó világ biztonsági kihívásaira, kockázataira megfelelő válaszokat kellett adni. Az új biztonsági kihívások radikálisan el fognak térni a megszokottaktól. A szegénység, polgárháborúk és egyéb konfliktusok, katasztrófák menekülthullámot eredményezhetnek a szomszédos országokba és régiókba. Ezen a területeken biztonsági veszélyhelyzetek alakulhatnak ki, amelyet ha az érintett országok, régiók nem megfelelően kezelnek, akkor eskalálódhatnak, kiterjedhetnek a környezetükben. Ehhez új képességeket kell kialakítani, amelyben a Bartlett elméleti

¹ János Pataki, PhD candidate, National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, ORCID: 0000-0002-3387-561

modell alkalmazásával adhatók adekvát válaszok. Tanulmányom célja, hogy megvizsgáljam a Szövetségre a jövőben háruló feladatokat, valamint a teljesítésüket szolgáló folyamatokat annak érdekében, hogy megerősítsék a Szövetséget a tartós béke tényezőjeként.

Kulcsszavak: NATO, kihívások, Bartlett-modell

Premise

NATO was established in 1949 as an opposition to the Soviet Union and was created under American leadership. Its main aim was to protect its members' sovereignty on the basis of the United Nations Charter. Its main role as a military alliance was to promote stability within the Alliance. In the last few decades, the political climate transformed, and consequently, the concept of security was heavily influenced. The Alliance has also transformed, and it pledged that it will respond according to the emerging security challenges.² Since its establishment, more and more European countries joined the NATO. For example, Hungary entered in 1999 along with Czech Republic and Poland. NATO was determined to provide security in Europe. Up to this date, the Alliance maintains stability and security in the European and Atlantic regions, and undergoes transformation, which would allow the Alliance to react to emerging challenges, such as terrorism³ or cyber warfare.⁴

One of the most important component of NATO is Article 5, the concept of collective defence: "an attack against one Ally is considered as an attack against all Allies".⁵ The concept of collective defence was laid down by the founding document in 1949, the Washington Treaty. Under the Treaty, member states are obliged to share the responsibility to carry out the tasks which are necessary in achieving security within the Alliance.⁶ It also demands that the states cooperate with regard to the rules and regulations in order to maintain security in the international system. Although, ideally, the states would use conflict as a last resort, the collective security model demands that, in case of external aggression, the states do not hesitate to retaliate.⁷ Historically, the Alliance not only decreased the risk of external aggression towards any member state, but it also contributed to the maintenance of peace between European countries who were in war several times in history. NATO simply created an environment where countries are heavily dependent on each other in terms of security, and can cooperate in the interest of their own wellbeing.⁸

² NOETZEL-SCHREER 2009.

³ JONES 2012, 3–8.

⁴ *NATO Cyber Defence*, 2016.

⁵ *Collective defence – Article 5*, 2019.

⁶ *Collective defence – Article 5*, 2019.

⁷ KUPCHAN–KUPCHAN 1995.

⁸ MORAN 2015.

New challenges

NATO's new Strategic Concept acknowledges that the sole existence of nuclear warfare is a threat to the international community, therefore it is in its best interest to continue to share nuclear weapons with its non-nuclear members to deter a nuclear war. According to the classical deterrence theory, the dissemination of nuclear weapons would prevent a nuclear warfare, which is one of the main challenges NATO faces.⁹ Nuclear sharing shows that Allies face a major threat, in this case a nuclear war, and they devised a strategy based on a shared interest, to overcome a challenge. NATO's nuclear sharing policy was laid down in the Strategic Concept, with an emphasis on deterrence. "The fundamental purpose of Alliance nuclear forces is deterrence ¹⁰ [...] deterrence, based on an appropriate mix of nuclear and conventional capabilities, remains a core element of NATO's overall strategy."¹¹ In this case, the Alliance takes a realist approach to the notion of collective security and defence. From a realist point of view, the international system is in the state of anarchy, states are more likely to recognize alliances as a tool to achieve their self-interest. From this perspective, nuclear sharing represents both balancing and defensive tactic. Those who oppose nuclear sharing argue that it violates international law, the Non-Proliferation Treaty (in force since 1970). They suggest that nuclear sharing violates Article I, which prohibits the sharing of nuclear weapons, and Article II, which prohibits obtaining such weapons.¹² Non-nuclear nation-states who received nuclear weapons from the U.S. are strictly prohibited to use them, unless the U.S. President commands it during a war.

NATO's future engagement needs to be aware of the challenges and dangers that can significantly influence NATO's mission and operation. In my opinion, the statements of Huntington¹³ are still of great importance and National Intelligence Council (NIC) reports cannot be ignored. Based on these documents, I would like to outline the major trends that may occur in the future.

NIC report *Global Trends*

The Director of the NIC (National Intelligence Council) prepares a report entitled *Global Trends – Paradox of Progress (2017)* every four years, which looks forward to 15-20 years. The possible future trends proposed by the NIC report are supported by scientific studies and statistic.

The 2017 report outlines scenarios that can be predicted from current processes. According to the NIC report, governments will be in an increasingly difficult position

⁹ NOETZEL–SCHEER 2009, 211–226.

¹⁰ *NATO's nuclear deterrence policy and forces* é. n., 1.

¹¹ *NATO: Strategic Concepts*.

¹² NASSAUER 2001.

¹³ Huntington, Samuel Phillips (1927–2008), University Professor, Coordinator of Security Planning for the National Security Council. For more information: www.nytimes.com/2008/12/29/education/29huntington.html (Accessed: 15. 01. 2020)

due to the changing economic and technological environment in the next 18-20 years. The report points out that the international system which emerged after the Second World War is falling apart, as international peace and security are threatened by climate change and terrorism, and countries are finding it difficult to meet the growing needs of citizens.

The report outlines three scenarios that are not alternatives to each other, but are highly overlapping.

„Islands” – national scenario¹⁴

According to the report, the 2008 global economic crisis still has a significant effect on global economy. The report predicts that stagnation is likely until 2035. The isolation policy will be the characteristic trend in economy at state level. With regard to the population, social inequalities continue to rise, and the standard of living of the middle class will stagnate. Thus, losing masses will become more and more antiglobalists, putting politicians in a protectionist direction.

Global value chains and commercial networks will be transformed into regional or local (national) networks. One of the positive aspects of these processes is that the high pressure turns development towards robotics, 3-D printing and similar directions. However, the spread of the ‘lock-in’ trend is hampered by food and water scarcity caused and by climate change, which is particularly problematic in Africa and the Middle East.

Furthermore, due to the demographic changes, there are labor shortages in developed countries and more and more workers are coming out of economic interest from the Third World. According to the report, one possible outcome is illegal migration, and this will be a growing problem in developed countries.

„Orbits”¹⁵ – Regional scenario

In the next twenty years, the international power system will collapse, because it was formed prematurely after the Second World War. America may lose its hegemonic role.

By the mid-2020s, every medium power gets its own small area of influence in the region, where its own rules apply. China acquires East Asia, therefore entire rivers will be divided from other countries to irrigate lands of China, and artificial islands will be built to use them as military bases

The influence of Russia is expanding to Central Asia. Iran is trying to take the lead in the Middle East. However, each central powers have significant internal problems, social and economic conflicts. Therefore, they are trying to promote their power in international politics.

¹⁴ *Global Trends – Paradox of Progress 2017*, 50–53.

¹⁵ *Global Trends – Paradox of Progress 2017*, 54–57.

Thus, trying to compromise will be very difficult in international politics. The middle powers begin to arm, but avoid open conflict. The next twenty years will be characterised by cyber attacks, propaganda campaigns, proxy wars, constant struggle with diplomatic and economic pressure, but an actual war is unlikely to happen in the near future.

The 21st century will not be the United States century...¹⁶

„Communities”¹⁷ – international: city versus state

An important statement of the report is that the next period will be characterised by the decline of the globalised economy and American hegemony. The conflicts and challenges will be difficult for the governing states around the world. Governments need to deal with more than one problem at a time:

- social dissatisfaction due to poor economic performance and unequal wealth distribution,
- terrorism (cyber and armed terrorism)
- ever-increasing number of refugees and conflicts,
- climate change,
- and power struggles.

The population are expecting more and more support from states, which, however, face more and more challenges, and their resources are scattered. Ideally, states should play a greater role to create an order in the midst of chaos, but in reality, this task is very costly in the short term and unlikely in the long run. There are two options for governments:

1. They will be able to gain even more control over the lives of citizens, moving towards a more authoritarian direction, giving up democracy more and more;
2. They surrender more and more areas of life to local, regional and urban authorities, NGOs, companies and other communities.

According to NIC analysts, the main characters may be leaders of increasingly populated cities in case of the second option. Besides climate change and robotisation, the population of big cities is increasing. Today, about half of the humanity live in towns, but by 2050 it will be two-thirds. The number of megapolises are also constantly increasing. In 2014, there were more than 28 million cities in the world, there will be 41 million by 2030, and twenty cities will have more than 5-10 million inhabitants.

¹⁶ *Global Trends – Paradox of Progress 2017*, 32.

¹⁷ *Global Trends – Paradox of Progress 2017*, 58–61.

According to Huntington

The roots of the Western civilization stretches back to the 700 and 800s.¹⁸ According to Huntington, three main groups account for Western civilization: Europeans, North Americans and Latin Americans, and it also include countries with European settlers such as Australia or New Zealand. Although during the 19th century North America regarded itself as different from Europe, by the 20th century its identity changed and it became closely related to Europe, in terms of identity. Regarding its development and distinct identity, Latin America was and is still very different from Europe and North America, and it is often considered as a separate civilization.¹⁹

Ultimately, in terms of politics, the notion of cultural identity gained a great importance in the Post-Cold War. The nation states continue to be the protagonists of world politics, which are already assembled according to civilisations. Huntington says the following:

- today's world is versatile and polygonal,
- there is a change currently in the balance of power between civilizations,
- a world order based on civilizations is developing,
- The West is increasingly confronted with other civilizations,
- Western civilization is not universal,
- democracies change.

The findings and statements of Huntington's book were published in 1996 and the scenarios outlined in the NIC report are consistent with it. I think it is important to highlight one of Huntington's thoughts that warns of the danger of „fissile societies“, which already happened in Ukraine in 2014.

NATO 2030, „Essential security, dynamic engagement“

In my opinion, the future tasks and objectives of NATO were determined using the Bartlett model. The model helps to create a balance in strategic planning processes, taking into account the variables (objects, ends, strategy, resource, environment) on one level. Thus, it is possible to define the interaction between the key variables and help to overcome the inevitable tensions between these variables.

¹⁸ HUNTINGTON 1996, 45.

¹⁹ HUNTINGTON 1996, 46–47.

Figure 1
Bartlett Model

Source: BARTLETT–HOLMAN–SOMES 1995, 115.

Objectives and ends

By 2030, the fundamental objective is to guarantee the “necessary” (expected) security, which ensures political, economic and military stability. An adequate level of security is provided in the world when different threats do not endanger the “necessary” security of the world. Therefore, one of the most important preconditions for security is the implementation of effective and successful political, economic and military procedures and tasks. A predetermined level of security ensures that defence objectives can be achieved under any given circumstances.

Security environment

Analysing the security environment is the most important task, but it is also highly difficult. It is because emerging challenges can fundamentally change plans and objectives. The following factors should be considered in the next period:

- Climate change and related disaster control tasks
- Concentration of the population and related public security tasks
- Escalation of migration
- Terrorism and related organised crime
- Cyber warfare
- Uninterrupted world trade
- Armament competition between middle powers
- State failure (“rupture states”)

Strategy

The goal is to guarantee the “necessary” security within the alliance and beyond. At the policy level, the functioning and the effectiveness of existing international organisations need to be reviewed to ensure they can effectively respond to new challenges. With regards to the economy, international economic organisations will have a major role to play in reducing the likelihood of financial crises. This will be done by implementing new domestic economic policies and developing new forms of international cooperation. The future of the Alliance must be outlined, analysed and different scenarios must be drawn up on the basis of various uncertainties. The US leadership will continue to be important in NATO, but Europe must have to build the right forces. The NATO Response Force (NRF) will continue to play an important role, but the focus will be on crisis management, one of NATO’s fundamental security tasks.

Forces and Means

Commonly used military methods include all elements of the armed forces that can act as a passive deterrent by carrying out certain activities such as:

- International peace-keeping and peace-building actions
- NRF applied abroad
- NRF applied in domestic areas (national level).

The use of NRF in domestic (NATO) areas are often criticized as an outdated practice, which will not be able to provide public safety. As a result, military operation will have a cooperative means to achieve desired public safety. The Special operations are playing an increasingly important role, they are typically used in Homeland in cooperation with specially trained organisations of similar purpose for law enforcement agencies.

Resource constraints – “Less money”

An important statement of the NIC report is that the next period will be characterised by the decline of the globalised economy and American hegemony. The conflicts and challenges will be increasingly difficult for leaders around the world. The governments need to deal with more than one problem at a time:

- social dissatisfaction due to poor economic performance and unequal distribution,
- the cost of law enforcement will rise, but it will not be able to meet the expected level of security.

Risk

Every decision has the potential for failure, because environment variables cannot be precisely defined in advance. This applies equally to international or even domestic policy. Continuous assessment of the chances of success and failure are therefore very important in strategic planning. The constant pursuit of harmonising the changing elements of the strategy can reduce the risk of failure.

I see the issue of cooperation as the greatest risk factor, as the problem lies in the capability of cooperation between political, military and law-enforcement decision makers, and whether they are able to work together. I note that I set up this problem in 2012, but I received a clear refusal by the organisations concerned.

General conclusions

A key international trend is economic globalisation. The secure functioning of economy determines the welfare of humanity worldwide, because the safety and values of the participants of the global economy are very important both in the present and in the future. The standard of defence expenditures and responsibility have to be defined on the basis of a suitable risk analysis for state and/or owner.

The first section of this paper studies the effects of progressive globalisation that do not only pose a global security problem but also appear directly or indirectly at regional or local level. These effects can result in growing intrastate tension and possible natural disasters, climate change, non-functioning state, terrorism and organised crime and other conflicts in countries and regions. Therefore, closer cooperation with international organisations and institutions is needed in the critical zones.

The impact of the terrorist attacks on the world economy and its various sectors were investigated by economists. It was established that the incidental damages of the attacks were more severe than the amount of direct damage. In the design phase of the protection of critical infrastructure the „domino effect” should be taken into consideration, due to which the damages and impacts of the events can multiple and secondary, tertiary damage can occur.

NATO however remains the leader on if situation requires coherent use of our instruments, including, diplomatic, political, development, economic and trade co-operation, humanitarian, crisis response and civilian and military crisis management. I suggest that the military force and the companies involved in the implementation of the safety profile of the security problems must have safety certificate issued by the national authorities.

References

- BARTLETT, Henry C. – HOLMAN, G. Paul – SOMES, Timothy E. (1995): The Art of Strategy and Force Planning, *Naval War College Review*, Vol. 48, No. 2. 114–126.
- HUNTINGTON, Samuel P. (1996): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York, Simon & Schuster.
- JONES, John K. (2012): *NATO's Relevance in the Twenty-First Century*. Student academic research paper. Philadelphia, United States Army War College.
- KUPCHAN, Charles. A. – KUPCHAN, Clifford A. (1995): The Promise of Collective Security. *International Security*, Vol. 20, No. 1. 52–61.
- MORAN, Andrew (2015): The North Atlantic Treaty Organisation. In HOUGH, Peter – MORAN, Andrew – PILBEAM, Bruce – STOKES, Wendy eds.: *International Security Studies. Theory and Practice*. London – New York: Routledge. 306–319.
- NOETZEL, Timo – SCHREER, Benjamin (2009): Does a multi-tier NATO matter? The Atlantic Alliance and the process of strategic change. *International Affairs*, Vol. 85, No. 2. 211–226.

Internet references

- Collective defence – Article 5* (2019). NATO. Available: www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm (Accessed: 25. 04. 2019.)
- Global Trends – Paradox of Progress* (2017). National Intelligence Council. Available: www.dni.gov/files/documents/nic/GT-Full-Report.pdf (Accessed: 20. 05. 2020.)
- NASSAUER, Otfried (2001): *Nuclear Sharing in NATO: Is it Legal?* Berlin Information-center for Transatlantic Security. Available: <https://www.bits.de/public/articles/sda-05-01.htm> (Accessed: 12. 04. 2019.)
- NATO Cyber Defence* (2016). NATO, Fact Sheet. Available: www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-cyber-defence-eng.pdf (Accessed: 20. 05. 2020.)
- NATO's nuclear deterrence policy and forces*. NATO. Available: www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50068.htm (Accessed: 08. 04. 2019.)
- NATO: Strategic Concepts*. NATO. Available: www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm?selectedLocale=en (Accessed: 12. 06. 2018.)

Kasznár Attila¹

A kínai–amerikai kereskedelmi szembenállás és ennek hatása a magyar nemzetbiztonságra²

The Chinese–US Trade Confrontation and Its Impact on Hungarian National Security

A kínai–amerikai kereskedelmi háború mind élesebb keretek között zajlik. Hatása nemcsak a két állam kapcsolataiban mutatkozik meg, hanem gyakorlatilag mind látványosabban jelentkezik az államközi viszonyokban is. A kiélezett gazdaságpolitikai helyzet olyan új szituációt teremt a nemzetközi viszonyrendszerben, amelyre a globális közösség nincs felkészülve, hiszen korábban példa nélküli hatással járó események sora következhet be.

A magyar nemzetbiztonság vonatkozásában számos új kihívás is megjelenne a kínai–amerikai kereskedelmi konfliktus kiszélesedésével párhuzamban. Az új helyzet keretei nagyjából meghatározhatók, azok rögzítése lényeges is a nemzetbiztonság szavatolása érdekében. Az esetleges új biztonsági környezet jelentette kihívásokra azonban érdemes időben felkészülni. Az esetlegesen kialakuló új, kedvezőtlen nemzetközi viszonyrendszer a felkészületlenség hiányában ugyanis jelentős nemzetgazdasági sérelmekkel járhat.

Kulcsszavak: kereskedelmi háború, Magyarország, Kína, USA, gazdaságbiztonság, globális biztonság

The Chinese–American trade war is intensifying. Its impact can be felt not only in the two states' relations but – more and more spectacularly – in the interstate relations too. The tense economic policy situation generates new conditions in the international

¹ Kasznár Attila adjunktus, Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar Alkalmazott Társadalomtudományok Intézet, ORCID: 0000-0002-5498-0855

² A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, „Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban” című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

relations that the global community is not prepared for, since a lot of unprecedented event may occur. Referring to the Hungarian national security, several new challenges could emerge paralelly with the widening Chinese–American commercial conflict.

The frames of the new situation can be and have to be determined in order to ensure national security. It is worth being on guard with regard to the challenges of the new security environment. The new, unfavourable international relations that might take shape could cause significant problems in the national economy due to unpreparedness.

Keywords: trade war, Hungary, China, USA, economy security, global security

Bevezetés

2018 nyarán vette kezdetét a kínai–amerikai kereskedelmi háború,³ amely mára a világgazdaság egyik legmeghatározóbb, legbizonytalanabb kimenetelű és rendkívüli biztonsági kockázatokkal fenyegető eseménysorává vált. A Kínai Népköztársaság és az Amerikai Egyesült Államok között végbemenő gazdasági konfliktushalmaz olyan új viszonyrendszer-kiépülés létrejöttének lehetőségével fenyeget, amelynek minimális számú haszonélvezője volna.

A 21. század elején végbemenő világméretű, a Kínai Népköztársaság felemelkedését eredményező gazdasági és politikai folyamatok természetesen magukban hordozták, hogy előbb-utóbb a két globális nagyhatalom szembekerül egymással. „Az új évszázadban két, bizonyos szempontból egymás ellen ható tendencia jelent meg. A kínai–amerikai kapcsolatok számos kérdésben többnyire az együttműködés irányába haladtak. Idővel azonban a történelemben és a geopolitikai irányultságban gyökerező különbségek is kezdtek nyilvánvalóvá válni.”⁴

A nézőpontok azonban különbözők, így ami az egyik oldalon pozitívumként jelentkezik, az a másik félnél pontosan ellenkező előjelű folyamatokat indíthat be, amint az jelen esetben is tapasztalható. „Kína számos gazdasági mutató tekintetében túlszárnyalta az USA-t, s amint a jelenlegi kereskedelmi háború támogatottsága is mutatja, az amerikai politikában pártoktól függetlenül aggodalom kísérte a kínai felemelkedés folyamatát.”⁵ Az aggodalom érzését pedig felerősítette, hogy az amerikaiak Kínával szembeni gazdasági térvészése főként bizonyos csúcstechnológiát megvalósító iparterületeken valósult meg, ez pedig egyértelműen vezetett a két állam közti összeütközéshez, a kereskedelmi háborúhoz.

A globális gazdasági és kereskedelmi hálózatok működése olyan komplex hálózati modellt képez, amelyben bármely szereplő cselekedete bármely egyéb szereplő életét befolyásolja. Egy olyan hálózati elven működő rendszerben, mint a jelenlegi globális gazdasági-politikai képződmény, a legkisebb alkotót érő negatív hatás a többi résztvevőre is jelentős következményekkel jár. Az általános hatás sokkal jelentősebb

³ WONG–CHIPMAN KOTY 2019.

⁴ KISSINGER 2014, 515.

⁵ POLYÁK 2019.

abban az esetben, ha valamely meghatározó állam esetében jelentkezik a negatívum, amely akár dominóelv szerint végigsöpörhet az összes szereplőn.

A helyzet komolyságát jelzi, hogy a konfliktus kapcsán egyértelmű, hogy nem egyszerű kereskedelmi vagy gazdasági vészhelyzet léphet életbe a globális államközösség országaiban, hanem a gyakorlatban nemzetbiztonsági szintű probléma keletkezhet.

Jelen tanulmánynak nem célja, hogy a kínai–amerikai kereskedelmi háború komplex hátterét és hatásait bemutassa. Ehelyett a középpontba a konfliktus hátterének és forrásának egy sajátos aspektusú megközelítése kerül, miközben kiemelt figyelem irányul a két nagyhatalom elmérgesedett szembenállásából a magyar nemzetbiztonságot veszélyeztető esetleges fenyegetésekre.

A kínai globális térnyerés sajátos háttere

1987-ben, a kínai reformok atyja, Teng Hsziao-ping úgy vélekedett, hogy országának hosszú távú sikere a ritkaföldfémek kitermelésének és kereskedelmének kizárólagos felügyeletében rejlik. A 20. század egyik legkiemelkedőbb politikusa 1986-ban hirdette meg azon programját, amelyben előírta, hogy középtávon Kínának kell a ritkaföldfémek vezető exportőrévé válnia. Mind kevesebb kétség férhet hozzá, hogy az utóbbi időben egyértelművé válik annak a ténye: a Teng Hsziao-ping útmutatásainak nyomán elinduló és az azt követő Kínai Népköztársaság a ritkaföldfémek gyakorlatilag egyedüli exportőrévé válik.

Már a 2010-es évek elején az elképzelés valóra vált, és Kína az említett anyagok világkereskedelmének 97%-át mondhatta magáénak.⁶ Ennek eredményeként pedig tulajdonképpen teljes mértékben a felügyelete alá vonta úgy az elektronikai termékek, mint a félvezetők, illetve a különféle hadiipari felszerelések gyártásában kulcsfontosságú alapanyagok globális kereskedelmét.

Joggal adódik a kérdés, hogy mi vezette Teng Hsziao-pinget arra, hogy a ritkaföldfémekben lássa országa fejlődésének zálogát, miért is tekintett ezekre az ásványi anyagokra úgy, mint a „kőolajkincsre,” amely Kínának adatott? Pontosán milyen célra is használhatók, és miért ennyire fontosak ezek az ásványi anyagok? Néhány igazán eklatáns példa a felhasználási területekre:

- chipek,
- merevlemezek,
- műholdak,
- radarkészülékek,
- katonai kommunikációs eszközök,
- hadászati dróntechnológia,
- mobil kommunikációs eszközök.

⁶ Ezen a ponton érdemes lehet megjegyezni, hogy számos ország rendelkezik, több esetben jelentős ritkaföldfém-tartalékkal, azonban a korábbi évtizedekben azok kitermelését leállították, mivel Kína olcsóbb forrásnak bizonyul, mint a saját kitermelés. További kérdés ugyanakkor, hogy a bányászati tevékenységet milyen gyorsasággal képesek újraindítani, annak költségeit tudják-e viselni, illetve vállalják-e a környezet-szennyező eljárások alkalmazásából eredő társadalmi konfliktusokat.

Teng pontosan tudta mire kíván építeni. „Tovább kell haladnunk az úton, a kínai típusú szocializmus felé. A kapitalizmust több száz éve építik. Milyen hosszú ideje építjük mi a szocializmust? Ráadásul elvesztegettünk húsz évet. Ha a Népköztársaság megalapításától számítva száz éven belül egy viszonylagosan fejlett országgá tudjuk tenni Kínát, az kiugró teljesítmény lesz.”⁷ Kiemelkedő politikai zsenije és kimagasló stratégiai képességei hozzásegítették, hogy tökéletesen mérje fel az információs technológiában rejlő lehetőségeket, és azt, hogy tudatos, időt engedő, lassú lépésekre alapozó építkezéssel lehet Kínát ismét nagyhatalommá tenni. Kína pedig Teng Hsziao-ping útmutatása szerint, szépen csendben kezdett bele abba a több lábbon álló, tudatos építkezésbe, amelynek eredményeként a modern információs technológiák gyártása során elengedhetetlen nyersanyagok lényegében kizárólagos kitermelőjévé vált.

A tengi tudatos építkezést mi sem jelzi jobban, minthogy mindezzel párhuzamosan a modern információtechnológiai eszközök jelentős része kapcsán a pekingi vezetésnek sikerült elérnie, hogy azokat Kínában gyártsák. Ennek eredményeként az ázsiai ország olyan globális függőséget alakított ki, amely szinte kihagyhatatlan szereplővé tette Kínát az információs társadalmak építése során. A kutatás-fejlesztés területén elért eredményeket jól mutatja, hogy az információtechnológia terén jelenleg csúcstechnológiát képező 5G-hálózatok fejlesztésében és kiépítésében a Kínai Népköztársaság jár az élen. Csakhogy az 5G-hálózatok építése, fejlesztése és felügyelete révén, az ezt megvalósító állam stratégiai gazdasági, információáramlási és információ-szerző előnyre tesz szert gyakorlatilag az összes többi globális szereplővel szemben, amely tény beláthatatlan politikai és társadalmi következményekkel jár a lemaradó államok esetében. Ennek eredményeként pedig „az USA, mint regnáló nagyhatalom fenyegetve érzi magát a gazdasági, politikai és katonai téren is rohamosan erősödő Kínai Népköztársasággal szemben, amit a Szovjetunió széthullása óta a legnagyobb kihívásnak tekint”.⁸

Az Amerikai Egyesült Államok nemzetbiztonsági szakemberei felismerték a fentebb leírtakat, és ennek nyomán Washington elkeseredett harcot kezdett annak érdekében, hogy az 5G-fejlesztések globális infrastrukturális rendszerét ne a kínai beruházók építhessék ki. A szakértők szerint ugyanis, ha kínai vállalatok felügyelnék az 5G-rendszereket, akkor Washingtonnak és szövetségeseinek – így Magyarországnak is – jelentősen sérülnének nemzetbiztonsági érdekei.⁹ Ugyanakkor ezzel párhuzamosan az amerikai nemzetbiztonsági rendszer számos sebből vérzik, amelyek közül csak az egyik, hogy egyet nem értés miatt kénytelen volt lemondani Donald Trump nemzetbiztonsági tanácsadója, John Bolton.¹⁰ Ez a tény pedig további indoklását adja a Kínával szembeni amerikai fellépésnek, amely tulajdonképpen egy kényszerű védekezési stratégia részeként is értelmezhető.

⁷ TENG 1992, 370.

⁸ MATURA 2019.

⁹ A szakértők leginkább attól tartanak, hogy mivel az adatforgalom Kína által felügyelt eszközökön zajlana, így gyakorlatilag, többek között az egyes államok nemzetgazdaságával, védelempolitikájával, illetve minden egyéb lényeges információjával, sőt az állampolgárokkal kapcsolatos személyes adatok is az ázsiai hatalom birtokába kerülhetnek.

¹⁰ Mandiner 2019.

Nem véletlenül, hiszen már a laikusoknak is egyértelmű a legmodernebb információtechnológiai rendszerek terén a kínai fölény, amelyet elsősorban a Huawei testesít meg. Ennek eredménye az a globális szankcióhadjárat, amelyet az amerikai–kínai kereskedelmi háború keretében Washington hirdetett a kínai óriás ellen, és amelyhez több, az amerikai szövetségi rendszerhez tartozó állam – Japán, Tajvan, Ausztrália és Új-Zéland – csatlakozott. Mint azonban azt már fentebb is kifejtettem, a Huawei ellen bevezetett szankciók ténye leginkább annak a bizonyítékként értelmezhető, hogy Kína bejelentkezett a globális nagyhatalmi pozícióra, amelynek ténye félelemmel tölti el a washingtoni döntéshozókat, hiszen Peking valóban rendelkezik azokkal a képességekkel, amelyek alkalmassá teszik erre, elsősorban a ritkaföldfém-készlettel, valamint annak felhasználásához való technológiával és szakértelemmel. Vagyis tulajdonképpen a ritkaföldfémkincs birtoklása, párosulva az 5G-technológia terén elért kínai fölényvel az, amely a kínai–amerikai kereskedelmi háború igazi oka, hiszen ez az, amelyre egyik vagy másik fél technikai fölénye építhető.

Jelenleg megállapítható, hogy az 5G-hálózatok kapcsán kialakult konfliktus folyamatosan mélyül, és mindkét országban fokozódnak a kereskedelmi konfliktus miatti feszültségek.¹¹ Az Amerikai Egyesült Államok és egyes szövetségesei, nemzetbiztonsági veszélyre hivatkozva, egymás után jelentik be, hogy kiltják területükről a szakterületen világvezetőnek tekinthető kínai nagyvállalatokat. A kiterjedt kereskedelmi háború, amelynek kulcsütközete éppen az 5G-technológia néhol már-már a hidegháborús szembenállás jeleit mutatja. Eközben a fél világ döbbenettel áll a kialakult helyzet előtt és rémülten kérdezi: hogyan lehet, hogy a kínaiak a semmiből, egyszer csak kulcspozícióra tettek szert a legmodernebb infokommunikációs rendszerek kiépítésében? A valóság azonban egész más, Kína egy hosszú, és rendkívül tudatos építkezés eredményeként vált az információs technológia szuperhatalmává, amely építkezés megindítása Teng Hsziao-pinghez volt köthető. Teng Hsziao-ping zsenijét a kortársai is felismerték, azonban mára bebizonyosodott, hogy személyében a történelem egyik legnagyobb stratégiáját tisztelhetjük. Teng ritkaföldfémekkel kapcsolatos felismerése igazi nagy ugrást jelentett Kínának, amelynek eredményeként a több ezer éves állam visszanyerte régi dicsőségét.

Ameddig Peking igyekezett megszerezni a technikai fölényt biztosító globális ritkaföldfémkészlet felügyeletét, addig a liberális kereskedelmi politikában és a technológiai, kulturális fölényében vakon hívó Amerikai Egyesült Államok mindinkább visszaszorította a ritkaföldfémek kitermelését. Sorra zárták be az amerikai bányákat, elsősorban környezetvédelmi okokra hivatkozva. Így az elmúlt évtizedek során a korszerű hadi- és információtechnológiához nélkülözhetetlen alapanyagok terén Washington importfüggővé vált, miközben a modern információtechnológia terén visszaesett a kutatás-fejlesztés volumene. A korábban az információtechnológia úttörő államaként számon tartott amerikaiak a legmodernebb technológia, azaz az 5G fejlesztése terén lemaradt a versenytársakkal, úgy Kínával, mint sok tekintetben az Európai Unióval szemben is. Amerikai szempontból különösen kellemetlen

¹¹ ZHENG–WU 2019.

a kérdés, hiszen jelen esetben nem egy szövetséges állam viszi a prímet, hanem egy nagyhatalmi vetélytárs.

A The Chinese University of Hong Kong oktatói szerint az akadémiai kutatások és a szakértői előrejelzések egybehangzóan megerősítik, hogy a kínai–amerikai kereskedelmi háborúnak figyelemreméltó következményei lesznek mindkét állam esetében, azonban a gazdasági negatívumok az egész világgazdaságra kihatással bírnak majd.¹² Vagyis elmondható, hogy a konfliktus hatásai nem fognak megállni a két nagyhatalom határainál, hanem világszintű kihatásai lesznek. Az Európai Unió meghatározó telekommunikációs vállalatának – Vodafone, Deutsche Telekom – vezetői szerint a Huawei elleni fellépés mintegy két év hátrányt jelentene az európai 5G-hálózat kiépítésében.¹³ Márpedig Európa nagyon kiéhezett a sikerre, arra a gazdasági sikerre, amely az utóbbi évek gazdasági mutatói szerint igencsak elkerüli. A kínai–amerikai kereskedelmi háború pedig semmi jóval nem kecsegtet az európai államok gazdasági lehetőségeivel kapcsolatban, sőt „mint amikor egy csillogó Mercedes beszorul két kamion közé, úgy téríti le pályájáról az európai gazdaságot az Egyesült Államok és Kína kereskedelmi konfliktusa”.¹⁴ Az európai gazdaság ugyanis jelenleg rendkívüli mértékben kiszolgáltatott mind Kína, mind az Amerikai Egyesült Államok irányában.¹⁵ Ez pedig nem jelent mást, mint hogy a világvezető két állam kereskedelmi háborúja nemzetbiztonsági kérdésként jelentkezik az európai országok számára.

A csatározás ugyanis súlyos következményekkel járhat, hiszen „nem kétséges, hogy a legnagyobb fejlődő és a legnagyobb fejlett ország közötti kereskedelem háború hátrányosan érinti a globális gazdasági és kereskedelmi fejlődést, és rombolja a kereskedelmi kapcsolatokat”.¹⁶ Egy olyan szituációban, amelyben a globalizáció hatására a nemzetek egymásrautaltsága sokkal erősebben érvényesül, mint bármikor korábban.

Minél tovább tart a szembenállás, annál jelentősebb, általános negatív következményekkel kell számolni, mivel „az USA és Kína között az elsőbbségért folyó harc hullámai – közvetve vagy közvetlenül – egyre több országot érnek el, növelve az általános bizonytalanság érzését, a cégek működési kockázatait, és ezzel a világgazdasági válság esélyeit”.¹⁷ Ezekben az államokban pedig nagy valószínűséggel olyan társadalmi folyamatok indulhatnak meg, amelyek esetlegesen fegyveres konfliktusokhoz is vezethetnek.

A szembenállás kimenetele nehezen jósolható meg, mivel a Kínai Népköztársaság kapcsán megállapítható, hogy az mindinkább keményfejű globális szereplő, amely erőteljesen képviseli a nemzeti érdekeit.¹⁸ Mivel pedig Hszi Csin-ping kínai államfő „elérkezettnek látja az időt arra, hogy Kína jelentős, vezető szereplőként lépjen fel a világban, és ennek megfelelően alakítja az ország biztonságpolitikáját”,¹⁹ ezért várható, hogy Peking mind kevesebb hajlandóságot fog mutatni arra, hogy meghátráljon az amerikaiakkal szemben.

¹² CHONG–LI 2019, 24.

¹³ MEYER 2019.

¹⁴ MCHUGH 2019.

¹⁵ Kína irányában az ipari termelés kiszervezése, míg Washington irányában a katonai biztonság okán.

¹⁶ ZHU–YANG–FENG 2018, 425.

¹⁷ CSATH 2019.

¹⁸ MALLICK 2018, 17.

¹⁹ MATURA 2017.

A Southeast Asia and Oceania for the International IMD Business School vezetője, Winter Nie szerint az Amerikai Egyesült Államok nem nyerhet meg egy kereskedelmi háborút Kínával szemben, mivel a világgazdaság egyéb szereplői (Európai Unió, Dél-Korea) örömmel veszik át a piacot és a termelési lehetőséget is az amerikaiaktól, ha azok kivonulnak Kínából. Ugyanakkor maguk a kínaiak is nyitottak arra, hogy ne amerikai, hanem máshonnan származó termékeket vásároljanak. Nie példaként hozza, hogy a kínai repülőgéppiacon ugyanolyan jól lehet Airbust eladni, mint Boeinget, ha az amerikaiak kivonulnak, de a gépjárművek terén is a BMW vagy a Volkswagen bármikor ugyanolyan jól értékesíthető, mint a Ford. Azonban az amerikaiak esetében csak és kizárólag a piac- és befolyásvesztés jelenhet meg.²⁰

A konfliktus tehát a nemzetközi paletta minden államára negatív hatásokkal jár, olyan hatásokkal, amelyeknek erős nemzetbiztonsági kihatásuk van.

A magyar nemzetbiztonságra gyakorolt hatás

Az elmúlt évtizedek során kiépült komplex és összefüggő globális viszonyrendszerben a ritkaföldfémek kitermelése és kereskedelme kapcsán kialakult feszült viszonyrendszer minden állam, így Magyarország életére is jelentős hatást gyakorol; egyaránt kiemelkedők a gazdasági, a politikai, valamint a nemzetbiztonsági vonatkozásai is. Magyarország esetében számos olyan nemzetbiztonsági attitűd jelentkezik, amelyekre érdemes előzetesen is felkészülni, továbbá célszerűnek mutatkozhat a megfelelő válaszlépések mihamarabbi kidolgozása. Megállapítható, hogy az Amerikai Egyesült Államok és Kínai Népköztársaság kapcsolatrendszere egy fontos váltóponthoz érkezett, amelynél az egyetlen helyes út a mindkét fél számára előnyös kapcsolatok fenntartása, ugyanis az esetleges távolodás rendkívüli gazdasági recessziót eredményezhet mind a két oldalon.²¹ Ennek bekövetkezése pedig Magyarország számára kedvezőtlen pénzügyi, gazdasági és politikai hatásokkal járna.

Magyarország vonatkozásában a kínai–amerikai szembenállás elsősorban átételes problémakörön keresztül jelentkezik, a közvetlen fenyegetettség valószínűsége alacsonynak mondható. A jelenlegi gazdasági, politikai és biztonsági viszonyok mellett valószínűtlennek tűnik, hogy bármely, a konfliktusban szerepet vállaló állami vagy nem állami szereplő, akár az Amerikai Egyesült Államokkal, akár a Kínai Népköztársasággal fenntartott magyar kapcsolatok miatt lépéseket tenne hazánkkal szemben.²² Ugyanakkor a konfliktus közvetett hatásai több irányból is kiemelt biztonsági kockázatokat eredményezhetnek, amelyek akár egyfajta krízishelyzetben is manifesztálódhatnak. A magyar–kínai, illetve a magyar–amerikai kapcsolatok kiemelt stratégiai jelentőségéből adódóan azonban bármelyik reláció sérülése súlyos nemzetbiztonsági kockázatokat okoz.

²⁰ NIE 2017.

²¹ MELTZER–SHENAI 2019, 22.

²² Érdemes azonban megjegyezni, hogy egyes vezető amerikai politikusok szerint Washingtonnak nem szabadna a jövőben megosztania titkosszolgálati információkat olyan államokkal, amelyek a Huawei technológiáját alkalmazzák. KHARPAL 2020.

Az amerikai kapcsolatok kiegyensúlyozott keretek között tartása Magyarország elsődleges nemzetbiztonsági érdeke. Az Amerikai Egyesült Államok által vezetett Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) teremti ugyanis meg azt a biztonsági dimenziót, amely az ország külső fenyegetettségétől való védetségére lehetőséget biztosít, illetve amely lehetővé teszi egy esetleges hagyományos támadással szembeni hatékony fellépést. Vagyis elmondhatjuk, hogy Magyarország fizikaifenyvetés-nélküliségének egyik fontos biztosítéka a Washingtonnal fenntartott jó kapcsolat, illetve hazánk NATO-tagsága.

A kínai relációt figyelembe véve, nem hagyható figyelmen kívül, hogy Magyarország régiós vezető szerepre törekszik a Pekinggel fenntartott kapcsolatok, illetve azok megvalósulásának koordinációja tekintetében. A magyar–kínai gazdasági kapcsolatok kiemelt fontossággal bírnak, mégpedig elsősorban Magyarország szempontjából. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy egyre több az olyan szakértő is, aki szerint mára éppen Kína érdeke a globális szabadkereskedelem megvalósulása, míg az Amerikai Egyesült Államok a nagyhatalmak által felügyelt, zárt régiók protekcionista kereskedelmi rendszerében látja a világgazdaság jövőjét.²³ Ez pedig azt jelenti, hogy valószínűsíthetőleg Peking mindenképpen igyekszik majd fenntartani a Magyarországgal meglévő kölcsönösségi alapokon nyugvó jó kapcsolatait, illetve növelni az együttműködés színvonalát és volumenét. Mindazonáltal a két ország közötti kereskedelmi együttműködés elsősorban magyar érdek.

A veszélyeztetettség megjelenése, illetve fokozódása a nemzetbiztonsági feladatkör több aspektusát is érintheti. Valószínűsíthető, hogy elsősorban a gazdaságbiztonság területén következhetnek be olyan negatív tendenciák, amelyek Magyarország nemzetbiztonságára veszélyt jelenthetnek. A kínai–amerikai szembenállás eredményezhet ugyanis egy olyan sajátos helyzetet, amelyben egyik vagy másik, a konfliktus által érintett félnek az érdekei a másik térségből való kiszorítására tett – akár közvetett, akár közvetlen – kísérletekben manifesztálódhat.

A korábbiakban felvázolt nemzetközi összefüggéseket figyelembe véve Magyarország elsődleges érdeke fenntartani a korábban kialakult jó kapcsolatot mind a két nagyhatalommal, illetve minimalizálni az azok között zajló konfliktus nemzetközi következményeiből adódó károk bekövetkezésének lehetőségét.

Összegzés

A kínai gazdasági potenciál, a folyamatosan növekvő vásárlóerő párosulva a ritka-földfémek kereskedelmében betöltött kulcspozíció tényével egyértelművé teszi, hogy a Kínai Népköztársaság már megkerülhetetlen, világméretű hatalmi tényező. „Ma Kína a világ második legnagyobb gazdasága, ipari szuperhatalom, kereskedelmi szuperhatalom, második legnagyobb felhasználója a fogyasztási cikkeknek, ide érkezik a második legnagyobb külföldi tőkebeáramlás, a kínai devizatartalék a világ első helyezettje, a kínai nép gazdag. A kínai nép határozott lépéseket tett egy nagy úton!”²⁴

²³ SZÉNÁSI 2019, 11.

²⁴ XI 2018.

Mint új, felemelkedő nagyhatalom Kína jelentős kihívást jelent a jelenlegi nemzetközi keretek között meghatározó kulcsállamok, elsősorban az Amerikai Egyesült Államok, és részben a szövetségesei számára is.

A kínai–amerikai kereskedelmi konfliktussal kapcsolatosan megállapítható, hogy annak továbbvitele vagy kiszélesítése sem az Amerikai Egyesült Államoknak, sem a Kínai Népköztársaságnak nem érdeke, mivel annak következtében súlyos gazdasági hátrányok érhetik mind a két állam nemzetgazdaságát. „Kardcsörtetéssel és negatív hullámokkal megtelő világunkban tehát talán a legnagyobb garanciánk a békére az, hogy a nagyhatalmak nem ismernek újabb példákat a sikeres háborúra.”²⁵ A gazdasági szembenállás ilyen szinten való megvalósulása a globalizáció jelenlegi, hálózatosodást mutató kereteiben, a világ vitathatatlanul két legnagyobb gazdasági hatalma között, pontosan azt a példanélküliséget mutatja, amelyről a neves izraeli tudós, Yuval Noah Harari ír. A csatározás kimenetele nem lehet sikeres, nem lehet győztese egy ilyen háborúnak, a végelszámolásnál legfeljebb azt lehetne megállapítani, hogy az egyik résztvevő kevesebb veszteséget kellett, hogy elkönyveljen, mint a másik. Annak ellenére pedig, hogy Donald Trump szerint az Amerikai Egyesült Államok jobban viselné az adódó veszteségeket, egyáltalán nem biztos, hogy az események elfajulása esetén a befektetők, illetve az amerikai választók továbbra is osztanák a véleményét.

A két ország gazdasági életére gyakorolt negatív hatásokon túlmutatóan azonban megállapíthatók a globális kivetítődésekben rejlő veszélyek is, amelyek egyértelmű negatívumokat jelentenek a világgazdaság szempontjából. Vagyis kijelenthetjük, hogy a konfliktusban részt vevő két állam egész világot behálózó gazdasági jelenléte miatt egy kiéleződő vagy elhúzódó kereskedelmi csatározásnak gyakorlatilag minden egyes állam a kárvallottja lenne. A globalizáció folyamatainak eredményeként ugyanis nem vagy csak minimálisan találni olyan országot, amely gazdaságilag, politikailag, illetve biztonsági szempontok alapján ne lenne függő egyik, másik, vagy akár mind a két államtól. Ez azonban azt jelenti, hogy a globális sakkjárában jelenleg nem szerepel olyan figura, amelynek relatív érdeke fűződne ahhoz, hogy a két nagyhatalom viszonya konfliktusos maradjon.

Számos nemzetközi elemző úgy véli, hogy a következő évtizedben a két nagy állam dominanciája miatt ismét a normál rendszer fog helyreállni.²⁶ Azonban ez a fentebb leírtak és a bizakodás ellenére sem egyértelmű, ugyanis a történelmi események gyakran éppen a hasonló konfliktusok végletekig való kiéleződését, nem pedig az elcsitulását mutatják. Miközben jelentős számú szakértő éppen úgy vélekedik, hogy sem a Trump-adminisztráció, sem a kínai vezetők nem készültek még fel az érdemi tárgyalásokra, holott azokat jó kilátások mellett lehetne megtenni.²⁷

Amennyiben mégis a válság elhúzódásával járó forogatókönyv valósulna meg, annak hatásai jelenleg beláthatatlannak bizonyulnának a globális és az egyes nemzetgazdaságok vonatkozásában is, és világszerte jelentős biztonsági kockázatokat eredményeznének.

²⁵ HARARI 2018, 159.

²⁶ LAU 2019.

²⁷ WU 2019.

Magyarország esetében, bár elsősorban áttételes fenyegetettségek révén, mégis jelentős kockázatokkal kellene számolni politikai, nemzetgazdasági, biztonsági és nemzetbiztonsági területen is. Magyarország érintettsége valószínűsíthető, hogy elsősorban, mint az Európai Unió tagállamának, a közösségi tagságból fakadó kötelezettségei révén lenne eredeztethető. Vagyis Brüsszel Kínával kapcsolatos álláspontja alapvetően befolyásolhatja a magyar–kínai kapcsolatokat is. Egy a konfliktussal összefüggésben kialakuló egységes uniós álláspont ugyanakkor korántsem biztos, hogy Magyarország gazdasági és biztonsági érdekeit szolgálná. Levonható az a következtetés, hogy a magyar–kínai, illetve a magyar–amerikai kapcsolatok stratégiai jelentőségéből eredeztethetően Magyarország nemzetbiztonsági érdekei azt kívánják, hogy a Kínai Népköztársaság és az Amerikai Egyesült Államok között zajló kereskedelmi háború a legrövidebb időn belül véget érjen.

A világméretűvé dagadó államközi konfliktus megoldása csak a két ország vezetőinek higgadt, közös döntései által lehetséges. Hogy ezek mennyire fognak megtörténni, azt előrejelezni szinte lehetetlen, mindenesetre bizakodásra adhatnak okot a Kínai Népköztársaság vezetőjének Xi Jin-pingnek a szavai: „A Kína és az Egyesült Államok közti nagyhatalmi kapcsolati modell megújítására mindeddig nem volt példa, amelyet követhettünk volna. Kínának és az Egyesült Államoknak együttes erőfeszítéssel kell elősegítenie a két ország közti nagyhatalmi kapcsolat új modelljének kiépítését azáltal, hogy növeli a párbeszédet gyakoriságát, szorgalmazza a kölcsönös bizalmat, kibővíti az együttműködést, és felügyeli a vitákat.”²⁸

Felhasznált irodalom

- HARARI, Yuval Noah (2018): *21 lecke a 21. századra*. Budapest, Animus Kiadó.
- KISSINGER, Henry (2014): *Kínáról*. Budapest, Antall József Tudásközpont.
- SZÉNÁSI Endre (2019): *USA–Kína kereskedelmi háború és új világtrend kialakulása*. DOI: <https://doi.org/10.1109/MMUL.2019.2936930>
- TENG, Xiaoping (1994): Excerpts from Talks Given in Wuchang, Shenzhen, Zhuhai and Shanghai: January 18 – February 21, 1992. In *Selected Works of Deng Xiaoping Volume 3. 1982–1992*. Beijing, Foreign Languages Press.
- Xi, Jinping (2017): A nagyhatalmi kapcsolatok új modelljét kell kiépítenünk Kína és az Egyesült Államok között. In Xi Jinping: *Kína kormányzásáról*. Budapest, Antall József Tudásközpont.
- ZHU, Zeyan – YANG, Yaotang – FENG Shuqi (2018): *Trade War between China and US*. Conference: 2018 International Conference on Advances in Social Sciences and Sustainable Development. DOI: <https://doi.org/10.2991/asssd-18.2018.88>

²⁸ Xi 2017, 314.

Internetes források

- CHONG, Terence Tai-leung – LI, Xiaoyang (2019): *Understanding China-US Trade War: Causes, Economic Impact, and the Worst-Case Scenario*. Hong Kong, Lau Chor Tak Institute of Global Economics and Finance – The Chinese University of Hong Kong. Elérhető: www.igef.cuhk.edu.hk/igef_media/working-paper/IGEF/igef%20-working%20paper%20no.%2071%20english%20version.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 08. 26.)
- CSATH Magdolna (2019): *Mi lehet az amerikai–kínai kereskedelmi háború hátterében?* Világgazdaság. Elérhető: www.vg.hu/velemenymi-lehet-az-amerikai-kinai-kereskedelmi-haboru-hattereben-2-1701715/ (A letöltés dátuma: 2019. 08. 26.)
- KHARPAL, Arjun (2020): *Senator seeks ban on US sharing intelligence with countries using Huawei 5G gear*. Elérhető: www.cnbc.com/2020/01/09/us-lawmaker-seeks-intelligence-sharing-ban-with-countries-using-huawei.html (A letöltés dátuma: 2020. 01. 14.)
- LAU, Lawrence J. (2019): *How China can shrug off the impact of the US trade war on its economy and improve the lives of its citizens*. Elérhető: www.scmp.com/comment/insight-opinion/article/3011282/how-china-can-shrug-impact-us-trade-war-its-economy-and (A letöltés dátuma: 2019. 08. 27.)
- MALLICK, P. K. (2018): *US-CHINA Trade War: Analyses of Deeper Nuances and Wider Implications*. VIF Paper. Elérhető: www.vifindia.org/sites/default/files/US-CHINA-Trade-War.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 08. 26.)
- Mandiner (2019): *Lemondott John Bolton amerikai nemzetbiztonsági tanácsadó*. Elérhető: https://mandiner.hu/cikk/20190910_lemondott_john_bolton_amerikai_nemzetbiztonsagi_tanacsado (A letöltés dátuma: 2019. 09. 23.)
- MATURA Tamás (2017): *A Kínai Kommunista Párt 19. kongresszusa és egy új korszak hajnala. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések, 29. sz.* Elérhető: https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk_elemzesek_2017_29_a_kinai_kommunista_part_19_kongresszusa_es_egy_uj_korszak_hajnala_-_matura-t__original.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 09. 03.)
- MATURA Tamás (2019): *Az amerikai–kínai kereskedelmi konfliktus és ami mögötte van*. Elérhető: <https://merce.hu/2019/06/09/az-amerikai-kinai-kereskedelmi-konfliktus-es-ami-mogotte-van/?fbclid=IwAR0t3zKRRxSezE8U4jm5C-NqKjBPE-Y9670QN1RNItIlowo4AVIDrMHcmahA> (A letöltés dátuma: 2019. 08. 05.)
- MCHUGH, David (2019): *US–China trade war leaves Europe as collateral damage*. Elérhető: www.apnews.com/430bfb5fc12b40758fb41a57e4c9495f (A letöltés dátuma: 2019. 08. 29.)
- MELTZER, Joshua P. – SHENAI, Neena (2019): *The US-China economic relationship. Global Economy And Development*. AEI–Brookings Policy Paper. Elérhető: www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/02/us_china_economic_relationship.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 08. 25.)

- MEYER, David (2019): *The U.S. Is Losing Its Crusade Against Huawei*. Elérhető: <https://fortune.com/2019/04/24/us-huawei-ban-uk/> (A letöltés dátuma: 2019. 08. 24.)
- NIE, Winter (2017): *The US would lose a trade war with China, 'bigly'*. Elérhető: <https://thehill.com/blogs/pundits-blog/economy-budget/318135-the-us-would-lose-a-trade-war-with-china-bigly> (A letöltés dátuma: 2019. 08. 12.)
- POLYÁK Eszter (2019): *Kereskedelmi háború az USA és Kína között*. Elérhető: www.geopolitika.hu/hu/2019/03/12/kereskedelmi-haboru-az-usa-es-kina-kozott/ (A letöltés dátuma: 2019. 08. 24.)
- WONG, Dorcas – CHIPMAN KOTY, Alexander (2019): *The US-China Trade War: A Timeline*. Elérhető: www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/ (A letöltés dátuma: 2019. 09. 18.)
- WU, Wendy (2019): *Beyond tariffs: China looks for new ways to hit back in US tech and trade war*. Elérhető: www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3012740/beyond-tariffs-china-looks-new-ways-hit-back-us-tech-and-trade (A letöltés dátuma: 2019. 08. 27.)
- XI, Jinping (2018): *Speech on 40th Anniversary of China's Reforms, Opening Up*. Elérhető: www.transcend.org/tms/2018/12/xi-jinpings-speech-on-40th-anniversary-of-chinas-reforms-opening-up-full-text/ (A letöltés dátuma: 2019. 08. 29.)
- ZHENG, Sarah – WU, Wendy (2019): *Beijing to blacklist 'unreliable' foreign entities that 'hurt interests of Chinese firms'*. Elérhető: www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3012675/beijing-blacklist-unreliable-foreign-entities-hurt-interests (A letöltés dátuma: 2019. 08. 29.)

Sáfrán József¹

A Fúziós Központok és alapvető képességeik

The Fusions Centers and Their Basic Capabilities

Az Amerikai Egyesült Államok Fúziós Központokat (Fusion Centers) működtet, amelyekben a különböző rendvédelmi és nemzetbiztonsági szolgálatok emberei egymás mellett dolgoznak azon, hogy a jelentéseik a lehető legtöbb forrásból megszerzett adatokat tartalmazzák. A központok a terrorizmus elleni küzdelem okán születtek, ám idővel kiterjedt a hatáskörük más területekre is. Természetesen a központok előnyei mellett érdemes foglalkozni a velük szemben felmerülő aggályokkal. A Fúziós Központok hatékonyságát értékelve megoszlanak a vélemények. Az értekezés célja, hogy jobban megismerjük a Fúziós Központok funkcióit, felhasználásukat, működésüket és jövőjüket.

Kulcsszavak: nemzetbiztonság, rendvédelem, elhárítás, Fúziós Központ

The United States of America operates Fusion Centers, where national security and law enforcement staff members work side by side to ensure that reports contain data from as many sources as possible. The centers were created for the purpose of preventing terrorism, but over time they also extended their authority to other areas. Of course, in addition to the benefits of centers, it is worth addressing the concerns they face. The purpose of this discussion is to provide a better understanding of the functions of the Fusion Centers, their use, their operation and their future.

Keywords: national security, law enforcement, counter-intelligence, Fusion Center

¹ Sáfrán József doktorandusz, Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, tudományos segédmunkatárs, Nemzeti Közszerológati Egyetem Lórinicz Lajos Közigazgatási Jogi Tanszék, ORCID: 0000-0002-5707-6722

Bevezetés

A 20. században a globalizáció hatásaként az információs társadalom megjelenése magával hozta a katonai és biztonsági erők alkalmazásának holisztikus elemzését és értelmezését. Egy olyan világrend küszöbén állunk, amely az eddigi gyakorlat, értelmezések, ideológiák és szemléletek totális átalakulását eredményezi, és megköveteli az államoktól, államközi szervezetektől, szövetségesektől a változásra való hajlandóságot. Az államok folyamatosan értékelni kényszerülnek aktuális biztonsági helyzetüket. A megváltozott folyamatok új kihívásokat szültek, átalakították a nemzetközi struktúra cél- és eszközrendszerét, az államok külpolitikáját és az ezeket meghatározó politikai rendszereket. A politikának a megfelelő döntések meghozatalához mindinkább szüksége van a lehető legidősebb tájékoztatásokra, előrejelzésekre és tudásra, amelyeket egyre inkább a hírszerző-, rendvédelmi és elhárító szervektől várnak el.²

Az Amerikai Egyesült Államok (United States of America – USA) minden Fúziós Központja rendvédelmi feladatokat lát el, tekintetükben a koordináció-kontrolling típusú vizsgálat az indokolt. A közös jellemzőjük, hogy jelentős nyilvántartókapacitással dolgoznak, saját adattárakat működtetnek és másokéhoz is hozzáférhetnek. A központok elemző funkciót látnak el a legtöbb esetben, de fontos megjegyezni, hogy nem csupán a helyben megszerzett információk feldolgozása, elemzése, értékelése, majd továbbítása történik, hanem magától a hírszerző közösségtől érkező, helyi szinten felhasználható információk elemzése és értékelése, majd továbbítása is zajlik. Elsősorban terrorelhárítással és szervezett bűnözés elleni fellépéssel foglalkoznak. A létrehozott elemzéseket/jelentéseket megosztják a megrendelőkkel, amelyek legtöbbször politikai döntéshozók, más rendvédelmi és nemzetbiztonsági szervezetek, partnerek. A központok tartalmazzák kapcsolattartó elemet: ezt a feladatot saját szervezeti rendszerükön belül látják el vagy szorosan hozzárendelve ahhoz. Kiegészítőfunkciókkal rendelkezhetnek, amelyek közül a leggyakrabban előfordul a műveletek támogatása, koordinálása vagy más szervezetek tevékenységének támogatása.³

Alap gondolatok az információmegosztásról

Az információmegosztás kérdése, az érzékeny adatok több helyen való tárolása és megosztása számos etikai, erkölcsi, és főképp biztonsági kérdést vet fel. Abban az esetben, ha egy adott információt több helyen tartanak, növeli annak az esélyét, hogy az egy ellenérdekelt szolgálat birtokába kerüljön. A megosztott információ, amennyiben túl részletes, tartalmából, minőségéből lehet következtetni az azt beszerző szolgálatra, sok esetben az információ forrására is, ami akár életveszélybe is sodorhatja az ügynököt/informátort, dekonspirálhat egy már kiépült hírszerzési hálózatot. Természetesen a szolgálatok a forrásvédelem érdekében nem osztanak meg forrást tartalmazó információkat egymással, illetve az elemzéseiket úgy készítik, hogy

² BENEDEK 2016, 50.

³ CSABA 2018, 120.

ne lehessen visszakövetni azt az eredetéhez. Előfordulhat az is, amikor a megosztott hírszerzési információk csak minimális tudást tartalmaznak, esetlegesen túlzottan titkosítottak, nem lehet belőlük következtetni a szükséges tényekre, megtartásuk akár feleslegesnek is tűnhet, foglalhatja a tárolókapacitást, baráti vagy szövetséges szolgálat kevés hasznos tudást nyer vele és leköti idejét felesleges elemzéssel/értékeléssel. Látható, hogy amennyiben az egyik szolgálat a másik számára megoszt hírszerzési adatokat, az rögtön potenciális és megszerzendő jószággá válik az ellenérdekeltek célkeresztjében is. Amit a szövetséges szolgálat ki tud olvasni a jelentésekből, arra képes lehet más is – még akkor is, ha rejtjelezéssel vannak védve.

Abban az országban, ahol centralizált a hírszerző, elhárító vagy rendvédelmi rendszer, könnyebb az egységek között az információáramlást végrehajtani, mint ahol kevésbé, és a szervek egymástól elszeparált szigetekként működnek, konkurálva egymással, féltve a hatalmukat és önállóságukat.⁴ Az elosztás gátja lehet olyan rendszer is, ahol a különböző nemzetbiztonsági munkát folytató szervek versengő struktúrában dolgoznak.

Nem célunk az Amerikai Egyesült Államok hírszerzésének teljes történetét áttekinteni, hiszen azt már több magas színvonalú értekezésben összefoglalták és részletezték, valamint az internetes források is tekintélyes mennyiségű tájékoztatóval látják el az érdeklődőket. Bizonyos töréspontok részletesebb ismertetése azonban feltétlenül szükséges, hiszen a történelem során a politika legtöbbször csak akkor ismerte fel a változásra való szükségességet, amikor valamilyen fiaskó történt, és nem tudta megfelelő hatékonysággal ellátni a rá rótt feladatokat. A megállapítás nem foglalkozik az elemzés és adatgyűjtés során gyakran menet közben felmerülő nehézségekkel, amelyekhez rendkívül nagy hozzáértés és körültekintés szükséges. A szolgálatok világának eredményeit ritkán hozzák nyilvánosságra, és inkább csak akkor kerülnek reflektorfénybe, amikor „kiesnek a csontvázak a szekrényből”, vagy hibát követnek el.⁵ A Fúziós Központok szempontjából viszont szinte minden kutató a legjelentősebb állomásnak a 2001. szeptember 11-ei terrortámadást tartja, amelyet egy ismételt töréspontnak tekinthetünk az USA nemzetbiztonsági rendszerének életében, és a központok megismerésének alapja. A támadások folyamánként létrehozták a 9/11-bizottságot, amelynek célja volt feltárni rendszerük hiányosságait, és azokat az okokat, amelyek oda vezettek, hogy Pearl Harborhoz hasonlóan teljesen készületlenül érték a támadások a védelmi rendszerüket. A bizottság arra a megállapításra jutott, hogy a Központi Hírszerző Ügynökség (Central Intelligence Agency – a továbbiakban: CIA), a Szövetségi Nyomozó Iroda (Federal Bureau of Investigation – FBI) és a katonai szervek nem vettek komolyan egy készülő külső támadást, és az egymás közötti kommunikáció nem volt kielégítő. A bizottság, habár elismerte, hogy a kormány tudatában volt az al-Káida veszélyének jelentőségével 1998 és 2001 között, nem fogantatosított elegendő védelmi intézkedést. Legfőbb megállapításuk az volt, hogy a hírszerző szervek nem léptek tovább az új biztonsági kihívások világába, és még mindig hidegháborús mentalitással voltak jellemezhetőek,

⁴ HÉJJA 2014, 57–64.

⁵ ROLLINGTON 2015, 17.

ami a terrorellenes küzdelemben haszontalannak bizonyult.⁶ Fontos azonban megjegyezni, hogy a különböző politikusok a 20. század során folyamatosan arra törekedtek, hogy a kommunikációs hézagokat felismerjék, és egy átfogó szervezet létrehozásának javaslatával álltak elő, amely biztosítja az eltérő tudás összegyűjtését. Példaként a CIA létrehozását említhetjük 1947 után, az 1980-as években élenkűlő terroristafenyegetések hatására megteremtett Nemzeti Terrorelhárítási Központot (National Counterterrorism Center – NCTC) és Biztonsági Elemző Központot (Center for Security Evaluation – CSE), valamint a Belbiztonsági Minisztériumot (Department of Homeland Security – DHS).⁷ Nem csupán egy belső feszültség teremti meg egy új intézmény utáni keresletet, hanem akár egy külső, exogén hatás, például terrorizmus, hitelválság, forradalmak, háborúk, stb.⁸

A 9/11-es terrortámadásokkal kapcsolatos fiaskók, az iraki tömegpusztító fegyverekkel kapcsolatos téves értékelések hatása rámutatott az ügynökségek közötti információcserére hiányosságaira. A Nemzeti Hírszerzési Igazgató (Director of National Intelligence – DNI) ezért elkötelezte magát a felelős információmegosztás kultúrája mellett, de eközben csökkenti a *need-to-know* elv központiságát. 2004-es létrehozása óta a Nemzeti Hírszerzési Igazgató felügyeli az alá tartozó 16 ügynökséget, a Nemzeti Hírszerzési Program kidolgozásáért, implementálásáért és felügyeletéért felelős. Az elnököt közvetlenül, személyesen tájékoztatja a nemzetbiztonságot érintő ügyekben és kérdésekben.⁹ Létrejöttét szintén a 2001. szeptember 11-ei terrortámadás indokolta, célja a hírszerző közösség munkájának összefogása és hatékonyabbá tétele. Az információ mozgását igyekeztek olyan vívmányokkal elősegíteni, amelyek segítségével az összes szereplőt be tudják kapcsolni a rendszerbe. Ilyen innováció a Fúziós Központok mellett például az *Intellipedia*, ami egy olyan titkosított felület, ami az internet és a Wikipédia technológiáján alapul. Gyors információ- és vélemény-cserét biztosít az elemzők és szakértők között, átfogó együttműködést tesz lehetővé.¹⁰ Az *Intellipedia* alkalmazása nem kötelező, de rendkívül sokan használják céltudatosan, amelynek eredményeképp az együttműködés egyre erősebbé és hatékonyabbá válik.¹¹

A Fúziós Központok meghatározása

Amennyiben a Fúziós Központok általános definícióját szeretnénk meghatározni, arra Gudrun Persson leírása az egyik legmegfelelőbb: „A Fúziós Központ egy olyan entitás, ahol a különböző rendvédelmi szervek képviselői, valamint egyéb ügynökségek együtt dolgoznak egy vagy több biztonsági fenyegetés ellen.”¹² Ha meg akarjuk vizsgálni a Fúziós Központok létrehozásának körülményeit, a Congressional Research

⁶ JENSEN–MCELREATH–GRAVES 2017, 166.

⁷ HIBBS PHERSON – SULLIVAN 2013, 312.

⁸ FUKUYAMA 2005, 52.

⁹ <https://fas.org/irp/dni/> (A letöltés dátuma: 2017. 12. 23.)

¹⁰ JENSEN–MCELREATH–GRAVES 2017, 166.

¹¹ Például: Thomas Fingar, a DNI elemző/értékelő helyettese számolt be róla, hogy az iraki felkelők által klórgáz bevetésének sikeres elemzéséhez bizonyítottan az *Intellipedia* használata segítette őket. Lásd: *Transcripts from the 2007 Analytic Transformation Symposium* 2007.

¹² PERSSON 2013, 8–20.

Service által megfogalmazott leírás ad hozzá alapot. Az Amerikai Egyesült Államok Kongresszusának „Think Tankja” is a már említett 9/11-es támadás következményének tartja a Fúziós Központok létrejöttét. A szerzők, Todd Masse, Siobhan O’Neil, és John Rollins meghatározzák a centrumok részletes elméleti céljait a Kongresszushoz írott 2007. szeptember 19-ei az *A Summary of Fusion Centers: Core Issues and Options for Congress* című jelentésükben. A Fúziós Központok létrehozásából fakadó értéket az adja, hogy integrálja a különböző információkat a lehető legtöbb forrásból, és azokat a megfelelő ügyekben használják fel. A források lefedik a szövetségi, állami, és lokális szinteket, továbbá a privát szektort, a gazdasági infrastruktúrát, és azokat a közösségeket, amelyek védekező akciókra képesek vagy azokat ki tudják fejleszteni. A legfontosabb célok: a terroristatámadások legmagasabb fokú pervenciója, összehangolni a természeti katasztrófák során a munkát az egyes szervezetek között, az ember által okozott károokra való reakciót a lehető legrövidebb időre csökkenteni.

A Fúziós Központok a tagállamok által létrehozott elhárító rendvédelmi szervek, javarészt a létrehozó állam által finanszírozva, fenntartva és biztosítva a személyzetet, de nincs egységesített modell arra vonatkozóan, hogy hogyan kell felépülnie egy központnak. Az állami és helyi rendfenntartó szervek, a hírszerzés, valamint az elhárítás erői többnyire a személyzeti állomány tagjai.¹³

A Fúziós Központok létrehozása fundamentális változtatást hivatott kivitelezni a belföldön történő bűnmegelőzésben és terrorelhárításban. A központok megszervezése egy reakció arra a felismerésre, hogy a nemzetbiztonságnak alapvető szereplői a helyi rendőrségi és biztonsági szervezetek, ügynökségek is, és az aktív elhárítási munka hiányukban kevésbé lehet sikeres. Az új rendszer segítségével a rendőrség erői is új oldalukat mutathatják meg, és proaktívabb szereplők lehetnek az Amerikai Egyesült Államok biztonsági struktúrájában. A jelentés kitér arra, hogy még viszonylag kevés volt az „igazi fúzió”, a különböző forrásokból származó adatok elemzése, hírszerzési hiányosságok felismerése, és proaktív információgyűjtés a hírszerzési hézagok betöltésére a Fúziós Központokban, de ez betudható annak, hogy 2003 és 2007 között még csak kiépülőben volt a rendszerük.

Működési alapok

A Fúziós Központok a „28 Code of Federal Regulations” (a továbbiakban: 28 CFR) szövetségi törvényt fogadják el alpnak működésük szempontjából, kiegészítve állami és lokális törvényekkel, rendeletekkel. Szövetségi szinten az FBI a főállamügyészi (Attorney General) útmutatót követi a titkos információszerzés és nyomozás tekintetében.¹⁴ Állami és helyi szinten a 28 CFR 1. fejezetének 23. része a mérvadó, amennyiben analógia van a Főállamügyész útmutatásaival a többszintű bűnügyi jogalkotási rendszerben.¹⁵ A 23. részből a fő működést szabályzó passzus: A titkos információszerzés kizárólag olyan esetekben megengedett, amikor a bűnügyi információ más eszközökkel

¹³ MASSE–ROLLINS 2007, 2.

¹⁴ *Attorney General’s Guidelines* 2003.

¹⁵ MASSE–ROLLINS 2007, 6.

nem megszerzhető, és ilyen esetben is kizárólag olyan szükséges és releváns információk megszerzésére és összegyűjtésére szabad korlátozódnia, amelyek nélkülözhetetlenek a bűnügyi magatartás vagy aktivitás szempontjából.¹⁶ A 23. rész szinte teljesen megegyezik Magyarország 1994. évi XXXIV. törvénye a Rendőrségről 72 §-a (1) bekezdésének (a) részével: megalapozottan feltehető, hogy a megszerzeni kívánt információ a 64. §-ban meghatározott cél eléréséhez elengedhetetlenül szükséges és más módon nem szerezhető meg.¹⁷ A cikkely habár bűnügyi részekre koncentrált, hasonlóságot mutat a Magyarország 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról (Nbtv.) 53. §-nak (2) bekezdésével, amely szerint a nemzetbiztonsági szolgálatok a titkos információgyűjtés speciális eszközeit és módszereit csak akkor használhatják, ha az e törvényben meghatározott feladatok ellátásához szükséges adatok más módon nem szerezhetőek meg.¹⁸

A 28 CFR általánosan meghatározza a Fúziós Központok létének értelmét, de ilyen különleges intézményrendszerhez specifikus irányelvekre és kulcsfontosságú elemekre volt szükség. A 2006-os *Fusion Center Guidelines* kiadványt (Fúziós Központok Alapelvei)¹⁹ tekinthetjük egy egységesített szerkezeti megállapodásnak. Az útmutató 18 pontban magyarázza a kötelezettségeket:

1. A *Nemzeti Bűnügyi Információmegosztó Tervben* (National Criminal Intelligence Sharing Plan – NCISP) és más szektorspecifikus információmegosztó tervében szereplő irányelvek követése, minden hírszerzési és fúziós lépés végrehajtása.
2. Együttműködve egy küldetéstervezet kidolgozása, és a központok céljainak meghatározása.
3. Olyan képviseleten alapuló állami struktúra kialakítása, amelyben részt vesznek a bűnüldözési és közbiztonsági szervek, valamint a privát szektor.
4. Partnerközpontú információ és titkosszolgálati információmegosztó környezet kialakítása a helyi, állami, törzsi és szövetségi szintű bűnüldözési és közbiztonsági szervek, valamint a privát szektor között.
5. Különböző megegyezések hasznosítása (Utilize Memoranda of Understanding – MOU, Non Disclosure Agreements – NDA).
6. Rendelkezésre álló adatbázisok, rendszerek és hálózatok kihasználása az összes lehetséges résztvevő bevonásával, ezáltal az információmegosztás maximalizálása.
7. Létrehozni egy olyan környezetet, ahol a résztvevők zökkenőmentesen kommunikálhatnak a meglévő és éppen fejlesztés alatt álló rendszerek segítségével, és ami lehetővé teszi a kapcsolatot más helyi, törzsi, állami és szövetségi rendszerek között. Az Amerikai Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériumának (U.S. Department of Justice – DOJ) Globális Igazságügyi Kiterjeszhető Jelölőnyelvének (Global Justice Extensible Markup Language – XML) és az Adat és Nemzeti Információcsere Modelljének (Data Model and the National Information Exchange Model – NIEM) használata a jövőbeli adatbázisok és hálózatok fejlesztéséhez, az Igazságügyi Információcsere Modell (Justice Information

¹⁶ www.law.cornell.edu/cfr/text/28/part-23 (A letöltés dátuma: 2019. 12. 01.)

¹⁷ 1994. évi XXXIV. törvény 72. §.

¹⁸ 1995. évi CXXV. törvény 53. §.

¹⁹ https://it.ojp.gov/documents/fusion_center_guidelines_law_enforcement.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 12. 02.)

- Exchange Model – JIEM) igénybevételének megfontolása vállalkozásfejlesztés érdekében.
8. Emberi szabadságjogokkal kapcsolatos irányelvek létrehozása, publikálása és betartatása.
 9. Megfelelő infrastrukturális, információs és személyügyi biztonsági intézkedések foganatosítása.
 10. Technológia, rendszerek és emberek integrálása.
 11. A személyzet diverzifikált képviselőtének elérése a központ igényei és funkciói alapján.
 12. Személyzet képzésének biztosítása.
 13. Többretegű oktatási és tudatossági program biztosítása a hírszerzésvezérelt rendszert, valamint az információmegosztás fejlesztésének érdekében.
 14. Az ügyfelek számára széles körű információ- és termékszolgáltatás.
 15. Szabályzatok, eljárások és folyamatok fejlesztése, publikálása és betartatása.
 16. Elvárások meghatározása, teljesítményértékelés, hatékonyságvizsgálat.
 17. Központ létrehozása és fenntartása, figyelembe véve a finanszírozhatóság elérhetőségét és fenntarthatóságát.
 18. Kommunikációs terv kidolgozása és implementálása a Fúziós Központok alkalmazottai között: bűnügyi és közbiztonsági szervek, magánszektor ügynökségei, a fúzióba bevont egyéb testületek. A nyilvánosság tájékoztatása és bevonása.²⁰

Minden évben megrendezik a Nemzeti Fúziós Központ Konferenciát (National Fusion Center Conference), ahol a központok képviselői oszthatják meg egymással tapasztalataikat, továbbá stratégiát alkothatnak, prioritásokat határozhatnak meg. Habár a 2006-os *Fusion Center Guidelines* kiadvány már részletesebben, kevésbé felületesen írta le a Fúziós Központok feladatait és más szervezetkhez való viszonyait, túl nagy mozgásteret hagyott a különálló centrumoknak. Ezen okból kifolyólag a 2010-ben tartott találkozón a szövetségi meghívottakkal közösen fogalmazták meg az állami és a főbb területi Fúziós Központok (összefoglaló néven: State and Major Urban Area Fusion Centers) számára a szükséges alapfeladatokat, és négy területre bontották. A Nemzetközi Hálózatukba (National Network) implementált fundamentumokat Kritikus Operációs Képességeknek (Critical Operational Capabilities – COC) nevezték el, amelyek a következők:

- Fogadás: olyan képességek, amelyek lehetővé teszik, hogy minősített és nem minősített információkat kapjanak vagy szerezzenek be a szövetségi partnerektől.
- Elemzés: képesség a főképp helyi, de akár országos fenyegetések és veszélyek lehetőségének felbecsülésére a kockázatelemző eljárás során.
- Terjesztés: képesség a szükséges és hatáskörükbe tartozó információk továbbítására más állami, lokális, törzsi, területi szervek és a magánszektorban ténykedő entitások számára.
- Gyűjtés: képesség a helyi információk gyűjtésére, csoportosítására, elemzésére és megosztására más szövetségi partnerekkel.²¹

²⁰ https://it.ojp.gov/documents/fusion_center_executive_summary.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 12. 02.)

²¹ www.dhs.gov/national-network-fusion-centers-fact-sheet (A letöltés dátuma: 2019. 12. 02.)

A felsorolt pontokon kívül a Fúziós Központok igazgatói és partnereik elkötelezték magukat a magánszféra, emberi jogok és emberi szabadságjogok (Privacy, civil rights, and civil liberties – P/CRCL) védelmének érdekében: Az oltalmukhoz a Fúziós Központoknak is kötelességük hozzájárulni, mialatt támogatják a nemzetvédelmi törekvéseket.²² Annak érdekében, hogy az időszenzitív és újonnan felbukkanó fenyegetések ellen hatékonyan tudjanak fellépni, megállapították, hogy a Fúziós Központok képességeit erősíteni kell annak figyelembevételével, hogy a COC-t és a P/CRCL-t egyaránt be tudják tartani. Az alapvető iránymutatást Baseline Capabilities Assessment (BCA) névvel illették, amely az első formális szabályzatnak minősül képességeik felhasználásának tekintetében. Megfogalmazták jelenlegi adottságaikat és azon fő biztonsági trendeket, amelyek mentén tevékenységüket végezni képesek, valamint felmérték a Nemzeti Hálózatban található hiányosságokat.²³

A kormányzat részéről a Fúziós Központok létjogosultságát ért kritikákon kívül folyamatos a fókusz a BCA által megállapított képességi hiányosságok kiküszöbölésén, és a központok asszisztálásán a COC és a P/CRCL védelmének lehető legmagasabb fokra való fejlesztésében. Ennek érdekében a Belbiztonsági Minisztérium szövetségi intézményközi partnerek koordinálásával széleskörűen erőforrásokat és szolgáltatásokat biztosít számukra. Útmutatók, példatárak, sablonok, gyakorlatok gyűjteményével, workshopok és tréningek segítségével igyekeznek a Fúziós Központokat támogatni, annak érdekében, hogy teljesen hibátlanul tudják kezelni a COC és P/CRCL összehangolásának irányítását.

A Fúziós Központok az elhárítástámogató tevékenységüket a 2004-es Intelligence Reform and Terrorism Prevention törvény szerint az Információmegosztó Környezetben (Information Sharing Environment – ISE) látják el, ahol a fúziós feladataik a következők:

1. Fogadják a szövetségi kormányzattól érkező információkat a potenciális fenyegetésekről, veszélyekről.
2. Elemzik a kapott információkat lokális térségükre kivetítve.
3. Megosztják az információkat a többi központtal.
4. Elosztják a birtokukban lévő információt a többi központ között.
5. Nyílt információgyűjtést folytatnak (Open Source Intelligence – OSINT).
6. Összegyűjtik a szükséges információkat, maximalizálva a források számát: nyomokat, útmutatásokat, tippeket és jelentéseket gyűjtnek be gyanús aktivitásokról (Suspicious Activity Report – SAR), lokális és szövetségi ügynökségektől, hatáskörrel bíró szervezetektől, nyilvános forrásokból.
7. A begyűjtött információkat feldolgozzák és elemzik, majd jelentést készítenek belőle.
8. Terméküket megosztják megrendelőikkel.

Az ISE kiemeli, hogy a fuzionált jelentésnek az elhárításhoz kell hozzájárulnia a nemzetvédelmi rendszer minden szintjén, és a kormányzat számára azonosítania kell

²² www.dhs.gov/national-network-fusion-centers-fact-sheet (A letöltés dátuma: 2019. 12. 02.)

²³ www.dhs.gov/national-network-fusion-centers-fact-sheet (A letöltés dátuma: 2019. 12. 02.)

a lehetséges veszélyeket. Azonnali választ igénylő ügyek esetén haladéktalanul javaslatot tesznek a megfelelő lépések megtételére.²⁴

A *Belbiztonsági Minisztérium* felhívja a figyelmet arra, hogy a Fúziós Központok lokális és területi eloszlása nem véletlen. Létrehozásuk mögött azt az elméletet vehetjük észre, ami szerint a rendvédelmi szervek hatékony működésének a jövőbeli mércéjét az adja, hogy mennyire erős a minősége azoknak az információknak, amelyekből egy jelentés összeáll. A fókuszpontja az információmegosztásnak az elhárításban a lokális és állami információk szignifikánsabb együttes felhasználása lett. A Fúziós Központok termékeikkel támogatják a nemzetvédelem minden szintjén részt vevő partnereiket a fenyegetések felismerésében és elhárításában. A helyi és állami szintű információs erőforrások integrációja a nemzetvédelmi kapacitás növelésével jár, így a központok gyűjtő, feldolgozó, elemző és megosztó tevékenységük révén hathatósabban tudnak hozzájárulni az Amerikai Egyesült Államok belső védelméhez.²⁵ Mivel a központoknál helyi információfúzió zajlik, tevékenységükkel bekapcsolódnak bármely kormányzati szerv munkájába, amennyiben a szükség úgy hozza. Nem nemzetbiztonsági, hanem rendvédelmi szervek, de a hírszerző közösség számára is megosztják a fuzionált információkat.

Lehetséges hátrányok

A *Summary of Fusion Centers: Core Issues and Options for Congress* jelentés már igyekezett összeszedni a potenciális hátrányait a Fúziós Központok rendszerének. A 2007-ig terjedő időszak még kezdetleges volt, ám érdemes összevetni néhány 2019-es kritikával, és rendkívül sok hasonlóságot fogunk találni. Arra következtethetünk, hogy végeredményében még nem sikerült teljesen a hálózati koncepciót kialakítani, és nem tiszta pontosan a nemzetvédelemben betöltött szerepük.

A problémákat az okozza, hogy az alapelvek önkéntes jellegűek, nem ültethetők át minden esetben az elmélet a gyakorlatba,²⁶ és a Fúziós Központok létesítésének mechanikája felé tolnak el. Egy központ létrehozásának alapcélja, hogy fejlessze az állami, regionális és helyi koordinációt és kooperációt az információelosztásban, illetve reaktív és reszponzív választ lehessen adni bizonyos eseményekre és veszélyhelyzetekre. Azonban megeshet, hogy egy Fúziós Központ létrehozása más alapvető egység létrehozását gátolja meg. Ilyen esetben kérdés, hogy megéri-e az erőszakos létesítés. A tanulmány elején említett alapelvi akadályt a jelentés is említi: a Fúziós Központok habár rendelkeznek fundamentumokkal, ez gyakorlatban nem mutatja meg, hogy a nemzetbiztonsági szervek és a rendőrség képviselői egymás mellett ülve milyen koncepciók szerint osszák meg egymással az információkat. A szabályozások miatt a szolgálatok nem kötelezettek minden információt megosztani egymással, csak ha úgy vélik, hogy az adott információ nagy fontossággal bír a másik szolgálat

²⁴ www.dhs.gov/national-network-fusion-centers-fact-sheet (A letöltés dátuma: 2019. 12. 02.)

²⁵ www.dhs.gov/national-network-fusion-centers-fact-sheet (A letöltés dátuma: 2019. 12. 02.)

²⁶ A központok rengetegszer hivatkoznak a természeti katasztrófákban való hathatós részvételükre, ezzel is igazolva létezésük jogosultságát, de alapvető céljuk nem ez lenne. Lásd: Homeland Security weboldala: www.dhs.gov/2013-fusion-center-success-stories (A letöltés dátuma: 2019. 12. 02.)

vagy a rendőrség számára – ebben az esetben azonban kötelességük is lenne továbbítani azt az illetékesek felé. Az információk szelektálása, visszatartása, megtagadása egymástól azt eredményezheti, hogy a fúziós munka sekélyessé válik, szűkül a felhasználható adatok minősége és mennyisége egy adott ügyben. Végző soron a fúziós haszonnak nem lesz nemzeti kihatása.

A szükségesség igazolása egy folyamatos küzdelem a központok számára. Amennyiben a Fúziós Központok nem igazolják folyamatosan, hogy jelenlétük erős támogató hatással bír az elhárításban és megelőzésben, könnyen kivonhatják őket a rendszerből.²⁷ A központokat szükséges integrálni az Amerikai Egyesült Államok nemzetbiztonsági kultúrájába, különben csak egy olyan elhamarkodott reakciónak fogják tekinteni őket, amely a 9/11-es katasztrófára adott összeszedetlen és átgondolatlan válasz.

Jogi dilemmák

Az egyik legtöbb problémát az egyensúly jelenti a polgári jogok és a biztonsági szükségesség között. Ebben a kérdésben a Kongresszus és az állami szintű döntéshozók között gyakorta nincs egyetértés. Az egyensúlyba hozás egy kétélű kard, hiszen ha túlzottan háttérbe szorítják az emberi jogokat, az polgári elégedetlenséghez vezethet, megrendülhet a választók bizalma a döntéshozókban, gyengülhet a jogrendszer, illetve túlzott állami beavatkozással járhat a magánszférába. Az emberi jogok biztonság fölé emelése ezzel szemben biztonsági réseket hagyhat, amelyeket könnyű kihasználni, valamint csökkenhet az állampolgárok biztonságérzete, és az szintén elégedetlenséget szülhet.

A Fúziós Központokban végbemenő információs fúzió következtében egy célirányosabb információforrásokból összeállított végtermék jön létre, amely tartalmazza a privát szektorból is összeszedett adatokat, ezáltal is megakadályozva a törvénytelen cselekedeteket.²⁸ A központokban dolgozó emberek célja, hogy a lehető legtöbb forrást felhasználják az ügyek megoldásához, ezért proaktívan kell munkálkodniuk az egyébként a rendvédelem és a nemzetbiztonsági szolgálatok szintjén nem kivitelezhető ügyekben. A Fúziós Központokban dolgozó személyek munkájuk során főleg az „információs űrt” próbálják kitölteni a különböző forrásokból megszerezhető információk alapján. Aktívan és intenzíven kezdik el az információgyűjtést és rendszerezést, az információs hézagok betömésére törekedve. Az információk ilyesfajta gyűjtése több polgárjogi kérdést is felvet. Az említett proaktivitás miatt a személyzet olyan módszerekhez is folyamodhatott, amelyek sértették a civil jogokat, ugyanis úgy vélték, hogy csak ilyen módszerekkel voltak képesek megelőző intézkedéseket folytatni az esetleges bűnesetekkel szemben. Számos kritika érte a Fúziós Központokat, mivel oda kezdetben olyan személyek is beültek, akik nem kaptak megfelelő, széles körű nemzetbiztonsági vagy rendőrségi kiképzést. Civiljogi szakértők szerint az új biztonsági kihívásokra reagálva a politikai vezetés túl gyorsan hozott létre egy

²⁷ Viszonylag új szerepként ez az indok is szerepet játszhat a Fúziós Központok proaktivitásában és az ebből fakadó esetleges törvénsértéseiben.

²⁸ MASSE–ROLLINS 2007, 8–11.

olyan szuperügynökséget, amely irreálisan nagy erővel rendelkezik, szabályozása kezdetleges, fékek és egyensúlyok rendszere nem működik rá nézve, munkájának átláthatósága kifogásolható, és nem bizonyította még a Kongresszus előtt, hogy készen áll a kifogástalan munkára.²⁹ Finszter Géza a problémát azonban abban látja, hogy a demokratikus jogállamok nemzetbiztonsági szolgálatai és a rendvédelmi szervek a társadalom működéssel és az állampolgárok életvitelével kapcsolatos minden részletet ellenőrzésük alá vonhatnak, hogyha abban nemzetbiztonsági kockázatot feltételeznek: ehhez lehetőséget is adnak a nemzeti és nemzetközi jogszabályok; nemzetbiztonsági célból korlátozható a magánszféra. Ezen állításuk bizonyításához, tehát az információk megszerzéséhez gyakran vetnek be az emberi jogokat korlátozó, esetleg sértő eszközöket, amelyeknél a jogkorlátozás kizárólagosan kormányzati kézben van, és viszonylag laza a fékek és egyensúlyok korlátozó szerepe. Nyilvánvaló, hogy ezek az aggályok nemcsak a koordinációval, kontrollinggal, fúzióval foglalkozó egységeknél merültek fel, de az USA-ban a Fúziós Központok rendszerének gyors válaszreakcióként való létrehozása is felébresztette az aggodalmat.³⁰

A globalizált világunkban a magán- és közszféra határa egyre jobban elmosódik, de az állampolgárok mindkettő védelmét elvárják az államtól. Mindemellett az emberek maguk is szerepet játszanak a választóvonal elmosódásában, követelik az említett antagonistikus garanciát. A döntéshozók különösen nehéz helyzetbe kerülnek ezáltal, ám fel kell készülniük az igényekre. Abban az esetben, ha a szolgálatokra nagyobb média- és közfigyelem fog nehezedni, a válaszokat is képesnek kell lenniük megadni.

Következtetések

A téma irodalma folyamatosan bővül az Amerikai Egyesült Államokban és nemzetközi szinten is. Egyre komolyabb, összetettebb, átfogóbb elemzések jelennek meg a centrumokkal kapcsolatban. Az értekezés bemutatta a Fúziós Központok legalapvetőbb funkcióit, problémáit, elméleti kérdéseit, nemzetközi helyzetét, de kiterjedtebb leírása még várat magára a magyar tudományos irodalom számára.

Az internet, a mobiltelefon és a közösségi hálózatok új szintre tolták el a hálózati aktivitásokat, új platformokat teremtettek egyének, csoportok és szélsőségek számára. Az elektronikus sokk átalakította a nemzetek terveit, taktikáját, hosszú távú stratégiáját, és megmutatta azt a valóságot, amelyben a politikusoknak dolgozniuk kell. Feltárulnak azok a hibás és helyes módszerek, amelyeknek segítségével az adatokat gyűjtik és elemzik, ezáltal rákényszerülnek a környezetükről és ellenséges entitásokról koncentráltabb és hatékonyabb információszerzési mechanizmusokra.³¹

A Fúziós Központok mint intézményi válaszreakciók jelenlegi helyzete és működése közel sem tökéletes, rengeteg kérdést is felvet. Egy olyan érzékeny rendszeren, mint a biztonsági rendkívül nehéz komoly változtatásokat végrehajtani ellenállás vagy akadályok nélkül, valamint az eredmény megtérülése sem azonnal kézzelfogható.

²⁹ HARRIS 2007, 10–14.

³⁰ FINSZTER 2018, 67.

³¹ ROLLINGTON 2015, 23.

A Fúziós Központok olyan szerveződések, amelyek 2001-ben nem léteztek, ám 2011-ben már 72 darab volt belőlük, 2019-re pedig 79.³² A számok növekedése is a Fúziós Központok hathatós segítségnyújtását, támogatását igazolja a különböző bűncselekmények megelőzésében, terrorakciók megakadályozásában vagy természeti katasztrófák kezelésében. A hatékonyság növelése azonban még kívánatos, a 2010-ben megfogalmazott alapszabályzat kései reflex egy több éve létező szervezetrendszerre. Elemzésemben az Amerikai Egyesült Államok rendszerére összpontosítottam, a jövőbeli eredményes átalakulásokhoz fontos az összehasonlítás más rendszerekkel és az ott keletkezett tapasztalatokból le kell szűrni a tanulságot. A politikai döntéshozóknak figyelniük kell arra, hogy egyes problémák lehetnek kognitív eredetűek, és a társadalom lehet, hogy nem érti meg egy alternatív intézmény relatív hasznosságát és eredményességét.³³

Felhasznált irodalom

- BENEDEK Márta (2016): *A nemzetbiztonság stratégiai kérdései a XXI. század kül- és Biztonságpolitikájában*. Doktori értekezés. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola.
- CSABA Zágón (2018): A bűnelemzés aktuális kihívásai a nemzetközi súlyos és szervezett bűnözés elleni Európai fellépés terén. *Szakmai Szemle*, 16. évf. 4. sz. 118–132. Elérhető: http://real.mtak.hu/93354/1/2018%20Csaba%20Zagon%20Bunelemzes%20aktualis%20kihivasai%20KNBSZ%20Szakmai%20Szemle%202018_4_szam.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 03. 04.)
- FINSZTER Géza (2018): *Rendészettan*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, https://akfi-dl.uni-nke.hu/pdf_kiadvanyok/web_PDF_EKM_Rendeszettan.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 12. 20.)
- FUKUYAMA, Francis (2005): *Államépítés. Kormányzás és világrend a 21. században*. Budapest, Századvég kiadó.
- HARRIS, Shane (2007): Issues and Ideas — Fusion Centers Raise a Fuss. *National Journal*, Vol. 39, No. 6.
- HÉJJA István (2014): Nemzetbiztonsági szervezeti modellek. In DOBÁK Imre szerk.: *A nemzetbiztonság általános elmélete*. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet. 57–64. Elérhető: <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/8567/Teljes%20sz%C3%B6veg%21?sequence=1&isAllowed=y> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 04.)
- HIBBS PHERSON, Katherine – SULLIVAN, Roy A. (2013): Improving the Quality of Analysis in Fusion Centers: Making the Most of the Nation’s Investment, *Journal of Strategic Security*, Vol. 6, No. 3Suppl. 309–319. DOI: <https://doi.org/10.5038/1944-0472.6.3s.29>
- JENSEN, Carl J. – MCÉLREATH, David H. – GRAVES, Melissa (2017): *Bevezetés a hírszerzésbe*. Budapest, Antall József Tudásközpont.

³² <https://it.ojp.gov/documents/whatotherssayaboutfusioncenters.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 01. 30.)

³³ FUKUYAMA 2005, 51.

- MASSE, Todd – ROLLINS, John (2007): *CRS Report for Congress. A Summary of Fusion Centers: Core Issues and Options for Congress*. CRS Report for the Congress. Elérhető: <https://fas.org/sgp/crs/intel/RL34177.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 12. 01.)
- PERSSON, Gudrun (2013): *Fusion Centres – Lessons Learned. A study of coordination functions for intelligence and security services*. Swedish National Defence College. Elérhető: [www.justiceacademy.org/iShare/Library-DHS/Fusion/Fusion%20Centres%20-%20Lessons%20Learned%20\(english\).pdf](http://www.justiceacademy.org/iShare/Library-DHS/Fusion/Fusion%20Centres%20-%20Lessons%20Learned%20(english).pdf) (A letöltés dátuma: 2020. 01. 14.)
- ROLLINGTON, Alfred (2015): *Hírszerzés a 21. században – A mozaikmódszer*. Budapest, Antall József Tudásközpont.
- Transcripts from the 2007 Analytic Transformation Symposium* (2007). Chicago IL, Office of the Director of National Intelligence. September 5, 2007 – September 6, 2007.

Internetes források

- Director of National Intelligence*. Elérhető: <https://fas.org/irp/dni/> (A letöltés dátuma: 2017. 12. 23.)
- Fusion Center Guidelines Developing and Sharing Information and Intelligence in a New Era* (2006). Elérhető: https://it.ojp.gov/documents/fusion_center_executive_summary.pdf (A letöltés dátuma: 2019. 12. 02.)
- Homeland Security – National Network of Fusion Centers Fact Sheet* (é. n.). Elérhető: www.dhs.gov/national-network-fusion-centers-fact-sheet (A letöltés dátuma: 2019. 12. 02.)
- 2013 Fusion Center Success Stories*. Elérhető: www.dhs.gov/2013-fusion-center-success-stories (A letöltés dátuma: 2019. 12. 02.)
- What's Being Said About Fusion Centers* (é. n.). Elérhető: <https://it.ojp.gov/documents/whatotherssayaboutfusioncenters.pdf> (A letöltés dátuma: 2019. 01. 30.)

Jogi források

1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról
- 28 CFR part 23 – criminal intelligence systems operating policies. Elérhető: www.law.cornell.edu/cfr/text/28/part-23 (A letöltés dátuma: 2019. 12. 01.)
- Attorney General's Guidelines for FBI National Security Investigations and Foreign Intelligence Collection. U.S. Department of Justice, Fact Sheet. 2003. Oct. 31.

Nándori Nikoletta Petra¹

HUMINT – Gondolatok az emberi tényező szerepéről a 21. századi titkosszolgálati munkában

*HUMINT – Thoughts on the Role of Human Factors
in the 21st Century in the Secret Service Work*

A titkosszolgálati munka egyik és egyben legrégebbi múlttal rendelkező ága az emberi erőforrásból történő információgyűjtés, elterjedt nevén a HUMINT. A gyakran humán hírszerzésként említett tevékenység széles körű alkalmazása a kormányzati szervek (nemzetbiztonsági szolgálatok) tevékenységének háttértámogatásában sajátos szerepet tölt be. Alkalmazásának számtalan lehetősége biztosított, amelynek jellemzőjeként, a számon tartott előnyei és hátrányai mellett, a mai napig igazolja tevékenységében, hogy a „titkosszolgálati munka” egyik nélkülözhetetlen ágát képviseli.

Kulcsszavak: HUMINT, emberi tényező, humán hírszerzés, információgyűjtés, nemzetbiztonság

One of the oldest branches of intelligence work, the collection of information from human resources, is commonly known as HUMINT. The widespread use of this activity often referred to as human intelligence, plays a special role in supporting the activities of government agencies (national security services). There are many possibilities for its application with all its advantages and disadvantages. To this day, it demonstrates in its operation that it represents an indispensable branch of ‘secret service work’.

Keywords: HUMINT, human factor, human intelligence, information gathering, national security

¹ Nándori Nikoletta Petra r. főhadnagy, doktorandusz, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola, ORCID: 0000-0002-3289-4649

Bevezetés

A titkos információgyűjtés legalapvetőbb és legrégebbi ágának gondolkörével foglalkozó tanulmány célja az emberi tényező 21. században betöltött szerepe igazolásának bemutatása. Mindamellet, hogy a titkos információgyűjtés alapvető lehetőségei között tartják számon, ugyanakkor a modern technika világában is betölti szerepét, annak el nem hanyagolható és sokszor ki nem váltható jelentőségével együtt. Az információgyűjtés technikai oldalának fejlődése sajátos módon a kibertérben is egyre több lehetőséget biztosít bizonyos humán jellegű tevékenységekre. Mindez elősegítheti, hogy a szükséges információ beszerzésére a legoptimálisabb technikát válasszák a feladatok maradéktalan teljesítése érdekében.

A HUMINT fogalmi meghatározása

A HUMINT (HUman INTelligence – emberi erőforrással folytatott hírszerzés) Kis-Benedek József meghatározása szerint: „[a] nemzetbiztonsági tevékenység azon eljárása, amelynek a középpontjában az ember áll, akinek ismeretét, képességét a nemzetbiztonsági szolgálatok tervszerűen és szervezett formában használják fel. A HUMINT erre a célra képzett adatszerzők tevékenysége, akik az információkat és az adatokat emberektől, az emberek által használt dokumentumokból és médiából szerzik a szemben álló erők szándékainak, erejének, képességeinek, eljárásainak, taktikájának megismerésére.”²

A HUMINT-kapacitással tehát a nemzetbiztonsági tevékenység során adatszerzést és információgyűjtést végeznek. Az így beszerzett adatok a kormányzati, gazdasági vagy akár a bűnfelderítési munkát végzők számára segíthetik elő a döntéshozatalt és ezáltal eredményességüket. Az emberi erővel folytatott „hírszerzés” klasszikus értelemben vett alkalmazhatóságából adódóan olyan közvetlen közlő vagy áttételek útján keletkező ismeretek felhasználásával és ellenőrzésével végzett felderítő tevékenységet tesz lehetővé, amelynek köszönhetően szélesebb körű információ-mennyiségre lehet szert tenni.

Alkalmazhatóságának sokszínű volta miatt a mai napig elhagyhatatlan és sok esetben megkerülhetetlennek tekinthető adat- és információgyűjtési módszer.

A titkos kapcsolat alkalmazása a HUMINT-tevékenységek fontos területe, ahol az egyik legfontosabb kérdés épp a kapcsolattartás módja, annak kiépítése és működtetése. A kapcsolatnak a megszerzett információt el kell juttatnia a szervezethez, minél pontosabban, lehetőség szerint időben és mindenekelőtt titokban. Mindehhez megfelelő kommunikációs csatornát kell üzemeltetni. A kapcsolattartás lehet személyes vagy személytelen. Az ellenérdekelt fél számára azonban éppen ez az a fajta kommunikációs csatorna, amely a leginkább támadható, ezért kell éppen ennek a védelmére kiemelt figyelmet fordítani.³ A kapcsolattartás formái az idők folyamán átalakuláson mentek keresztül, ahol a hagyományosnak tekinthető elemek mellett a technikai fejlődésnek köszönhetően ma már kellő körütekintés mellett alkalmazhatóak az akár

² KIS-BENEDEK 2014, 155–156.

³ KÁROLY et al. 2019, 5–6.

interneten alapuló, ennél fogva fizikai kontaktust nem igénylő, technikai szinten megvalósuló kapcsolattartási csatornák.

Az emberi erővel folytatott felderítés egy másik fogalmi meghatározása alapján, annak gyakorlati alkalmazhatóságát ismertetjük. Eszerint, magában foglalja mindazokat az ember által végzett adat- és információgyűjtési eljárásokat, amelyek az emberi érzékszervek vagy ember által közvetlenül kezelt műszerek felhasználásával válnak elvégezhetővé. Idesorolhatók ebben a tekintetben a figyelők és a felderítők által végzett tevékenységek is.⁴

A HUMINT és a TECHINT kapcsolata

A leggyakrabban alkalmazott, általánosan használt felosztás alapján, a titkosszolgálati tevékenységen belül a titkos információgyűjtést két nagy alapkategória mentén szokták felosztani, a humán típusú és a technikai típusú területekre (például HUMINT, TECHINT). A történelem során ezek alkalmazási formái és szerepük is jelentősen megváltozott és alkalmazkodott a kor felderítési igényeihez. A fenti alkalmazza Pomerleau 2017. évben a témában megjelent tanulmányát, amely a hírszerzés két fő kategóriájaként különbözteti meg a TECHINT- és a HUMINT-területeket. A hírszerző ügynökségek akkori protokollja szerint az emberi tényező szerepe a technológia segítségével beszerezhető információk tekintetében alulmaradt, amely következőképpen a csökkentett finanszírozásából is leszűrhető. A tanulmány kitér arra is, hogy a HUMINT nem nélkülözhető, még háttérbe sem szorul, hiszen az emberi tulajdonságokra építő információgyűjtési területekre mindig szükség lesz.⁵ Nem támaszkodik ugyanis a technikára és éppen ez az, ami egyben előnyként is jelenhet meg. Nehézséget jelenthet például, hogy a technikai információgyűjtés során felhalmozott hatalmas mennyiségű adathalmazokból a szükséges adatok kinyerése sok esetben hosszadalmas és bonyolult (például titkosított anyagok) feldolgozói és elemzői munka eredményessége révén valósulhat meg.⁶

A technikai információgyűjtés során tárolt adathalmaz lehetőséget biztosít feldolgozásának többoldalú elemzésére. Merülhetnek fel olyan információ- vagy adatigények, amelyek esetenként elsőre nem tűnnek relevánsnak, de a későbbiek folyamán azonban azzá válnak. A technikai úton szerzett információ ezáltal teszi lehetővé azt a fajta objektív adatgyűjtést, amely tárolhatóságából adódóan válik akár célirányosan visszakereshetővé. Ebben az objektivitásban is rejlik a technikai adatszerzés sajátja, amely az emberi erőforrással végzett információszerzésről nem minden esetben mondható el. Az emberi tulajdonságok révén a szubjektivitás teszi egyedivé még a HUMINT-tevékenységet, ami viszont a TECHINT esetében nem mondható el. Az emberi érzelmek révén továbbá olyan spontán döntéshozatalra képesek, amely a technikai eszközök esetében nem kivitelezhető.

⁴ FÜZESI 2004, 26.

⁵ POMERLEAU 2017.

⁶ POMERLEAU 2017.

Ami általánosságban leszögezhető, hogy az emberekkel szemben folytatott információgyűjtés elképzelhetetlen humán erőforrás nélkül, ahogyan a technikai hírszerzés sem képzelhető el a technikai eszközök nélkül.

A HUMINT, OSINT és a SOCMINT

Az emberi kapcsolatok és a közöttük fellépő interakciók alkotják azt a fajta szociális hálózatot, amely magát a társadalmat is működteti. Ez a fajta szociális hálózat az internet globális elterjedésének és a technikai vívmányok fejlődésének köszönhetően már nem csupán az emberek közötti fizikailag is kézzel fogható interakciók révén tud megvalósulni, hanem a kibertér világában is.

Az OSINT (Open Source Intelligence – nyílt hozzáférésű hírszerzés) fogalmi meghatározása szerint magában foglalja mindazokat a médiaforrásokat, közérdekű adatokat, szakértői és kutatási adatokat,⁷ amelyek külön engedély igénybevétele nélkül bárki számára hozzáférhetők. A titkosszolgálatok is figyelemmel kísérik a nyílt információs forrásokat, amely források például a sajtókiadványok, a tömegkommunikáció műsorai, nyílt adatbázisok – információs rendszerek és az internet. Az ebből a tevékenységből származó adathalmazból szakszerű elemzési technikával lehetséges kiszűrni a szükséges információkat.⁸

A közösségi hálózatok, a különböző és egyben népszerűnek is számító közösségi médiumok – úgy mint a Facebook, Twitter, Instagram és LinkedIn csak, hogy néhányat említsünk – messze bővelkednek a kibertársadalomban jelen lévő felhasználóktól, vagyis az állampolgároktól kinyerhető információkban. Az ezzel kapcsolatos információszerzéssel ellenben ma már a SOCMINT⁹ elnevezésű hírszerzési ág foglalkozik. A SOCMINT (Social Media Intelligence – közösségi médiában folytatott hírszerzés) fogalmi meghatározása Sir David Omand (GCHQ volt igazgatója; Egyesült Királyság) nevéhez köthető, amely szerint a SOCMINT döntő mértékben járulhat hozzá a közbiztonság eléréséhez: a bűncselekmények azonosításához, a rendellenességek és veszélyek korai előrejelzéséhez vagy a helyzet tudatosság felépítéséhez a gyorsan változó helyzetekben. A szociális média tartalmának megértése lehetőséget kínál az elhárító szolgálatok jobb megértésére és a felkérő szervek hírigényének kiszolgálására.¹⁰

Arról, hogy a SOCMINT a hírszerzési lehetőségek külön ágát képviseli vagy csupán módszerben/elnevezésében más, megoszlanak a vélemények.¹¹ Az általánosan elfogadott vélemény szerint az OSINT egyik ágaként van jelen a hírszerzési lehetőségek között, annak mint egyfajta elemzési és értékelési módszereként.¹² A közösségi médián keresztül beszerezhető információk döntő mértékben járulnak hozzá a közbiztonsághoz, a bűncselekmények azonosításához, a rendellenességek korai

⁷ CSIZNER 2019, 20.

⁸ GÁL 2014, 51.

⁹ OMAND–BARTLETT–MILLER 2012, 9.

¹⁰ www.protectiveintelligencenetwork.net/services-and-solutions/geo-fenced-social-media-intelligence-monitoring-and-analysis (A letöltés dátuma: 2020. 03. 15.)

¹¹ BÁNYÁSZ 2018, 116.

¹² OMAND–BARTLETT–MILLER 2012, 52.

felismeréséhez a gyorsan változó helyzetekben. A közösségi média alakítja a társadalmat, amiből kifolyólag egyre több információt osztunk meg a közösségi hálózatokon keresztül, létrehozva ezáltal a digitális társadalmat. A társadalom fejlődésével és a kommunikáció új módszereinek elfogadásával elengedhetetlen, hogy az állami testületek lépést tartsanak ezekkel a változásokkal.¹³ A kockázatfigyelés hasznos lehet a gazdasági és a társadalmi oldalról is.

A kibevilág adta anonimitás lehetőséget ad a profil mögött álló valódi személyazonosság részbeni vagy teljes megváltoztatására. Ezek a sokszor a realitástól messze távol álló adatok más képet mutatnak egy adott emberről. Az ilyen adatokból leszűrt információk pedig akár a valóságtól teljesen eltérő téves következtetések sorát eredményezhetik. De ez oda-vissza érvényes. Legalább annyira tévútra vihet a humán információgyűjtés korlátaiban vagy épp a szubjektivitásában rejlő anomáliák sora, mint a technikai információgyűjtés korlátaiból adódó információk értelmezésének sokoldalú volta. Talán épp ezért is válik jelentőssé a fúzió lehetőségeinek kiaknázása.

A HUMINT, TECHINT és a hálózatok

Az emberi társadalom által alkotott kapcsolati hálózat hasonlóképpen van jelen a technika világában is. Az emberi kapcsolatok hálózatot alkotnak, a világhálóhoz hasonlóan. Ha már hálózatról van szó, akkor kerül előtérbe a hálózat kutatás lehetősége ebben a témakörben is.

„A hálózat kutatás elsődleges választás lehet azokban az esetekben, amikor egy rendszer különböző szereplői, tényezői vagy éppen eseményei közötti összefüggéseket szeretnénk leírni jól mérhető adatok alapján, valamint abban az esetben is hasznos, amikor a kevésbé transzparens összefüggések feltárása a cél. A hálózatelemzés segítségével tehát lehetőség nyílik direkt és indirekt, látható és »láthatatlan« összefüggések feltárására nagy mennyiségű, strukturálatlan adat esetén is.”¹⁴

Ezáltal is tovább lehetne fejleszteni a humán és a technikai információgyűjtést, továbbá a közöttük fennálló és nélkülözhetetlen kapcsolatot. A technikai eszközök fejlődése és az emberi erőforrások közötti kapcsolat a hálózat kutatás szempontjából történő elemzése továbbmélyítheti és ezáltal is hatékonyabbá teheti a munkavégzést a nemzetbiztonsági szolgálatok számára.

A humán információgyűjtés sikerességének kulcsa a kapcsolatteremtésben és a hírszerző tevékenységével összefüggésben kialakított és fenntartott kapcsolati hálózatának működtetésében rejlik. Ami mindehhez még kapcsolódik a technikai információgyűjtéssel és a hálózatokkal az pedig az, hogy a digitális világban a kapcsolattartás számos formája ismert. A Tsai-Ching Lu, David L. Allen és Hankyu Moon feltalálók szabadalma¹⁵ a humán hírszerzés elemzésének támogatására készült. Az eszerint bemutatott rendszer észleli a felhasználók közötti, a dinamikus információ hálózaton belüli társadalmi kapcsolatok változásait, és több integrált modulon

¹³ OMAND–BARTLETT–MILLER 2012, 9.

¹⁴ SZÓCSKA et.al. 2019, 10.

¹⁵ LU–ALLEN–MOON 2016.

keresztül teszi lehetővé a dinamikus információs hálózat jelenlegi társadalmi helyzetének megértését.¹⁶

A digitális rendszerből és a humán hírszerzésből származó információk együttes elemzése teheti még hatékonyabbá a hírszerzés két ágának sajátosságaiból eredő esetleges anomáliák kiküszöbölését is.

Az emberi tényező létjogosultsága a 21. században

Bár a technika fejlődésével az információgyűjtő tevékenység egyre szélesebb körben tudja lehetőségeit bővíteni, a klasszikus értelemben vett emberi erőforrásból érkező információk továbbra is nélkülözhetetlenek. Azzal, hogy az emberi interakciók jelentős mértékben a kibertérbe tevődnek át, a globalizációs társadalom online világában tömegesen váltak elérhetővé az emberek által hátrahagyott információk digitális halmazai, amelyek az emberi viselkedés mintegy lábnyomaként értelmezhetők a virtuális térben.

A digitális lábnyom, a világháló használata során jön létre. Magában foglalja a felkeresett weboldalakat, e-maileket és az online szolgáltatásokhoz kapcsolódó adatokat. Fajtáját tekintve kétféleképpen válik megközelíthetővé, az egyik a „passzív digitális lábnyom”, amely olyan adat és nyomvonal, amelyet akaratlanul hagy maga után az interneten a felhasználó. Például az, amikor ellátogat egy weboldalra és a web-szerver naplózza az IP-címet, amely azonosítja az internetszolgáltatót és a hozzáférés helyét. A másik fajtája pedig az „aktív digitális lábnyom”, amely magában foglalja azokat az adatokat, amelyeket szándékosan továbbít a felhasználó az interneten. Az e-mail küldése például hozzájárul az „aktív digitális lábnyomhoz”, ugyanis a szolgáltatás igénybevételéhez személyesen vár el adatokat a felhasználótól, amelyet az végül megad.¹⁷ Mint a nemzetközi példák mutatják, ezen adatok a nemzetbiztonsági szolgálatok számára is fontossá válhatnak, amelyek megszerzése gyakran a technikai területeken túlmutató humán képességeket is igényel. Ezért fontos lépést tartani a technika fejlődésével és ötvözni a HUMINT és a TECHINT egymást kiegészítő lehetőségeit. A két ág véleményem szerint egy egymásra épülő és egymást segítő hírszerzési módszert tesz lehetővé, a hatékonyság maximalizálása érdekében.

Erre az álláspontra helyezkedik több olyan publikáció is, amely a témában íródott. A fejlett országokban a HUMINT és a TECHINT összehangolására koncentrálnak, amely olyan jövőbeli problémákat vet fel, ami sokkal bonyolultabbá és kihívásokkal telivé fogja tenni a nemzetbiztonsági szolgálatok munkáját.¹⁸

A HUMINT/TECHINT együttműködésre általános példaként a drónhasználatot említik. A klasszikus értelemben vett emberi erővel folytatott hírszerzés számára a technikai újítások új kihívást jelentenek. Példaként említhető, hogy a számítógépes korszakban a HUMINT még komplexebbé válik, és az információgyűjtő tevékenységet végző embereknek meg kell érteniük a technológia jelentőségének szerepét

¹⁶ LU–ALLEN–MOON 2016.

¹⁷ *Digital Footprint* 2014.

¹⁸ CROSTON–VALLI 2017, 68–69.

a műveletekben, hiszen az információgyűjtés gyorsabban fejlődik mint korábban bármikor.¹⁹ Ezekhez az új kihívásokhoz természetesen a képzést is alakítani és fejleszteni szükséges.

Itt kerülhet előtérbe a kritikai jövőkutatás, amely a jelenben létező jövőt, az emberi előrelátást, vagyis a foresightot helyezi kutatása középpontjába. A minden embernél működő evolúciós adottság egyben képesség is. Az emberi előrelátás az ember teljes mentális kapacitásával foglalkozik. Mindemellett a jövővel és a jövőre irányuló racionális gondolkodása mellett az érzelmekben, hitben és hiedelmekben is testet ölt egyúttal. A feladata egyrészt a közösségi jövőelképzelések kritikai szemléletmódjának képviselője, másrészt pedig olyan eljárások fejlesztése, amelyek segítségével bekapcsolódhat a közösségi szintű jövőelképzelések alakításába. A kritikai jövőkutató ezzel a munkájával nem előrejelzéseket készít, hanem foresight-készítési eljárást szervez és segít.²⁰ A humán hírszerzés nemcsak a fizikai kontaktus révén megvalósuló emberi kapcsolatok hálózatában tud megvalósulni, hanem a gondolatok és az érzelmek szintjén is, amire a technika nem képes. Szintetizálni kell a megszerzett ismereteket, megnézni, hogy melyek azok, amelyeknek dominálniuk kell. Fel kell építeni a megfelelő taktikát a meggyőzésre, néha hallgatni kell megérzéseinkre is.²¹

A foresight-eljárás alapjait a technikai fejlődés és annak társadalmi hatásaival foglalkozó lehetséges jövőképek és modellek jelentették.²² Az információgyűjtés technikai és emberi ágának tudományos összehangolására van szükség, vagyis a hagyományos emberi hírszerzésbe kell beépíteni a modern technikai lehetőségeket.

Az innovációs technológiai újítások teret engednek a nemzetbiztonság területén történő és hasznosítható elemeknek. Ezeket a technikai újításokat nagyszerűen lehet kombinálni az emberi erőforrás lehetőségeinek maximalizálásával. Legyen szó a humán forrásból érkező információk szerepének ellenőrzéséről, megerősítéséről vagy háttértámogatásáról. Általános tendencia, hogy amint a HUMINT és a TECHINT közötti kapcsolat egymást kiegészítve tud együttműködni, akkor új szintekre tudja hozni a nemzetbiztonsági szolgálatok munkáját.

Összegzés

A humán jellegű információgyűjtés véleményem szerint a jövőben is vitathatatlanul nélkülözhetetlen, és fontos tényezője marad a nemzetbiztonsági szolgálatok titkos információgyűjtő tevékenységének. Az emberi erőforrásból beszerezhető információk a technikai fejlődés ellenére továbbra is nagy jelentőséggel bírnak. Az említett példákon túlmenően megszámlálhatatlan azon információtípusok és források tárháza, amelyek a modern technikai újításoknak köszönhetően elérhetők, vagy sajátos megoldásokat, eljárásokat használva hozzáférhetővé válhatnak a műveleti területen dolgozók számára.

¹⁹ GIOE 2017, 227.

²⁰ HIDEG 2012, 12.

²¹ KÁROLY et.al. 2019, 24.

²² DRUSZA 2019, 213.

A nemzetbiztonsági érdek hatékonyságának érvényesülése a HUMINT és a TECHINT innovatív ötvözésében rejlik. A két fő erőforrás lehetőségei és az azok közötti kapcsolati pontok eredményes használatának valóban csak a kreativitás szabhat határt. Ehhez a szervezeti kultúra megújulására és rugalmassá tételére van szükség, mindemellett a humán erőforrás kapacitásbővítésére is nagyobb hangsúlyt kell fektetni mint valaha. A technológiai újításokkal lépést kell tartani ahhoz, hogy a nemzetbiztonságért felelős szervezetek képessége fejlődhessen, vagy ami még jobb, két lépéssel megelőzze a másik felet.

Alkalmazott rövidítések

- GCHQ Government Communications Headquarters – Kormányzati Kommunikációs Központ
- HUMINT Human Intelligence – Emberi erőforrással folytatott hírszerzés
- OSINT Open Source Intelligence – Nyílt forráskódú hírszerzés
- SOCMINT/SMI Social Media Intelligence – Közösségi médiában folytatott hírszerzés
- TECHINT Technical Intelligence – Technológiai hírszerzés

Felhasznált irodalom

- BÁNYÁSZ Péter (2018): *A közösségi média térnyerése a védelmi szférában*. Doktori értekezés. Budapest, Nemzeti Közsolgálati Egyetem. Elérhető: https://hhk.uni-nke.hu/document/hhk-uni-nke-hu/BP_PhD_%C3%A9rtekez%C3%A9s%20tervezet_20180508.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 03. 15.)
- CROSTON, Matthew – VALLI, Frank (2017): *An Intelligence Civil War: „HUMINT” vs. „TECHINT”*. *Cyber, Intelligence, and Security*, Vol. 1, No. 1. 67–82. Elérhető: <https://www.inss.org.il/publication/intelligence-civil-war-humint-vs-techint/> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 13.)
- CSIZNER Zoltán (2019): *Az OSINT határai*. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 7. évf. 2. sz. 19–31. DOI: <https://doi.org/10.32561/nsz.201a9.2.2>
- DRUSZA Tamás (2019): *Jövőbeni kihívások a (polgári) nemzetbiztonsági elhárítás területén*. In DRUSZA Tamás szerk.: *A magyar elhárítás fejlődése*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó.
- FÜZESI Ottó (2004): *A felderítés elméleti és gyakorlati kérdéseinek vizsgálata, különös tekintettel, az emberi erővel folytatott felderítésre*. Doktori értekezés. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Kar, Művelési támogató tanszék. Elérhető: <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/11979/ertekezes.pdf?sequence=1> (A letöltés dátuma: 2020. 04. 26.)
- GÁL István László (2014): *Az OSINT (Open Source Intelligence) mint a kémkedés lehetséges elkövetési magatartása*. *JURA*, 20. évf. 1. sz. 51–55.

- GIOE, David V. (2017): *'The More Things Change': HUMINT in the Cyber Age*. The Palgrave Handbook of Security, Risk and Intelligence. London, Palgrave Macmillan. DOI: https://doi.org/10.1057/978-1-137-53675-4_12
- HIDEG Éva (2012): Az interaktív jövőkutatás elmélete és módszertana. In HIDEG Éva – NOVÁKY E. szerk.: *Jövőkutatás – interaktívan*. Budapest, Aula Kiadó. 9–35.
- KÁROLY László – DRUSZA Tamás – REGÉNYI Kund – LAUFER Balázs (2019): *Információ-szerzés kapcsolati forrásai*. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem.
- KIS-BENEDEK József (2014): Az emberi erővel folytatott hírszerzés. In DOBÁK Imre szerk.: *A nemzetbiztonság általános elmélete*. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem. 153–162. Elérhető: <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/8567/Teljes%20sz%C3%B6veg%21?sequence=1&isAllowed=y> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 25.)
- LU, Tsai-Ching – ALLEN, David L. – MOON, Hankyu (2016): *System and method of computational social network development environment for human intelligence*. Elérhető: <https://patents.google.com/patent/US9317567B1/en> (A letöltés dátuma: 2020. 04. 28.)
- OMAND, Sir David – BARTLETT, Jamie – MILLER, Carl (2012): *"A balance between security and privacy online must be struck..."* London, Demos. Elérhető: www.demos.co.uk/files/_Intelligence_-_web.pdf?1335197327 (A letöltés dátuma: 2020. 03. 15.)
- SZÓCSKA Miklós – JOÓ Tamás – GÁL András Levente – LŐRINCZ Orsolya – AUER Ádám – PALICZ Tamás (2019): A hálózatok kutatás alkalmazhatósága a közszolgáltatások fejlesztésében. In AUER Ádám – JOÓ Tamás szerk.: *Hálózatok a közszolgáltatásban*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó. 9–26. Elérhető: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14555/712_Halozatok_a_kozszolgalatban_WEB.pdf?sequence=1 (A letöltés dátuma: 2020. 04. 26.)

Internetes források

- Digital Footprint* (2014). Elérhető: https://techterms.com/definition/digital_footprint (A letöltés dátuma: 2020. 03. 17.)
- Geo-fenced Social Media Intelligence Monitoring & Analysis*. Elérhető: www.protectiveintelligencenetwork.net/services-and-solutions/geo-fenced-social-media-intelligence-monitoring-and-analysis (A letöltés dátuma: 2020. 03. 15.)
- POMERLEAU, Mark (2017): Is technology a threat to human intelligence? Elérhető: www.c4isrnet.com/intel-geoint/2017/08/25/is-technology-a-threat-to-human-intelligence/ (A letöltés dátuma: 2020. 03. 15.)

Nagy Katalin¹ – Mezei József²

A biztonságtudatosítás megjelenése a terrorelhárítás területén

The beginning of the security awareness program in the field of counterterrorism

A terrorcselekmények már az ókortól kezdve jelen vannak az egyes társadalmak életében. Habár az elmúlt évszázadokban tartalmuk, megjelenési formáik jelentős változáson mentek át, fő jellemzői, az erőszakkal való fenyegetés és az erőszak alkalmazása a társadalommal szemben, megmaradt. Kijelenthető, hogy a jelenlegi körülmények alapján a közeljövőben is számolni kell ennek veszélyével. A terrorcselekmények bekövetkezése esetén jelentkező közvetlen és közvetett károk nagysága, jelentősége okán a terrorelhárítás is egy olyan terület, ahol a prevencióra, azon belül is a biztonságtudatosság fokozására kiemelt figyelmet kell fordítani. A rendészeti és nemzetbiztonsági szervek részéről folytatott ilyen célzatú tevékenység ugyanis jelentős segítséget nyújthat a társadalom részére a megelőzésben, valamint az esetlegesen bekövetkező terrorcselekmények negatív hatásainak minimalizálásában. Ennek jelentőségét felismerve több ország, köztük hazánk is indított különböző prevenciók célzatú programokat az elmúlt években a terrorelhárítás területén.

Kulcsszavak: terrorizmus, prevenció, biztonságtudatosság

Terrorist acts have occurred in the lives of certain societies since antiquity. Although their content and forms have undergone significant changes over the past centuries, their main characteristics, the threat of violence and the use of violence against society, have remained. It can be established that the phenomenon poses a real risk in the current circumstances. Due to the magnitude and importance of direct and indirect damages in case of a terrorist attack, the counter-terrorism also belongs to those areas which must be paid particular attention in order to prevent terrorism and, in particular, to raise security awareness. Indeed, activities by law enforcement

¹ Nagy Katalin, Terrorelhárítási Központ, ORCID: 0000-0002-1386-6896

² Mezei József egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, ORCID: 0000-0002-2625-6317

and national security agencies can support the society in preventing and mitigating the negative effects of terrorist attacks. Recognising the importance of prevention, several countries including Hungary have launched various prevention programs in the field of counter-terrorism in recent years.

Keywords: terrorism, prevention, security awareness

Bevezető

A terrorizmus nagyon régóta jelen van az emberi társadalmakban, már az ókortól kezdve alkalmazták egyes szervezetek azt a módszert, hogy céljaikat az ellenfeleik vagy meghatározott társadalmi csoportok megfélemlítésével, erőszakos cselekedetek elkövetésével érték el. Napjainkban viszont a terrorizmus mindennapivá vált. Ha csak a szűkebb környezetünket, Európát nézzük, 2018-ra a terrorcselekmények száma ugyan 40%-al csökkent 2017-hez képest, azonban az elkövetett 245 esemény még így is rendkívül sok.³ Ezen belül az Európai Unióban (a továbbiakban: EU) 2018-ban 219 terrortámadás történt. A 24 dzsihadista indított támadás következtében 13 ember halt meg és 46 megsérült.⁴ Ezen túl egy dzsihadista támadás meghiúsult Spanyolországban, és 16 támadást megakadályoztak a hatóságok. Dzsihadista támadásokkal kapcsolatban 511 embert tartóztattak le.⁵ A támadások célpontjai főleg civilek voltak.

A terrorcselekmények elkövetési formája egyre változatosabb képet mutat. A leggyakoribbak a robbantásos merényletek, de előfordulnak emberrablások, túszejtések, gyújtogatások, illetve megjelent a cyberterrorizmus is.⁶ Európában az elmúlt években megjelentek a gépjárművel tömegbe hajtásos elkövetési módok,⁷ előfordultak gépfegyveres,⁸ illetve egyre gyakrabban kések támadások.⁹ Ezen túlmenően 2018-ban három olyan eset is volt, amikor a tervezett terrortámadások kapcsán felmerült vegyi, biológiai, radiológiai vagy nukleáris fegyverek használata is.¹⁰

A terrorizmus egy globális, állandósult, számossága és az általa okozott közvetlen és közvetett károk alapján jelentős, sokféle megjelenési formájú biztonsági kihívássá vált az elmúlt néhány évtizedben. Az ellene való fellépés aktuálisan már egy összetett, egymásra épülő és ható feladatrendszerként jelenik meg a terrorelhárító szervezeteknél. A 2000-es évek elején az USA-ban és Európában végrehajtott terrortámadások

³ Global Terrorism Index 2019.

⁴ Terrorism Situation and Trend Report 2019.

⁵ www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/security/20180703STO07125/terrorizmus-az-eu-ban-tamadasok-es-letartoztatások-az-elmúlt-években (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

⁶ www.terrorism-research.com/incidents/ (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

⁷ 2016. július 14-én, Nizza tengerpartján az ünneplő tömegbe hajtott Mohamed Lahouaiej-Bouhlel, egy 31 éves tunéziai férfi. A támadás következtében 86 ember halt meg, köztük 10 gyermek. 304 néző megsérült. www.history.com/this-day-in-history/2016-nice-terrorist-attacks (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

⁸ Ilyen volt 2015. január 7-én, Párizsban a Charlie Hebdo szerkesztősége ellen végrehajtott támadás, amit Saïd és Chérif Kouachi hajtott végre. A támadásban 12 személy halt meg és 11 megsebesült. www.cnn.com/2015/01/21/europe/2015-paris-terror-attacks-fast-facts/index.html (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

⁹ 2019. november 29-én Usman Khan két embert megölt, hármat megsebesített a London Bridge-en elkövetett támadás során. www.bbc.com/news/uk-50594810 (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

¹⁰ Terrorism Situation and Trend Report 2019.

következményeként, a veszély jelentőségére tekintettel, az eredményes fellépés érdekében a nyugati demokráciákban az egyes országok illetékes szervezetei többféle intézkedést tettek a kockázatok megelőzésére. Egyrészt koordinációs szervezeteket hoztak létre az együttműködés hatékonyabbá tétele érdekében, az információcsere fejlesztése céljából.¹¹ Ezen túlmenően biztonságtudatosítási programokat indítottak a társadalom különböző csoportjai irányába.

Az EU terrorellenes stratégiájában a feladatokat négy csoportba sorolják: 1. megelőzés, 2. üldözés, 3. védekezés, 4. reagálás.¹² A megelőzés, amivel ezen írásban foglalkozunk, valamely nem kívánatos állapot bekövetkezésének elkerülését célozza. A megelőző tevékenység során az emberek biztonságtudatosságának fejlesztése csak az egyik lehetőség, ezen túlmenően a prevenció tevékenységnek még számos megjelenési formája lehet, azonban ezen intézkedések közvetlenül vagy közvetetten, de minden esetben az embert célozzák. A különböző veszélyek kapcsán a biztonságos állapot megtartását szolgáló vagy a veszély hatásait csökkentő emberi viselkedés tanulható, és a legtöbb emberben az ehhez szükséges tudás nagyon sok területen idővel tapasztalatszerzéssel, önképzés eredményeként fel is halmozódik. Napjainkban azonban újabb és újabb biztonsági kihívások jelennek meg környezetünkben, amelyek gyakran jelentős veszélyt is hordoznak. Erre tekintettel bizonyos területeken, mint például a nemzetbiztonsági kockázatok közé tartozó terrorcselekmények esetében kiemelten fontos, hogy a megelőző intézkedések részeként folytatott, a biztonságtudatosság fokozását célzó tevékenységgel a megelőzéshez szükséges tudás megszerzésének folyamatát lerövidítsük. Ez a módszer kapta a nemzetbiztonság területén a biztonságtudatosítás¹³ elnevezést, amely nem más, mint a nemzetbiztonsági kockázatok szempontjából érintett személyi kör biztonsági ismereteinek, képességeinek célirányos fejlesztése.

A biztonságtudatosítással a nemzetbiztonsági szervezetek célja sokrétű, amelybe beletartozik:

- az állampolgárok tájékoztatása a biztonsági kockázatokról,
- nem kötelező érvényű javaslatok, ajánlások megfogalmazása a veszélyhelyzetek megelőzése érdekében, és a vészhelyzet bekövetkezése során követendő magatartásra vonatkozóan,
- a kölcsönös információcserét lehetővé tevő csatornák kialakítása,

¹¹ Az Egyesült Királyságban 2003-ban új szervezatként létrehozták a Belső Biztonsági (British Security Service, közismert, nem hivatalos megnevezéssel MI5) Szolgálat keretében az Egyesített Terrorizmuselméleti Központot (Joint Terrorism Analysis Center – JTAC), míg a Német Szövetségi Köztársaságban 2004-ben a Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatalon belül a Közös Terrorelhárító Központot. Az USA-ban 2004-ben létrehozták a Nemzeti Terrorizmus Elleni Központot, amely elemzi és összesíti a terrorizmussal kapcsolatos valamennyi hírszerzési információt. Az Oroszországi Föderációban a Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSZB) vezetőjének irányítása alatt 2006-ban hozták létre a Nemzeti Terrorellenes Bizottságot, míg Svédországban 2005-ben a szolgálatok koordinációjáért felelős szervezetet, a Terrorelhárítási és Együttműködési Tanácsot, amelyet a Polgári Nemzetbiztonsági Szolgálat főigazgatója elnököl. Hazánkban 2003-ban hozták létre a Nemzetbiztonsági Hivatal keretében a Terrorellenes Koordinációs Bizottságot (TKB), amely a nemzetbiztonsági és rendőri szervek által begyűjtött terrorszempontból releváns információkat elemelte, értékelt, kormányzati tájékoztatókat készített, továbbá összehangolta az érintett szervezetek műveleti tevékenységét.

¹² www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/ (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

¹³ A nemzetközi gyakorlatban az „awareness” kifejezéssel találkozhatunk tekintettel arra, hogy ezt a fajta tevékenységet nyugati tapasztalatok alapján vezették be a szolgálatok.

- az esetleges későbbi együttműködés kereteinek megteremtése,
- a szolgálatok iránti bizalom kialakítása,
- a szolgálatok társadalmi elfogadottságának növelése,
- a társadalommal való kapcsolat erősítése.

A célok megfogalmazása kapcsán fontos szempont, hogy a biztonság tudatosítás során nem az az eredmény, ha az állampolgárok hozzászoknak a félelemérzethez.¹⁴ A cél az, hogy a felkészített személyek el tudják kerülni a kockázatokat, illetve a kockázatok esetleges észlelésekor megfelelő időben helyes válaszokat tudjanak adni.

A nemzet biztonságát érintő kockázatok esetében a biztonság tudatosság növekedése során az alábbi területek érintettek:

- a kockázatok részletes (motivációk, szereplők, célok, eszközök, módszerek, megnyilvánulási formák, stb.) bemutatása,
- esettanulmányok az összefüggések megértéséhez,
- a problémakörrel foglalkozó szervezetek bemutatása, benne a velük való kapcsolatfelvétel lehetőségeinek az ismertetése,
- azon gyanús jelek, ráutaló magatartások ismertetése, amelyek jelentése a szolgálatok, hatóságok felé indokolt,
- a megelőzést segítő javaslatok összesítése,
- a kockázat realizálódásakor, a negatív hatások csökkentése érdekében követendő magatartásformák.

A biztonság tudatossági programok napjainkra komplex rendszerré váltak, amely azonban egy több éve tartó – közel sem befejezett – folyamat eredménye.

A biztonság tudatosság igényének és fokozásának megjelenése, célcsoportjának bővülése a terrorelhárításban a 21. század új típusú terrorkihívásai tükrében

A társadalom tagjai számára a biztonság tudatos viselkedéssel kapcsolatos ismeretek terjesztése már a 20. században is jelen volt, leginkább az egészségügyi vészhelyzetek,¹⁵ illetve természeti katasztrófa helyzetek elleni felkészülés tekintetében.¹⁶

A terrorszempontú biztonság tudatosság kialakulása, illetve napjainkban ennek fokozása a társadalmi szereplők között leginkább a 21. század elejéhez köthető. Az elmúlt két évtizedben rohamos fejlődésen ment keresztül a terrorizmus elleni védekezéssel kapcsolatos ösztársadalmi igény a világban, ezen belül is leglátványosabban az Amerikai Egyesült Államokban (USA).

Az amerikai és az európai társadalom újságolvasó része a 20. század végén nagy általánosságban informálódhatott a terrorizmusról mint jelenségről, valamint

¹⁴ KASZNÁR 2017.

¹⁵ www.mnopedia.org/event/influenza-epidemic-minnesota-1918 (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.); www.immunology.org/spanish-flu-poster-1918-and-2005 (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

¹⁶ <https://slideplayer.com/slide/9334617/> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

a világban jelen lévő terrrorszervezetekről, korábban elkövetett terrorcselekményekről elsősorban szakmai lapokból, újságcikkekből, a nagyvilágban megtörtént terrortámadásokat bemutató cikkgyűjteményekből. A témakörnek azonban mindenki számára elérhető szakirodalma, illetve tematikus, több médiumon átívelő anyaga, valamint központosított, akár tantervi képzésekben avagy fakultatív programokban való előfordulása nem volt jellemző, ahogyan a társadalom ezirányú információéhsége sem volt kézzelfogható.

A 21. század kezdetén az USA-ban végrehajtott, a köztudatba 9/11 néven bevonult terrorcselekmény¹⁷ – amely nagyvárosokban, repülőgépekkel, ikonikus épületekbe hajtó öngyilkos terroristamerénylők által elkövetett és nagyszámú civil áldozattal járó merényletekben öltött testet –, az új világban változást indított el a társadalmi gondolkodásban, illetve a társadalomnak a terrorcselekmények elleni védekezésbe történő bevonásával kapcsolatos addigi szakmai álláspontban.

Az amerikai tanári közösségben azonnal megfogalmazódott a kérdés, hogyan lehetne bemutatni és vitatémaként feldolgozni a terrorizmushoz, a (terror)támadásokhoz, a konkrét 9/11 terrortámadáshoz, az iszlámhoz, az arab és muszlim közösség elleni diszkriminációhoz kapcsolódó ismeretanyagot, ezzel segítséget nyújtva a társadalom szereplőinek a problémakör és a történetek megértéséhez. Az amerikai kormányzat, köszönhetően az olyan médiafelületek jelenlétének, mint az internet, a tanári igényekre szinte azonnal reagált. Oktatási módszereket, információs lehetőségeket (cikkek, könyvek, stb.) ajánlott angol és német nyelvű weboldalakon keresztül a hirtelen megnövekedett tudásszomj és információs igény kielégítésére.¹⁸ A társadalom terrorszempontú biztonság tudatosítási igénye az új világban bekövetkezett pusztító terrortámadás után tehát azonnal jelentkezett, amelyet első mérföldkőnek tekinthetünk a biztonság tudatosítás témakörében. Hangsúlyozandó azonban, hogy ez a reagálás nem egy szisztematikus, komplex terrorprevenációs intézkedés volt a civil társadalom felé, csupán reaktív jelleggel válaszolt a kormányzat az ez irányból észlelhető félelmekre, a megfogalmazott magyarázatokra, valamint az okok keresésére a hirtelen rendelkezésre álló eszközeivel, tudásanyagával.

A terrorprevenáció kialakításával, bevezetésével, a folyamat hatékony fejlesztésével és a hosszú távú folytatásával összefüggő intézkedések megvalósíthatósága kapcsán elsőként a politika szintjén kezdődött el a válaszkérés, amelynek keretében a kormányzat a társadalom biztonsági és védelmi szereplőit és a nemzetközi katonai és biztonsági szövetségeket szólította meg. Az idő előrehaladtával megfogalmazódott az igény arra is, hogy a témakört széles körben és mélységében ismerő, azt oktatni tudó kutatói és szakmai réteg felduzzasztása érdekében nemzeti és nemzetközi szintű fórumokat, szövetségeket hozzanak létre. Megfelelő mennyiségű felkészült szakember és szakmai ismeretanyag hiányában ugyanis csak korlátozottan lett volna megvalósítható a társadalmi szereplők felkészítése, érdeklődésük fenntartása, illetve folyamatos nyitottságuk, cselekvőképességük és -készségük biztosítása.

A terrorprevenáció már 2003-ban megjelent az Egyesült Nemzetek Szervezete Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala terrorprevenációs részlegének

¹⁷ www.history.com/topics/21st-century/9-11-attacks (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

¹⁸ <https://usa.usembassy.de/classroom/terrorism.htm> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

munkája részeként. Majd az amerikai kormányzati, illetve kormányközeli szervekhez is begyűrzött az általános terrorprevenációs fogalom használata¹⁹ és az ehhez kapcsolódó ajánlások, összefoglaló anyagok készítése.

A politikai és katonai szintű válaszkérés után a társadalom további, a terrorcselekmények szempontjából releváns szereplőinek – úgymint a létfontosságú létesítmények és rendszerelemek üzemeltetőinek, az ezekhez kapcsolódó ágazati szereplőknek, további stratégiai vállalatok vezetőinek, nagy tömegeket vonzó programok szervezőinek, stb. – megközelítése következett, és csupán ezután lehetett arról elgondolkodni, hogy a civil lakosság, azaz az utazó, nyaraló, szórakozó, dolgozó, tanuló civil közösségek terrorprevenációs felkészítése hogyan lehetséges.

Lényeges körülmény, hogy kezdetben a terror elleni küzdelmet, ezáltal a kapcsolódó prevenciót a társadalom kormányzati, azaz a hivatásos rendészeti, rendvédelmi, továbbá titkosszolgálati, katonai szervezetek kötelezettségeként értelmezte, és nem merült fel a társadalom tagjaiban az egyén felelősségvállalása, felkészülése, avagy tenni akarásának szüksége.

Nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy a katonai és titkosszolgálati együttműködések – leginkább az információcsere révén – egyre inkább fokozódtak a terrorcselekmények megelőzése és a terroristák mozgásának korlátozása céljából, így a prevenció szükséglet fontossága már ezeken a csatornákon begyűrzött Európába szinte egyidőben az USA-ban jelentkező igényekkel. Ezen túlmenően 9/11 után nem sokkal Európában is több terrortámadást hajtottak végre civil állampolgárok ellen,²⁰ így az európai társadalom terrorszempontú veszélyekre és védekezési lehetőségekre való felkészítése ezáltal is előtérbe került.

Európában tehát ugyanúgy megjelent a 21. század első évtizedében a terrorprevenáció fogalma a politikai szintén, a politikai döntéshozatalban, de ugyanazon karakterekkel bírt, mint az USA-ban, azaz nem széleskörűen szólt a társadalom valamennyi szereplőjéhez, ugyanakkor az igény a civil lakosság felkészítésére és annak lehetőség szerinti befogadására – leginkább a terrortámadásokat közvetlenül elszennvedett országokban – fokozódott.

A terrorcselekmények megelőzése a prevenció szűkebb és célzottabb értelmezését vonja maga után, amely inkább proaktív, azaz megfigyelést követően, a megfelelő konzekvenciák levonása után születhetnek döntések és veheti kezdetét a szükséges intézkedéssorozat.²¹

A társadalom szélesebb körét érintő prevenció programok megtervezése, összeállítása, gyakorlatba történő átültetése kapcsán hangsúlyozandó, hogy a terrortámadások elkövetési módozatainak és előfordulása okainak, illetve célpontjainak folyamatos vizsgálata szükséges ahhoz, hogy a társadalmat az aktuális veszélyek elleni védekezésre tudjuk felkészíteni. Nagy hangsúlyt kell fektetni arra, hogy az általános terrorizmussal kapcsolatos ismeretanyag mellett a gyakorlati felkészítésüket

¹⁹ www.dhs.gov/science-and-technology/terrorism-prevention (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

²⁰ www.history.com/this-day-in-history/terrorists-bomb-trains-in-madrid (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.); www.britannica.com/event/Beslan-school-attack (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.); www.bbc.com/news/uk-33253598 (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.); www.theguardian.com/world/2010/mar/29/moscow-metro-bombs-explosions-terror (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

²¹ www.unodc.org/unodc/en/terrorism/index.html (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

a leginkább fenyegető veszélyek beazonosítása után célirányosan hajtja végre a szakértői csoport, a leghatékonyabb eszközök felhasználásával.

A 21. század első évtizedében elkövetett európai és amerikai terrorcselekmények esetében az figyelhető meg, hogy a katonai és politikai stratégiai célpontok helyett más típusú, elsősorban a civil társadalommal szorosabb kapcsolatban álló célpontok ellen követik el a támadásokat. A terrorizmus célpontjainak köre kibővült, illetve átalakult, előtérbe kerültek az úgynevezett puha célpontok ellen elkövetett támadások, amelyek jellemzői, hogy olyan gyengén védett vagy nehezebben védhető helyek, ahol nagyszámú tömeg jelenlétére lehet számítani és egy esetleges támadás jelentős médiafigyelmet válthat ki, illetve komoly gazdasági kihatása lehet.²²

Az elmúlt időszakban az USA-ra és Európára, illetve tulajdonképpen a teljes kereszténységre és nyugati értékrendre a szélsőséges terroristaszervezet, az apokaliptikus Iraki és Levantei Iszlám Állam (Islamic State of Iraq and the Levant – ISIL) terrorszervezet aktivizálódása jelentette a legnagyobb olyan fenyegetést, amelyre nem volt felkészülve a társadalom. Az eddig ismert terrorszervezetek felépítéséhez képest szervezete módosult, pókhálószerű struktúrárt öltött, és 2014. július 5-e óta önálló kalifátusként működött 2019. március 23-ig. Az ISIL-t önálló oktatási rendszer, média-, közigazgatási és szociális ellátó hálózat is jellemezte. Ezek a jellemzők előre vetítették, hogy a terrorcélpontok kiterjedtsége és diverzifikáltsága, egyúttal akár egyidejű támadások megjelenése is várható a nagyvilágban, és érezhető közelségbe került propagandarészlegének aktív tevékenysége révén, az európai szinten.²³

A terrorcélpontok megváltozása mellett az elkövetési módokat és eszközökben is változás volt megfigyelhető, illetve eddig a fejlett társadalmakat elkerülő, új típusú támadások következtek be. Az ISIL terroristái a legtöbb támadásnál ugyanazokat a modus operandikat és fegyvertípusokat használták, mint korábban Szíriában és Irakban. Az alkalmazott fegyverek előállítás, beszerzése, használata olcsóbb és egyszerűbb, hatékonyságuk pedig megfelelő volt mind a félelemkeltést, mind pedig a civil áldozatszámokat tekintve. A robbanószerek, elsősorban az otthon előállítható triaceton-triperoxid (TATP) robbanószer, az öngyilkos támadáshoz használt robbanómellények, a tömegbe hajtásos fegyverként használt gépjárművek, gépjárműbe rejtett robbanószer (Vehicle-Borne Improvised Explosive Device – VBIED), a szűrő- és vágófegyverek, az automata fegyverek mind-mind megjelentek az amerikai és az európai színtereken a sajnálatosan elharapódzó számú terrortámadásokban. A támadásokat elkövetők az ISIL nevében cselekedtek és relatíve komplex támadások tervezésére voltak képesek gyorsan és hatékonyan, illetve nemcsak csoportokban, hanem kis számban vagy egyedül, akár parallel több helyszínen és egyre gyakrabban magányos elkövetőként.²⁴

Az új típusú terrortámadásokat váratlanul, előre szinte nem felderíthető és nehezen detektálható módon hajtották végre az ISIL harcosai a civil lakosság ellen. Ez a lakosság nagyfokú félelmét, ezáltal pedig a támadás elleni felkészülésért tenni akaró szereplők számának ugrásszerű növekedését idézte elő. A kormányzati, rendészeti, rendvédelmi, katonai és terrorelhárító szakmai szereplők egyre szorosabb

²² JASENSZKY 2019, 7.

²³ RESPERGER 2006.

²⁴ www.europol.europa.eu/publications-documents/changes-in-modus-operandi-of-islamic-state-revisited (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

együttműködésbe, a közös kutatások és fejlesztések fokozásába kezdtek az állami, félállami, nem kormányzati szereplőkkel, kutatóközpontokkal. A politikai szintű döntéshozás és végrehajtás mellett alacsonyabb, leginkább nemzeti, EU-s és USA-beli szakmai szintű döntés és cselekvés vette kezdetét annak érdekében, hogy a prevenciós intézkedések, eszköztárak fejlesztését felgyorsítsák, és a társadalom eddig meg nem célzott szereplőinek felkészítését megkezdjék, illetve fokozzák, mellette folyamatosan fejlesztve saját ismereteiket, oktatási/felkészítési metodikájukat is. A civil szereplőket megcélzó terrorszemponitú biztonságtudatosság fokozása és a prevenció fejlődése folyamatos, azonban hangsúlyozandó, hogy a már terrortámadást megtapasztalt nemzetek ezirányú nyitottsága érthetően nagyobb.

A nemzetközi terrorellenes társadalmi prevenciós intézkedések evolúciója a 21. században

A 21. század első évtizedében a nemzetközi politikai és szakpolitikai színtereken mind az USA-ban, mind pedig Európában, dedikáltan megjelentek a terrorellenes lépések, amelyek a nemzeti terrorellenes stratégiákban testesültek meg. Később megalakultak szakmai bizottságok, szövetségek, fórumok,²⁵ amelyek strukturálták és tematizálták a terrorizmus veszélyeit, és a szakemberek folyamatos és rendszeres együttműködése révén próbáltak ajánlásokat, cselekvési terveket megfogalmazni, természetesen a trendek alakulásával összhangban. Ezek a platformok elsősorban a katonai és rendészeti/rendvédelmi, titkosszolgálati területeken szolgálatot teljesítő szakértőknek, kutatóknak szóltak. Ez természetes részhalmaza, egyben első szintje a terrorprevenciós szemléletet magának érző társadalmi szereplőknek.

Ezentúl azonban megoldást kellett találni a társadalom további tagjai számára dedikált felkészítőanyagok összeállítására, kivitelezésére, illetve annak célirányos és hatékony terjesztésére. Tekintettel arra, hogy a társadalom heterogén, tagjai a biztonságtudatosság fokozásának szempontjából jelentősen különböznek, sikeres megszólításuk és meggyőzésük egységes formában és módon nem vezet célra. Ezért bizonyos tulajdonságok, szempontok szerint kisebb-nagyobb csoportba rendezésük és a csoportok főbb jellemzőinek mélyebb ismerete vált indokolttá. Ezt elérendő egyre több félállami, illetve nem kormányzati szereplő (úgynevezett NGO), ernyőszervezet, szövetség és különböző tudományos szakterület megszólítása történt meg, ugyanis közülük többnek a kutatási, működési területe célzottan a társadalom szereplőinek egyes csoportjaira, illetve speciális szakterületekre – például a pszichológiai attitűdök feltérképezésére – irányul, ezáltal jól hasznosítható ismeretanyaggal rendelkeznek

²⁵ www.un.org/sc/ctc/about-us/ (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.); www.thegctf.org/ (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.); https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/counter-terrorism_en (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

a társadalmi csoportok megszólításához, megközelítéséhez. Ez a holisztikus megközelítést támogatta és ezáltal átfogó segítséget nyújtott.²⁶

Ezen túlmenően e szervezetek közül több a meglévő portfóliójába illesztve maga is megjelentetett többek között a terrorfenyegetés előfordulását csökkentő, illetve annak negatív következményeit minimalizáló fizikai, informatikai és humánbiztonsági ajánlásokat, oktatási anyagokat különféle sektorszereplőknek, illetve segítették a rendészeti/rendvédelmi és titkosszolgálati szakembereket tanácsaikkal, közös háttéranyagok és programok kidolgozásával, ami a terrorizmus elleni közös fellépést is erősíti.²⁷ A rendészetet támogató civil szektor a második szintje a terrorprevenációs szemlélet szükségét illetően.

Az egyik legnagyobb kihívás talán az, hogyan lehet a terrorellenes küzdelemben valamennyi szükséges szereplőt a kellő mértékben bevonni, az általuk vállalható szerepről és felelősségvállalásról meggyőzni, illetve az ehhez szükséges ismeretanyagot átadni és folyamatosan frissen tartani. Ebből a szempontból minden modern eszköznél előbbre való a személyes kapcsolatépítés és a kapcsolatápolás a társadalom szereplőivel, mivel enélkül nem lehet sikeresen alkalmazni a prevenációs vívmányokat. Minden technikai, technológiai megoldás sikeres bevezetése előtt, közben és utána prioritást élvez a célközönség egyszerű és célirányos tájékoztatása a prevenációs céljainkról és annak sokszínűségéről, felvilágosító és figyelemfelhívó előadások, fórumok és kerekasztal-beszélgetések formájában. Ennek során nyílik alkalom a terrorprevenációs anyagok promóciójára is.

A terrorprevenációs eszközök evolúcióját természetes módon végigkíséri a humán jelenlét és az ember-ember közvetlen kapcsolata. Az alkalmazott technikai eszközök használatánál és modernizálásánál folyamatosan jelen van az ember, mint fő közvetítőelem.

Az előző fejezetben említett ISIL aktivizálódása drasztikusan kihatott a terrorellenes prevenációs intézkedések felgyorsítására, a társadalom lehetséges kihívásokra való felkészítésére és az arra adandó válaszokra. A 21. században a média szerepének előretörése, az „információs korszak” megjelenése, az alkalmazható médiaeszközök jelentős bővülése, radikális fejlődése lehetővé tette a megcélzott rétegek hatékonyabb megközelítését, növelte a kiaknázható lehetőségek kombinációs bevezethetőségét is. Sajnos tényyszerű, hogy az ISIL-t támogató, kiszolgáló infokommunikációs háttér rendkívül fejlett, a közösségimédia-szereplésük kimagasló, a 21. század lehetőségeit e téren nagymértékben kihasználja. A propagandahálózata, a terjeszkedési politikája és a radikalizációra buzdító kampányai és végső soron az általuk és híveik által elkövetett terrorcselekmények ellen csak úgy lehet sikerrel fellépni és prevenációs lépéseket tenni, ha az ISIL által használt eszköz kínálja lehetőségekhez is igazodik a terrorellenes prevenációs politika.

Visszatérve a modern technológiai vívmányokra és eszközökre, nem hagyható figyelmen kívül, hogy a felhasználók egyre nagyobb tömegű információközlésre

²⁶ <https://www.coess.org/newsroom.php?news=Europol-EU-Terrorist-Threat-and-Tactics-have-become-more-complex-in-2018> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.); www.hotrec.eu/about-us/mission-vision/ (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

²⁷ www.coess.org/newsroom.php?page=position-papers (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

és fogadásra váltak képessé.²⁸ Ezenkívül, az olyan mindennapi kommunikációs eszköz használata mint a telefon szintén átstrukturálódott a 21. század elején, az első két évtizedben a telefonos applikációk megjelenése és térhódítása is nagy hatással volt a prevenció intézkedéseibe való bevetettségére.

Az audio, vizuális és audiovizuális ismeretanyagok interneten keresztül, határon átívelő terjesztésének lehetősége drasztikusan hozzájárulhat ahhoz, hogy a szakemberek a legoptimálisabb kombinációkat vehessék be a társadalom felkészítésére a terrorizmussal szembeni sikeres védekezés érdekében. Egyúttal az internet segítségével szélesebb körű tájékozódáshoz, illetve különböző tematikájú és metodikájú tájékoztatáshoz is segítséget nyújthatnak. Az írásos, hosszabb-rövidebb terjedelmű célzott ajánlások, az új veszélyekről és lehetséges védekezésről szóló rövid szóróanyagok mellett figyelemfelhívó rövid üzenetek, animációs kisfilmek gyermekeknek és felnőtteknek, továbbá applikációk, kisvideóanyagok és e-learning típusú képzési anyagok, rendészeti szereplőkkel készített rövid interjúk is megjelentek a témában. Az említett kettő után a harmadik szint a széles körben vett lakosság terrorprevenció szemléletének kialakítása, fejlesztése, elérése, amelyekre léteznek jó példák a nagyvilágban.

Összefoglalás

A 21. század első felében megjelenő új típusú, jelentős emberáldozatokat követelő terrortámadásokra adott válaszok közül a biztonság tudatosítás a nemzetbiztonsági és rendészeti szektortól mindenképpen új szemléletet követel meg. Egy az addigi gyakorlattól jelentősen eltérő hozzáállást, a korábbi szűk, ügyeszerű, konspirált együttműködés helyett egy széles körű, nyílt kapcsolat kialakítását igényli a társadalommal.

A biztonság tudatosítás azon túlmenően, hogy jelentős segítséget nyújthat a terrorelhárítási feladatokhoz, további előnyöket is hordoz, így például erősítheti a rendészeti szervek, illetve az általuk végzett tevékenyének társadalom általi pozitív megítélését, ami viszont további előnyökkel is járhat a rendészeti szervek számára.

A biztonság tudatosításra a legtöbb demokratikus országban hatékony eszközként tekintenek, amit jól mutat, hogy viszonylag rövid idő alatt milyen széles körben terjedt el. Azonban annak ellenére, hogy a kihívások azonosak, az egyes országokban a kivitelezésben, a megvalósításban, az alkalmazott eszközökben vannak eltérések. Ennek oka összetett. A biztonság tudatosítási program felépítését, működését, fejlettségi szintjét meghatározza az adott ország kultúrája, a társadalom és a rendészet addigi kapcsolata, a technológiai, anyagi, infrastrukturális lehetőségek, de kiemelt helyen szerepel a terrorizmus általi veszélyeztetettség is.

Érdekes, egyben természetesnek tűnő jelenség, hogy a biztonság tudatosítási programok kialakítása során jól megfigyelhető annak evolúciója, vagyis, hogy első lépésként a rendészeti szervek, titkosszolgálatok, azután a magánszektor, legvégül a magánszemélyek voltak azok, akik bekapcsolódtak a folyamatokba. Az itt elkezdett gondolatmenet folytatásaként a következő cikkünkben kitérünk azon országok

²⁸ http://tarsadalominformatika.elte.hu/tananyagok/informaciostarsadalo/lecke1_lap4.html (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

biztonságtudatosítási programjainak legfontosabb vívmányaira (USA, Izrael, Egyesült Királyság, Franciaország), illetve bemutatjuk azok egyes – bizonyos szempontból követendő példaként is felhozható – elemeit, ahol a terrorprevenció e módjával kapcsolatosan már jelentős előrelépések történtek, illetve komoly tapasztalatok halmozódtak fel. A terrorizmus jelentőségére tekintettel, továbbá azt figyelembe véve, hogy ezzel a kockázati tényezővel az előttünk álló években is számolnunk kell, érdemes figyelemmel kísérni ezen országok jó gyakorlatait. Vizsgálni kell ezek felépítését, működési tapasztalatait, valamint eszközeit és módszereit azzal a céllal, hogy lehet és érdemes-e közülük valamelyiket a hazánkban jelenleg működő terrorprevenációs programokba akár változatlanul vagy a helyi folyamatokhoz való igazítást, fejlesztést követően adoptálni.

Felhasznált irodalom

- JASENSZKY Nándor (2019): *Mindennapi biztonság*. Budapest, Terrorelhárítási Központ. 7–8.
- KASZNÁR Attila (2017): A terrorelhárítás feladatrendszere a turizmusban. In KIGLICS Norbert szerk.: *II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia Konferenciakötet*. Nagykanizsa, Pannon Egyetem. 48–55. Elérhető: https://uni-pen.hu/files/konferencia/2017/Teljes_konf_tanulmanykotet.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- RESPERGER István (2016): Az Iszlám Állam stratégiája, politikai, katonai tervei. *Acta Humana*, 5. sz. 85–102.

Internetes források

- 2015 Charlie Hebdo Attacks Fast Facts* (2019). Elérhető: www.cnn.com/2015/01/21/europe/2015-paris-terror-attacks-fast-facts/index.html (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- 7/7 Attacks: What Happened That Day?* (2015). Elérhető: www.bbc.com/news/uk-33253598 (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- About the Counter-Terrorism Committee*. Counter-Terrorism Committee. Elérhető: www.un.org/sc/ctc/about-us/ (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Beslan school attack*. Encyclopaedia Britannica. Elérhető: www.britannica.com/event/Beslan-school-attack (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Changes in Modus Operandi of Islamic State (IS) Revisited* (2016). Europol. Elérhető: www.europol.europa.eu/publications-documents/changes-in-modus-operandi-of-islamic-state-revisited (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Common Terrorist Incidents and Techniques*. Elérhető: www.terrorism-research.com/incidents/ (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Earthquakes*. Elérhető: <https://slideplayer.com/slide/9334617/> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

- Europol: EU Terrorist Threat and Tactics have become more complex in 2018* (2019). Elérhető: <https://www.coess.org/newsroom.php?news=Europol-EU-Terrorist-Threat-and-Tactics-have-become-more-complex-in-2018> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Global Counterterrorism Forum (GCTF)*. Elérhető: www.thegctf.org/ (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Global Terrorism Index 2019*. Institute for Economics and Peace. Elérhető: <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/11/GTI-2019web.pdf> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Influenza Epidemic in Minnesota, 1918*. Elérhető: www.mnopedia.org/event/influenza-epidemic-minnesota-1918 (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Információs társadalom 2.0 / Internet: a hozzáférés forradalma /1.4. Az internet megjelenése*. Elérhető: http://tarsadalominformatika.elte.hu/tananyagok/informaciostarsadalo/lecke1_lap4.html (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Counter Terrorism and Radicalisation*. Elérhető: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/counter-terrorism_en (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- London Bridge: What we know about the attack* (2019). Elérhető: www.bbc.com/news/uk-50594810 (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Mission & Vision*. HOTREC Association of Hotels, Restaurants & Cafes. Elérhető: www.hotrec.eu/about-us/mission-vision/ (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Moscow Metro Bombs Kill Dozens* (2010). Elérhető: www.theguardian.com/world/2010/mar/29/moscow-metro-bombs-explosions-terror (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Position Papers*. CoESS – Newsroom. Elérhető: www.coess.org/newsroom.php?page=position-papers (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- September 11 Attacks* (2018). Elérhető: www.history.com/topics/21st-century/9-11-attacks (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Spanish flu poster (1918 and 2005)*. British Society for Immunology. Elérhető: www.immunology.org/spanish-flu-poster-1918-and-2005 (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Teaching about Terrorism and Tolerance*. Elérhető: <https://usa.usembassy.de/classroom/terrorism.htm> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Terrorism Prevention*. Homeland Security. Elérhető: www.dhs.gov/science-and-technology/terrorism-prevention (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Terrorism Prevention*. United Nations. Elérhető: www.unodc.org/unodc/en/terrorism/index.html (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Terrorism Situation and Trend Report 2019 (TE-SAT)* (2019). Elérhető: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/terrorism-situation-and-trend-report-2019-te-sat> (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Terrorist drives truck through a Bastille Day celebration*. Elérhető: www.history.com/this-day-in-history/2016-nice-terrorist-attacks (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Terrorists Bomb Trains in Madrid*. Elérhető: www.history.com/this-day-in-history/terrorists-bomb-trains-in-madrid (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

- Terrorizmus az EU-ban: támadások és letartóztatások az elmúlt években* (2019). Európai Parlament. Elérhető: www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/security/20180703STO07125/terrorizmus-az-eu-ban-tamadasok-es-letartoztasok-az-elmult-evekben (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)
- Az Unió a terrorizmus elleni harcban.* Európai Tanács – Az Európai Unió Tanácsa. Elérhető: www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/ (A letöltés dátuma: 2020. 03. 21.)

